

ISSN 2413-7391 (PRINT)
ISSN 2663-2780 (ONLINE)
DOI 10.32999/KSU2413-7391

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія:
ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ
Випуск 23

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Мальчикова Д.С. – доктор географічних наук, професор, професор кафедри географії та екології Херсонського державного університету.

Заступник головного редактора:

Пилипенко І.О. – доктор географічних наук, професор, професор кафедри географії та екології Херсонського державного університету.

Відповідальний секретар:

Молікевич Р.С. – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії та екології Херсонського державного університету.

Члени редакційної колегії:

Барановський М.О. – доктор географічних наук, професор, професор кафедри географії, туризму та спорту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Вишневський В.І. – доктор географічних наук, професор, професор кафедри міжнародного туризму та країнознавства Національного авіаційного університету;

Гукалова І.В. – доктор географічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник сектору збалансованого розвитку та екологічної оцінки Інституту географії Національної академії наук України;

Давидов О.В. – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри географії та екології Херсонського державного університету;

Кисельов Ю.О. – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри геодезії, картографії і кадастру Уманського національного університету садівництва;

Коржов Є.І. – кандидат географічних наук, доцент кафедри водних біоресурсів та аквакультури Херсонського державного аграрно-економічного університету;

Мельничук А.Л. – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри економічної та соціальної географії Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Німець Л.М. – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіоналістики Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна;

Чаплінський П. – доктор географічних наук, професор Щецинського університету (м. Щецин, Республіка Польща);

Підгрушній Г.П. – доктор географічних наук, старший науковий співробітник, завідувач сектору територіальної організації суспільства Інституту географії Національної академії наук України;

П'яткова А.В. – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії та екології Херсонського державного університету;

Ушкаренко Ю.В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, менеджменту та адміністрування Херсонського державного університету;

Шахман І.О. – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії та екології Херсонського державного університету;

Яворська В.В. – доктор географічних наук, професор, декан геолого-географічного факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Рецензенти: к. геогр. н. Давидов О.В., д. геогр. н. Мальчикова Д.С., к. геогр. н. Молікевич Р.С., д. геогр. н. Пилипенко І.О., к. геогр. н., доц. Мельничук А.Л., к. геогр. н., доц. Заблотовська Н.В.

Затверджено відповідно до рішення вченої ради Херсонського державного університету (протокол від 22.12.2025 р. № 8)

Журнал включений до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща)

Наказом Міністерства освіти і науки України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1) видання внесено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») за спеціальностями Е4 «Науки про Землю», С6 «Географія та регіональні студії».

Реєстрація в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення:
Рішення № 2944 від 24.10.2024 (Ідентифікатор медіа R30-05619).

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Херсонський державний університет
(вул. Університетська, 27, м. Херсон, 73000, e-mail: office@ksu.ks.ua. Тел.: +38 096 310 26 36).

ISSN 2413-7391 (PRINT)
ISSN 2663-2780 (ONLINE)
DOI 10.32999/KSU2413-7391

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KHERSON STATE UNIVERSITY

**SCIENTIFIC BULLETIN
OF KHERSON STATE UNIVERSITY**

Series:
GEOGRAPHICAL SCIENCES
Issue 23

Publishing House
„Helvetica”
2025

EDITORIAL BOARD:

Editor-in-Chief:

Malchykova D.S. – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Professor at the Department of Geography and Ecology, Kherson State University.

Executive editor:

Pylypenko I.O. – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Professor at the Department of Geography and Ecology, Kherson State University.

Assistant editor:

Molikevych R.S. – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor at the Department of Geography and Ecology, Kherson State University.

Editors:

Baranovskyi M.O. – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Professor at the Department of Geography, Tourism and Sports, Nizhyn Mykola Gogol State University;

Vyshnevskiy V.I. – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Professor at the Department of International Tourism and Country-Specific Studies, National Aviation University;

Hukalova I.V. – Doctor of Geographical Sciences, Senior Researcher, Leading Researcher at the Sector of Sustainable Development and Environmental Impact Assessment, Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine;

Davydov O.V. – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Geography and Ecology, Kherson State University;

Kyseliov Yu.O. – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Head of the Department of Geodesy, Cartography and Cadastre, Uman National University of Horticulture;

Korzhov Ye.I. – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor at the Department of Water Biore-sources and Aquaculture, Kherson State Agrarian and Economic University;

Melnychuk A.L. – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social and Economic Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv;

Niemets L.M. – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Head of the Department of Social and Economic Geography and Regional Studies, V. N. Karazin Kharkiv National University;

Chaplinskyi P. – Doctor Habilitatus, Professor, University of Szczecin (Szczecin, the Republic of Poland);

Pidhrushnyi H.P. – Doctor of Geographical Sciences, Senior Researcher, Head of the Sector of Spatial Or-ganization of Society of the National Academy of Sciences of Ukraine;

Piatkova A.V. – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Depart-ment of Geography and Ecology, Kherson State University;

Ushkarenko Yu.V. – Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Economics, Mana-gement and Administration, Kherson State University;

Shakhman I.O. – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Geography and Ecology, Kherson State University;

Yavorska V.V. – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Geology and Geography, Odessa I.I. Mechnikov National University.

Reviewers: PhD (Geography) Davydov O.V., DSc (Geography) Malchykova D.S., PhD (Geography) Molikevych R.S., DSc (Geography) Pylypenko I.O., PhD (Geography) Melnychuk A.L., PhD (Geography) Zablotovska N.V.

Approved by the Decision of Academic Council of Kherson State University
(protocol No. 8 dated December 22, 2025)

The journal is included on scientometric database Index Copernicus (Republic of Poland)

Scientific Bulletin of Kherson State University. Series “Geographical Sciences” is included in the List of Scientific Professional Editions of Ukraine (Category “B”) by specialty E4 “Earth Sciences”, C6 “Geography and Regional Studies” in accordance with the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 17.03.2020 No. 409 (Annex 1)

Registered by the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine:
Decision No. 2944 as of 24.10.2024 (Media ID: R30-05619).

Media entity – Kherson State University
(Universytetska str., 27, Kherson, 73000, e-mail: office@ksu.ks.ua. Tel: +38 096 310 26 36).

ISSN 2413-7391 (Print)
ISSN 2663-2780 (Online)

© Kherson State University, 2025
© Designed by “Publishing house “Helvetica”, 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1 СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кондурян В.Я.

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В СИСТЕМАХ РОЗСЕЛЕННЯ КАРПАТСЬКИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ7

Мальчикова Д.С., Пилипенко І.О., Гевак Ю.Ю.

ДЕМОГРАФІЧНІ ПАТЕРНИ ВОЄННОГО ЧАСУ:

ПОРІВНЯЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ТА АДАПТИВНІ ПІДХОДИ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ16

Огійчук Н.М.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ВІДМІННОСТІ В ІНТЕГРОВАНОМУ МІСЬКОМУ ПЛАНУВАННІ:

УРОКИ З ДОСВІДУ КЕЙПТАУНА ТА ЖИТОМИРА.....23

Сливка Р.Р., Гілецький Й.Р., Закутинська І.І., Сливка Л.В.

ГЕОГРАФІЧНІ ОСНОВИ БРЕНДУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД:

КЕЙС ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО ОПІЛЛЯ.....32

СЕКЦІЯ 2 ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ ТА ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Хамдош І.Н., Циганенко-Дзюбенко І.Ю., Курило С.М.

РЕЖИМНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОБВОДНЕННЯ ЗАПЛАВНИХ ЛАНДШАФТІВ БАСЕЙНУ

Р. ГНИЛОП'ЯТЬ ЗА МУЛЬТИСПЕКТРАЛЬНИМИ ДАНИМИ НОРМАЛІЗОВАНОГО ІНДЕКСУ MNDWI.....43

СЕКЦІЯ 3 ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ

Омельченко Н.В., Давидов О.В.

ВІЗИТ-ЦЕНТРИ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ УКРАЇНИ:

АНАЛІЗ ПРОСТОРОВОГО РОЗТАШУВАННЯ ТА КОНТЕНТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ.....52

CONTENTS

SECTION 1

SOCIO-GEOGRAPHICAL RESEARCHES

Kondurian V.

MODERN TRANSFORMATIONS IN THE SETTLEMENT SYSTEMS
OF THE CARPATHIAN REGIONS OF UKRAINE.....7

Malchykova D., Pylypenko I., Hevak Yu.

WARTIME DEMOGRAPHIC PATTERNS: COMPARATIVE STRATEGIES AND ADAPTIVE APPROACHES IN
SPATIAL DEVELOPMENT.....16

Ohiichuk N.

METHODOLOGICAL AND STRUCTURAL VARIATIONS IN INTEGRATED DEVELOPMENT PLANNING:
LESSONS FROM CAPE TOWN AND ZHYTOMYR EXPERIENCE.....23

Slyvka R.R., Hiletskyi Y.R., Zakutynska I.I., Slyvka L.V.

GEOGRAPHICAL FOUNDATIONS OF TERRITORIAL COMMUNITY BRANDING:
THE CASE OF IVANO-FRANKIVSK OPILLIA.....32

SECTION 2

NATURAL-GEOGRAPHICAL AND ECOLOGICAL RESEARCHES

Khamdosh I.N., Tsyhanenko-Dziubenko I.Yu., Kurylo S.M.

WATER REGIME CHARACTERISTICS OF FLOODPLAIN LANDSCAPES IN THE GNYLOPYAT RIVER
BASIN BASED ON MULTISPECTRAL DATA OF THE NORMALIZED MNDWI INDEX.....43

SECTION 3

GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM

Omelchenko N., Davydov O.

VISITOR CENTERS OF UKRAINIAN NATIONAL NATURE PARKS:
ANALYSIS OF SPATIAL DISTRIBUTION AND CONTENT DIVERSITY.....52

СЕКЦІЯ 1
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3:314

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2025-23-1>

Кондурян В.Я.,
аспірант кафедри географії України та регіоналістики
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
kondurian.vladyslav@chnu.edu.ua
ORCID: 0009-0004-0511-2877

**СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В СИСТЕМАХ РОЗСЕЛЕННЯ
КАРПАТСЬКИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ**

У дослідженні розкривається проблема перегляду підходів до визначення ієрархії систем розселення локального рівня внаслідок реформи АТО та децентралізації, що переважна більшість новостворених адміністративно-територіальних одиниць були утворені навколо ядер уже сформованих систем розселення локального рівня, хоча не завжди в тих же межах. Також показано важливість для подальшого розвитку систем розселення у досліджуваних областях вирішення проблем диспропорцій у розмірах, людності та соціально-економічному розвитку громад. За досліджуваній регіон обрано територію обласних систем розселення Карпатського регіону (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька області). Які, з одного боку, мають багато спільних рис у процесах розселення та розміщенні населення, зумовлені різноманітністю природних умов, перебігом демографічних процесів, транспортно-логістичними та соціально-економічними зв'язками, а з іншого боку – їх слід розглядати як цілісну структуру розселення. Адже, на думку низки вчених, ці регіони формують Львівську регіональну систему розселення, і в майбутньому вони можуть стати одним із макрорегіонів України. Метою даного дослідження було простежити територіальні, структурні та демографічні трансформації в межах систем розселення Карпатських областей України. З урахуванням змін, що відбулися внаслідок реформи адміністративно-територіального устрою. Адже ми отримали нові адміністративні одиниці на основі існуючої мережі населених пунктів, зі сформованими демографічними характеристиками та усталеними системно-регулюючими зв'язками між ними. Що призведе до кардинальних змін у системах розселення локального рівня. Таким чином поняття систем розселення та їх вивчення потає із новими суспільними запитам до наукового дослідження та обґрунтування. Вивчення особливостей суспільно-географічного розвитку регіонів України, так чи інакше підкреслює неоднорідність різного типу зв'язків між ними залежно від їх географічного розташування, а для карпатських областей тим більше. Реформа АТУ стала каталізатором для переформатування систем розселення. З одного боку вона стала причиною до знищення чи трансформацій уже наявних систем, а з іншого – концентрує можливості у нових центрах. Хоч це вимагає значних інвестицій у транспорт, щоб мінімізувати ризики географічної ізоляції для периферійних населених пунктів. Розриті у статті основні трансформаційні тенденції у системи розселення карпатських областей України, відкривають нові актуальні напрямки та ідеї для дослідження.

Ключові слова: розселення, система розселення, адміністративно-територіальна реформа, регіональний розвиток, населення, децентралізація, диспропорції.

Kondurian V. MODERN TRANSFORMATIONS IN THE SETTLEMENT SYSTEMS OF THE CARPATHIAN REGIONS OF UKRAINE

The study reveals the problem of revising approaches to determining the hierarchy of local-level settlement systems as a result of the ATU reform and decentralization. It is indicated that the vast majority of newly created administrative-territorial units were formed around the nuclei of already formed local-level settlement systems, although not always within the same limits. It is also shown how important it is for the further development of settlement systems in the studied regions to solve the

problems of disparities in size, population and socio-economic development of communities. The study region is taken as the territory of the regional settlement systems of the Carpathian region (Lviv, Ivano-Frankivsk, Zakarpattia and Chernivtsi regions). Which, on the one hand, have many common features in settlement processes, specific settlement patterns due to the diversity of natural conditions, in the course of demographic processes, are connected by a network of transport routes and socio-economic ties, and on the other hand, they should be considered as a holistic settlement structure. After all, according to a number of scientists, these regions form the Lviv regional settlement system, and in the future they may become one of the macroregions of Ukraine. The purpose of this study was to trace the territorial, structural and demographic transformations within the settlement systems of the Carpathian regions of Ukraine. Taking into account the changes that occurred as a result of the reform of the administrative-territorial structure. After all, we received new administrative units based on the existing network of settlements, with formed demographic characteristics and established system-regulating connections between them. Which will lead to cardinal changes in the settlement systems of the local level. Thus, the concept of settlement systems and their study is fraught with new social demands for scientific research and justification. The study of the features of the socio-geographical development of the regions of Ukraine, one way or another, emphasizes the heterogeneity of various types of connections between them depending on their geographical location, and for the Carpathian regions even more so. The reform of the ATU has become a catalyst for the reformatting of settlement systems. On the one hand, it has become a reason for the destruction or transformation of existing systems, and on the other – it concentrates opportunities in new centers. Although this requires significant investments in transport to minimize the risks of geographical isolation for peripheral settlements. The main transformational trends in the settlement systems of the Carpathian regions of Ukraine that we have uncovered open new relevant directions and ideas for research.

Key words: resettlement, resettlement system, administrative-territorial reform, regional development, population, decentralization, disparities.

Постановка науково-практичної проблеми. Реформа адміністративного територіального устрою України, яка стартувала у 2014 році передбачала реформування територіальної організації влади. І хоч підготовчі та аналітичні роботи щодо її впровадження велися ще від 2007 року, із метою врахувати усі можливі рекомендації, ризики, проведення підготовчих та роз'яснювальних робіт, практична її частина призвела до виникнення ряду дискусійних та проблемних моментів які потребують детального аналізу та подальшого вирішення. Так уже на стадії своєї кульмінації, у 2020 році, у новостворених адміністративно-територіальних одиницях почали спостерігатися диспропорції різного характеру (у чисельності населення, площах, економічному та соціальному розвитку, екологічних умовах, тощо). Науковці ж почали акцентувати увагу на трансформаціях у системах розселення, що потребують детального перегляду, аналізу їх структури та перспектив розвитку. Адже за твердженням С. Степаненко: «Не система розселення повинна наслідувати адміністративний поділ, а навпаки, АТУ повинен спиратися на об'єктивну історико-географічну основу, якою є розселення населення» (Степаненко, 2023).

Нами за регіон дослідження взято територію обласних систем розселення Карпатського

регіону (Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей). Які, з одного боку мають багато спільних рис у процесах заселення, специфічних малюнках розселення за рахунок різноманітності природних умов, у перебігу демографічних процесів, пов'язані мережею транспортних шляхів та соціально-економічних зв'язків, а з іншого – їх варто розглядати як цілісну розселенську структуру. Адже на думку ряду науковців ці області формують Львівську регіональну систему розселення, й на перспективу можуть стати одним і макрорегіонів України (Заблотовська & Кондюрян, 2025).

Ми маємо приклади аналізу змін у розселенні населення та диспропорцій, що виникли внаслідок реформування АТУ, на рівні небагатьох окремих адміністративних областей України. Однак варто враховувати й комплексні зміни, адже диспропорції які виявляються зараз стануть причиною трансформації функціональних типів поселень, їх ролі у суспільно-географічному розвитку територій, перерозподілі населення, та відповідно й трудових ресурсів, тощо. Актуальність даного дослідження ґрунтується не лише у вивченні змін в розселенні та системах розселення згаданих областей, але й у подальшому розвитку міжобласних зв'язків, на прикладі міжобласних систем розселення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча, в контексті нашого дослідження, наукові праці в напрямку вивчення систем розселення доцільно розглядати як ті, що стосувалися періоду до 2020 року, та після завершення реформи АТУ, є ряд науковців праці яких стали незамінними. Це праці В. Джамана (Джаман, 2003), А. Доценка (Доценко, 2015; Доценко, 2018). Вони досліджували системи розселення на загальнодержавному та регіональному (міжобласному) рівнях і їх рекомендації часто ставали базою для виділення сучасних адміністративно-територіальних одиниць. Також варто вказати й те невід'ємність розвитку систем розселення від соціально-економічного розвитку територій. Недарма наявні на сьогодні системи розселення регіонального, або ж міжобласного, рівня територіально відображають суспільно-географічні одиниці України. В різний час, із різними обґрунтуваннями пропонували виділення соціально-економічних одиниць на території України М. Паламарчук, О. Шаблій, Ф. Заставний, П. Масляк, О. Маринич, та ін. Загалом особливості суспільно-географічної регіоналізації у своїх працях також розкривали Я. Олійник, О. Топчієв, О. Шаблій, К. Немець. Окремо міський системи розселення України досліджено О. Гладким (Гладкий, 2014).

Важливими при розробці планів регіонального розвитку є результати праць на рівні обласних систем розселення. Детальне дослідження Тернопільської системи розселення обласного рівня із рекомендаціями щодо реформування її адміністративного устрою здійснила Л. Заставецька (Заставецька, 2013; Заставецька, 2013). Детально розглянули особливості функціонування Хмельницької обласної системи розселення Т. Заставецький та Н. Заблотовська яка, розкриваючи особливості демогеографічного розвитку території визначила межі міжрайонних систем розселення області. В. Яворська та К. Коломієць провели детальний аналіз розвитку міжрайонних систем розселення Миколаївської області як частини Одеської міжобласної системи розселення на початках впровадження реформи децентралізації, та вказали на наявні диспропорції які спостерігалися ще за старого адмінустрою (Яворська, & Коломієць, 2015). Трансформування Одеської обласної системи розселення в умовах нового адмінустрою вивчали В. Яворська та Л. Буяновська. які вказали на подальших змінах за рахунок змін у процесах урбанізації

(Буяновська, & Яворська, 2024). Трансформаційні зміни у розселенні загалом та у системах розселення Тернопільської області внаслідок реформи АТУ провів М. Салій. Він також вказав на структурні зміни у рівнях систем розселення. Оскільки формування нових адміністративних районів та територіальних громад передбачає перегляд мережі систем розселення локального рівня (Салій, 2023); (Салій, 2024). Особливості сільського розселення Херсонської області в контексті децентралізації виділено Г. Нападовською (Нападовська, 2019). Наслідки децентралізації в системі розселення Волинської області було досліджено В. Лажніком та С. Пугачем (Лажнік, & Пугач, 2017).

Окремо варто вказати на дослідження які стосуються території областей дослідження та в тій чи іншій мірі пов'язані із розвитком їх систем розселення Чернівецької області (Телешман, & Трусій, 2025); (Венців, 2025), Закарпатської області (Склярська, 2022). Як бачимо із переліку праць останніх років стосовно розселення досліджуваного регіону, обрана тематика є мало дослідженою.

Постановка завдання. Метою даного дослідження було простежити територіальні, структурні та демографічні трансформації в межах систем розселення Карпатських областей України. Із урахуванням змін, що відбулися наслідок реформування адміністративно-територіального устрою. Адже, ми отримали на основі наявної мережі населених пунктів, із сформованими демографічними характеристиками та налагодженими системоутворюючими зв'язками між ними, нові адміністративні одиниці. Що призведе до кардинальних змін у системах розселення локального рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системи розселення як територіальне об'єднання поселень певної території на основі історичних, економічних, транспортних, міграційних, адміністративних та інших зв'язків, в межах України сформували цілісну ієрархічну систему розселення. Де чітко виділялися система розселення загальнодержавного рівня, регіонального (міжобласного), субрегіонального (обласного) та локального рівнів (міжрайонних, районних, куштових та низових систем розселення). Кожен рівень мав у своїй основі територію суспільно-географічних чи адміністративних одиниць.

Системи розселення міжобласного (регіонального рівня) сформувалися в межах адміністративних областей, хоча щодо їх структури

можна простежити розбіжності у наукових думках. У своїй монографії Василь Джаман (Джаман, 2003) провів детальне дослідження їх формування та виявив взаємозв'язок між системами розселення регіонального рівня на території України із одиницями суспільно-географічного районування, ідеї якого активно розвивалися у кінці 90-х початку 2000-х років. Однак із розвитком наукових ідей та підходів в суспільній географії, привнесли певні зміни в особливості вивчення соціально-економічного розвитку областей України. Виділення регіональних (міжобласних) систем розселення базується на зв'язках із регіональним містом-центром, яке у демографічному, економічному, соціальному відношеннях утримує лідируючі позиції з-поміж сусідніх обласних центрів. Також на виділення меж даного рівня систем розселення впливають географічні особливості розміщення території. Саме таким чином й сформувалося два основних підходи до визначення систем розселення регіонального рівня – за Ю. Пітюренком та А. Доценком. Їх відмінності проявляються не лише в структурі, але й у назвах виділених систем. Варто зазначити, що в Українській суспільній географії все частіше опираються на праці А. Доценка (Доценко, 2018). У Генеральній схемі планування території України при розгляді систем розселення найвищий рівень формуючих загальнодержавну систему розселення виділяють як міжобласні, що формуються навколо найбільших міст та їх агломерацій (Генеральна схема планування території України, 2025). Разом з тим, реформа децентралізації передбачає анонсоване виділення дев'яти статистичних макрорегіонів країни, де простежується певне співпадіння між структурою запропонованих територіальних утворень з усталеними у суспільній географії межами міжрайонних систем розселення. Чотири із дев'яти макрорегіонів (II, IV, V, VII) за своєю структурою співпали територіально із Донецькою, Одеською та Кримською, Хмельницькою, Львівською системами розселення відповідно (Заблотовська, & Кондурян, 2025). Разом з тим Міністерством розвитку громад та територій України ведеться й робота й над ще одним регіональним поділом – виділення безпекових регіонів. В основі якого лежить віддаленість від лінії фронту та, відповідно, стратегічні розробки тилового забезпечення країни. Відмітимо, що згадані районування не суперечать одне одному, не пересікаються методологічно

та передбачаються взаємопов'язані підходи при розробці стратегічних планів розвитку (Заблотовська, & Кондурян, 2025). Як бачимо, міжобласні системи розселення є важливим суспільно-географічним поняттям із політичним, статистичним й економічним підґрунтям. Тому дослідження розселення Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей в межах Львівської міжобласної системи розселення, враховуючи створення проєктних офісів для роботи з європейськими програмами можуть посилити та розширити можливості їх регіонального розвитку.

Найстійкішими в умовах реформування АТУ та децентралізації є обласні системи розселення, адже межі областей не змінилися, як і їх ядра. А от, як вказує Ю. Палеха: «Враховуючи формування в Україні об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та перспективи утворення нових укрупнених районних територіальних одиниць виникає потреба відкоригувати концептуальні пропозиції щодо формування систем розселення, насамперед в частині міжрайонних та внутрішньорайонних систем» (Палеха, 2020). Адже нові укрупнені адміністративні райони фактично знівеливали функціонування локальних систем міжрайонного та районного рівнів.

На території досліджуваних областей в ході соціально-економічного розвитку території та історичних особливостей розселення, із урахуванням особливостей розселення, було сформовано системи розселення міжрайонного рівня. Які виконували роль місцевих центрів, забезпечуючи ряд системою твірних функцій. Водночас, вони раціонально охоплювали периферійні території адміністративних областей, компенсуючи негатив великих відстаней та форм територіальних одиниць. Хоча для кожної області, із врахуванням природних особливостей та специфіки транспортної мережі сформувався свій каркас розселення із диспропорціями, що й зумовили відмінності у підходах до виділення нових укрупнених районів. У Закарпатській області чітко виділялись три системи розселення міжрайонного рівня, що сформувались навколо Ужгорода, Мукачеве та Хуста. Також перспективним в контексті формування нового міжрайонного центру визначався Рахів. Особливістю було близьке розташування вказаних поселень із накладанням зон впливу, та водночас значна частина поселень області залишалася поза зонами впливу центрів міжрайонного значення. Що власне й простежуємо

у сучасному АТУ, де для незначної за площею та кількістю поселень області визначено 6 адміністративних районів. Для Івано-Франківської області, із радіальним розміщенням основних магістралей, ядрами систем розселення міжрайонного значення стали міста Коломия, Калуш та Долина та власне й сам обласний центр. Таким чином чітко виділявся вплив Івано-Франківської, Коломийської та поліцентричної Калусько-Долинської міжрайонних локальних систем розселення. Однак, рельєф області та особливості розселення умовили виділення шести адміністративних районів із значними диспропорціями. Львівська область із чітко вираженим радіально-кільцевим рисунком осей розселення, із урахуванням природних особливостей території мала сформовані міжрайонні системи розселення, окрім Львову (який є водночас ядром міжобласної, обласної, міжрайонної систем) навколо Самбора, Дрогобича, Стрия та Шептицького (Червонограду). Таким чином ядра міжрайонних систем розселення стали центрами адміністративних районів в 5 із семи випадків. Для Чернівецької області, враховуючи її розміри та конфігурацію, чітко виділялась її моноцентричність із однією локальною системою розселення міжрайонного рівня, що сформувалася навколо Чернівців. Однак східна та південно-західні частини області знаходилися поза межами зон впливу Чернівців. І як результат – в сучасному АТУ області визначено три райони, один із яких Чернівецький, а два інші об'єднали периферійні громади, чим створили перспективні умови для їх розвитку. За аналогію із північними районами Закарпатської області, чи Верховинського та Косівського районів Івано-Франківської (табл. 1).

Як бачимо, системи розселення міжрайонного рівня не тільки компенсували нестачу впливу обласного центру в межах обласної системи розселення, навколо місцевих багато функціональних центрів на рівні поселень декількох районів, але й створювали сприятливі соціально-економічні умови для регіонального розвитку. Тепер же на їх місці, в межах обласних систем розселення, формуються нові районні системи, 52% з яких з яких сформувалися навколо колишніх міжрайонних ядер. Наприклад Стрий, Дрогобич, Самбір, Шептицький, Львів у Львівській, Коломия, Калуш у Івано-Франківській, Мукачево, Хуст, Рахів у Закарпатській, та Чернівці – у Чернівецькій області.

Загалом в межах Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей

утворилась різна кількість укрупнених адміністративних районів, із невідповідними пропорціями. Наприклад, у двох найменших областях України Чернівецькій та Закарпатській було сформовано відповідно 3 та 6 нових районів, проти 11 та 13 за старим АТУ. Що уже вказує на не співмірність в межах 1 до 4 проти 1 до 2. У Львівській області із 20 районів стало 7, а в Івано-Франківській області – 6 із 14. Також спостерігаємо скорочення у 3 та у 2 рази. Цікаво, що при наявних індивідуальних диспропорціях у розмірах та людності новостворених адміністративних районів, збереглася пропорційність у пересічно обласних показниках скорочення кількості районів та пересічної кількості поселень у них (табл. 1). Аналогічно у 3 із 4 областей однаковою є пересічно обласна пропорційність між значеннями кількості рад та громад та пересічної кількості поселень в них.

Цікаво що, при цьому серед самих адміністративних районів також зберігаються диспропорції. У Закарпатській області серед районів кардинально різняться Хустський та Рахівський (центром першого стало ядро колишньої однойменної міжрайонної системи розселення, а другого – центр колись потенційної системи розселення міжрайонного рівня). Хустський є лідером як за площею, так і за кількістю громад та населення в них. Хуст став системотвірним ядром для поселень 13 громад. А Рахів, як адміністративний центр району із чотирьох громад втрачає свій потенціал ядра міжрайонного рівня. Хоча північні райони області охоплюючи значні гірські території залишаються на периферійних позиціях. У Івано-Франківській області, як і в Чернівецькій та Львівській, однойменний адміністративний район є абсолютним лідером а показниками площі, людності та чисельності населення. А на противагу йому Верховинський та Косівський гірські райони, які є типовим прикладом диспропорції – мала людність при 5 громадах, та порівняно значних територіях. Аналогічна ситуація полярних показників між районом із ядром міжобласної системи розселення (з його людністю) та рештою районів. Цікавим прикладом є Дрогобицький район, що сформувався на базі однойменної колишньої системи розселення міжрайонного рівня. Він, при площі майже 1,5 тис кв.км об'єднав чотири, але великі громади. І знову ж таки анти лідером є Золочівський район, перед яким постає питання планування майбутнього розвитку.

Схожу ситуацію із диспропорціями спостерігаємо у Чернівецькій області, де однойменний район, що утворився навколо моноцентру, об'єднав більшу половину населення та громад області. То ж як бачимо в межах регіону дослідження чітко простежується залежність в диспропорціях на основі районів (а відповідно нових районних систем розселення) центрами яких стали обласні центри які за рахунок урбанізаційних процесів об'єднали громади, що знаходяться в зонах їх активного впливу. Ну і кардинально протилежна ситуація склалася із адміністративними районами у периферійних частинах областей та віддалених від впливу колишніх міжрайонних ядер.

А на прикладі системи розселення це, на перспективу, перенапряження системотвірних зв'язків яке призведе посилення диспропорцій та ускладнення зв'язків у великих за площею нових адміністративних одиницях. По перше, це трансформація колишніх міжрайонних систем розселення, на базі яких в переважній більшості утворилися системи районного рівня. По друге, це руйнація старих районних систем розселення та деградація колишніх

районів. Поселення, що втратили статус районних центрів, але не стали центрами великих громад, втрачають адміністративні функції (суди, прокуратури, відділення податкової служби, казначейства, управління соціального захисту і т.д.). Але й ті що, стали центрами громад також втрачають ряд функцій які вони мали раніше. І навіть якщо ця втрата відбувається поступово з часом вона стане відчутною. Багато колишніх районів можуть зіткнутися з відтоком кваліфікованих кадрів та інвестицій. Їхня роль у системі розселення буде знижуватися до рівня звичайних великих населених пунктів, або ж центрів систем розселення кушового рівня.

Різницю у кількості АТО можна було б пояснити особливостями рельєфу та забезпеченням транспортної доступності, однак спостерігаємо на прикладі Закарпатської та Івано-Франківської областей якраз територіальні диспропорції. Де нові ТГ охоплюють великі гірські території із слабкою дорожньою інфраструктурою та великими відстанями (в межах 50–70 км), що ускладнює забезпечення доступності до адміністративних,

Таблиця 1

Кількісні показники змін в адміністративному устрої досліджуваних областей (порівняння за старим та новим АТУ)*

	До 2020 року				2020 р.			
	Кількість адміністративних районів	Кількість сільських, міських та селищних рад*	Пересічна чисельність населених пунктів у районі	Пересічна чисельність населених пунктів у сільських, міських та селищних радах	Кількість адміністративних районів	Кількість ТГ	Пересічна чисельність населених пунктів у районі	Пересічна чисельність населених пунктів у ТГ
Закарпатська	13	341	47	1,5	6	64	102	9,5
Івано-Франківська	14	431	57	1,9	6	62	134	13
Львівська	20	708	96	2,7	7	73	275	26
Чернівецька	11	271	38	1,5	3	52	139	8
Загалом по регіону дослідження	58	1751	65	2,3	22	251	171	15

*Складено автором на основі (Сайт державної служби статистики України, 2025).

медичних та освітніх послуг, сконцентрованих у центрі громад. На прикладі Чернівецької області скорочення з 11 до 3 районів призвело, навпаки, до створення дуже великих територіальних одиниць (наприклад, Чернівецький район). Це посилює домінування ядра (Чернівців). Також адміністративні функції укрупнених районів, наприклад Вижниці та Кельменці, що концентруються там, акумулюють ресурси з периферії. Аналогічно відбувається на прикладі громад, які були створені в результаті об'єднання поселень декількох сільських та селищних рад, в результаті чого залишається один центр громади, а інші в кращому випадку можуть стати кушовими ядрами.

Наступні зміни у ієрархії систем розселення стосуються колишніх кушових та елементарних (низових) систем розселення. Адже реформа децентралізації, яка передбачала ще й утворення територіальних громад (які були на своїх початках зорієнтовані на самоорганізацію) водночас зупинила функціонування кушових та первинних систем розселення локального рівня, а натомість ми отримали нові одиниці АТУ із перспективами формування первинних систем розселення. Як і з колишніми міжрайонними центрами, при формуванні громад досить часто ядрами ставали колишні центри кушових систем розселення чи центри сільських, селищних чи міських рад. В такому випадку ми можемо говорити про міну рівня системи та вивчення її меж. Однак, враховуючи необдумані, спонтанні, або ж централізовані рішення щодо об'єднання поселень у територіальні громади, ми знову ж таки спостерігаємо диспропорції у їх параметрах та розвитку.

На рівні територіальних громад простежуються ті ж тенденції, що й з адміністративними районами. Найбільші диспропорції знову ж таки вирізняють громади утворені навколо обласних центрів – надмірна чисельність населення при малих площах, як для типових міських громад. В той же час кардинально протилежними характеристиками вирівнюються громади в гірських районах – при великих територіях та значній чисельності поселень у громаді, відносно незначні показники людності. Наприклад Путильська громада в Чернівецькій області об'єднує 45 поселень (найвищий показник серед громад карпатських областей України) із чисельністю населення трохи більше 11 тисяч осіб. Схожа ситуація із Сколівською громадою Львівської області, де у 38 поселеннях замешкує близько

20 тисяч осіб. Для гірських громад Закарпатської області знову ж варто вказати диспропорції у площі, кількості поселень та людності, першу чергу для гірських територій (Костринська, Кольчинська, Великоберезнянська ТГ).

Варто вказати й на нові можливості для новостворених АТО. Це насамперед створення нових центрів локальних систем розселення низового рівня, які часто й за старого АТУ виконували функції ядер кушових систем розселення. Центри новостворених 52 громад у Чернівецькій області (та 251 громади загалом у регіоні дослідження) отримали фінансову та адміністративну самостійність, що дає їм нові можливості до розвитку та дозволяє стати справжніми «полюсами зростання». Громади можуть самостійно інвестувати у транспортну мережу локального рівня, розвивати власні школи та лікарні (первинна ланка), створюючи робочі місця, що раніше були можливі лише в обласному чи старому районному центрі. Великі, фінансово спроможні громади є привабливішими для інвесторів та мають більші шанси отримати фінансування від міжнародних донорів (наприклад, на проекти, пов'язані з Балто-Чорноморським коридором, чи від транскордонних партнерів). Тож такі громади, які мають чіткі плани територіального розвитку і мають перевагу у залученні цих коштів. Також великі громади здатні об'єднувати ресурси та створювати функціональні кластери, особливо у туризмі та логістиці, сільському господарстві та ін.. Громади туристичної спеціалізації в Івано-Франківській області (наприклад, Яремчанська) можуть спільно розвивати інфраструктуру та просувати туристичні маршрути. У Чернівецькій та Закарпатській областях громади із транскордонним розташуванням можуть спільно розвивати логістичні хаби та прикордонні ринки, використовуючи переваги, створені новими пунктами пропуску.

Висновки. Таким чином поняття систем розселення та їх вивчення потає із новими суспільними запитами до наукового дослідження та обґрунтування. Вивчення особливостей суспільно-географічного розвитку регіонів України, так чи інакше підкреслює неоднорідність різного типу зв'язків між ними залежно від їх географічного розташування, а для карпатських областей тим більше. Реформа АТУ стала каталізатором для переформатування систем розселення. З одного боку вона стала причиною до знищення чи трансформацій

уже наявних систем, а з іншого – концентрує можливості у нових центрах. Хоч це вимагає значних інвестицій у транспорт, щоб мінімізувати ризики географічної ізоляції для периферійних населених пунктів.

Розриті нами основні трансформаційні тенденції у системи розселення карпатських областей України, відкривають нові актуальні напрямки та ідеї для дослідження. Надалі доцільно здійснити детальний аналіз системо твірних зв'язків в межах новостворених адміністративних районів, що утворилися на базі колишніх міжрайонних систем розселення, щодо їх територіальних змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буяновська, Л., & Яворська, В. (2024). Система розселення в Одеському регіоні в умовах нового адміністративного устрою. *Науковий вісник Чернівецького університету: Географія*, (849), 184-197. [Buyanovska, L., & Yavorska, V. (2024). Settlement system in the Odessa region under the conditions of the new administrative system. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Geography*, (849), 184-197. (In Ukrainian)]. DOI: <https://doi.org/10.31861/geo.2024.849.184-197>
2. Венців, П. (2025). Суспільно-географічний аналіз розселенських диспропорцій у Чернівецькому районі Чернівецької області внаслідок реформи адміністративно-територіального управління. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія*, 59(2), 63-71. [Ventsiv, P. (2025). Social and geographical analysis of settlement disparities in the Chernivtsi district of Chernivtsi region as a result of the reform of administrative and territorial administration. *Scientific notes of the Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University. Series: geography*, 59(2), 63-71. (In Ukrainian)]. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.25.2.7>
3. Генеральна схема планування території України. URL: <http://mrbu.maps.arcgis.com/home/index.html> (дата звернення 10.09.2025) [General scheme of planning of the territory of Ukraine. URL: <http://mrbu.maps.arcgis.com/home/index.html> (accessed 10.09.2025)].
4. Гладкий, О. (2014). Міські системи розселення: становлення та структура. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*, (1), 16-22. [Gladkyi, O. (2014). Urban settlement systems: formation and structure. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Geography*, (1), 16-22. (In Ukrainian)]. URL: <https://visnyk-geo.knu.ua/wp-content/uploads/2016/04/6-62.pdf>
5. Джаман, В. О. (2003). Регіональні системи розселення: демографічні аспекти. *Чернівці: Рута*, 2, 392. [Dzhaman, V. O. (2003). Regional settlement systems: demographic aspects. *Chernivtsi: Ruta*, 2, 392 (In Ukrainian)].
6. Доценко, А. (2018). Міське розселення у Київській області: динаміка та структура. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 33-39. [Dotsenko, A. (2018). Urban settlement in Kyiv region: dynamics and structure. *Economic and social geography*, 33-39 (In Ukrainian)]. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2018.80.33-39>
7. Доценко, А. (2015). Роль національної економіки у формуванні національної системи розселення. *Економічна та соціальна географія*, (3), 41-43. [Dotsenko, A. (2015). The role of the national economy in the formation of the national settlement system. *Economic and Social Geography*, (3), 41-43. (In Ukrainian)]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esg_2015_3_8
8. Заблотовська, Н., & Кондурян, В. Суспільно-географічні особливості формування нових статистичних макрорегіонів України Socio-geographical features of the formation of new statistical macroregions of Ukraine. ISBN 978-966-933-336-0 © Аріон Оксана, 2025, упорядкування © Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ "Київський університет", 2025, 86. [Zablotska, N., & Konduryan, V. Socio-geographical features of the formation of new statistical macroregions of Ukraine. ISBN 978-966-933-336-0 © Arion Oksana, 2025, arrangement © Kyiv National Taras Shevchenko University, VOC "Kyiv University", 2025, 86. (In Ukrainian)].
9. Заставецька, Л. Б. (2013). Територіальна організація систем розселення: основні закономірності та принципи. *Географія та туризм*, (24), 197-204. [Zastavetska, L. B. (2013). Territorial organization of settlement systems: basic patterns and principles. *Geography and Tourism*, (24), 197-204. (In Ukrainian)]. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gt_2013_24_29.pdf
10. Заставецька, Л. Б. (2013). Сучасна геопросторова організація обласних систем розселення України. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер.: Географія*, (2), 61-68. [Zastavetska, L. B. (2013). Modern geospatial organization of regional settlement systems of Ukraine. *Scientific notes of the Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University. Ser.: Geography*, (2), 61-68. (In Ukrainian)]. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=NZTNPUg_2013_2_11
11. Лажник, В., & Пугач, С. (2017). Просторовий аналіз особливостей розселення населення Волинської області з використанням центрографічного методу. *Часопис соціально-економічної географії*, (22), 111-117. [Lazhnik, V., & Pugach, S. (2017). Spatial analysis of the features of population settlement in Volyn region using the centrophographic method. *Journal of Social and Economic Geography*, (22), 111-117. (In Ukrainian)]. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN

N&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chseg_2017_22_20.pdf

12. Нападівська, Г. Ю. (2019). Особливості сільського розселення в контексті децентралізації (на прикладі Херсонської області). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки*, (10), 48-55. [Napadovska, G. Yu. (2019). Peculiarities of rural settlement in the context of decentralization (on the example of Kherson region). *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Geographical Sciences*, (10), 48-55 (In Ukrainian)]. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2019-10-7>

13. Офіційний сайт Міністерства розвитку громад та територій України. URL: <https://mindev.gov.ua> (дата звернення 20.09.2025) [Official website of the Ministry of Community and Territorial Development of Ukraine. URL: <https://mindev.gov.ua> (access date 20.09.2025)].

14. Палеха, Ю. М. (2020). Нова редакція генеральної схеми планування території України – стратегія інтеграції України у європейський простір. *Український географічний журнал*, (1), 7-15. [Palekha, Yu. M. (2020). New edition of the general scheme of planning the territory of Ukraine – strategy of integration of Ukraine into the European space. *Ukrainian Geographical Journal*, (1), 7-15. (In Ukrainian)]. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001137600>

15. Сайт державної служби статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 16.09.2025) [Website of the State Statistics Service of Ukraine URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (access date 16.09.2025)].

16. Салій, М. (2023). Кременецька районна система розселення та особливості її трансформації в умовах децентралізації. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія*, 54(1), 95-108. [Salii, M. (2023). Kremenets district settlement system and features of its transformation in the conditions of decentralization. *Scientific notes of Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University. Series: Geography*, 54(1), 95-108. (In Ukrainian)]. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.1.10>

17. Салій, М. (2024). Сучасні трансформаційні процеси Тернопільської районної системи розселення. *Науковий вісник Чернівецького університету: Географія*, (847), 169-180. [Salii, M. (2024). Modern transformation processes of the Ternopil district settlement system. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Geography*, (847), 169-180.

(In Ukrainian)]. DOI: <https://doi.org/10.31861/geo.2024.847.169-180>

18. Склярська, О. І. (2022). Сільське розселення як чинник адміністративно-територіальних змін (на прикладі Закарпатської і Чернівецької областей). *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*, (38), 20-28. [Sklyarska, O. I. (2022). Rural resettlement as a factor of administrative and territorial changes (on the example of Transcarpathian and Chernivtsi regions). *Man and Environment. Problems of Neoecology*, (38), 20-28. (In Ukrainian)]. URL: https://journals.urau.edu.ua/ludina_dov/article/view/284288/278442

19. Степаненко, С. (2023). Адміністративно-територіальний устрій як основа побудови нової моделі територіального управління. *Юридичний вісник*, (1), 7-12. [Stepanenko, S. (2023). Administrative-territorial structure as a basis for building a new model of territorial administration. *Legal Bulletin*, (1), 7-12. (In Ukrainian)]. URL: https://journals.urau.edu.ua/ludina_dov/article/view/284288

20. Телешман, В., & Трусій, О. (2025). Демографічні особливості Чернівецької області: на зламі війни. *Економічна та соціальна географія*, 110-130. [Teleshman, V., & Trusi, O. (2025). Demographic features of Chernivtsi region: at the turn of the war. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 110-130. (In Ukrainian)]. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2025.93.110-130>

21. Яворська, В. В., & Коломієць, К. В. (2015). Формування територіальних систем розселення Миколаївської області у структурі Одеської міжобласної системи розселення. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія*, (1), 78-86. [Yavorska, V. V., & Kolomiyets, K. V. (2015). Formation of territorial settlement systems of Mykolaiv region in the structure of the Odessa inter-regional settlement system. *Scientific notes of the Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University. Series: Geography*, (1), 78-86. (In Ukrainian)]. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/NZTNPUg_2015_1_14.pdf

Дата першого надходження рукопису
до видання: 21.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 24.10.2025

Дата публікації: 23.12.2025

УДК 314.7:314:711.2:911.3(477)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2025-23-2>

Мальчикова Д.С.,
доктор географічних наук,
професор кафедри географії та екології
Херсонський державний університет
esgeogr@ksu.ks.ua
ORCID: 0000-0002-7197-8722

Пилипенко І.О.,
доктор географічних наук,
професор кафедри географії та екології
Херсонський державний університет
pilipenko@ksu.ks.ua
ORCID: 0000-0001-6640-1163

Гевак Ю.Ю.,
аспірант кафедри географії та екології
Херсонський державний університет
yuhevak@ksu.ks.ua
ORCID: 0009-0007-7545-1032

ДЕМОГРАФІЧНІ ПАТЕРНИ ВОЄННОГО ЧАСУ: ПОРІВНЯЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ТА АДАПТИВНІ ПІДХОДИ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ

Повномасштабна війна в Україні радикально змінила демографічне поле країни, поєднавши шоківі руйнування з довгими хвилями соціально-демографічних наслідків. На тлі мультифакторних стресорів, оцінка швидких потреб фіксує потреби відбудови близько \$524 млрд на десятиліття і сповільнення зростання ВВП до ~2% у 2025 р. Дослідження показує, що масові переміщення населення і нові демографічні патерни залишатимуться ключовою ознакою України впродовж наступних років та задаватимуть контекст в усіх суспільних і просторових процесах: деградація та депопуляція прифронтових і окупованих територій контрастують із концентрацією населення у відносно безпечних центральних і західних областях, що створює хвилю багатовимірних наслідків. На тлі довоєнної демографічної кризи (низька народжуваність – 7,3 та смертність – 17,3 у 2021 р.) війна посилила старіння, втрати трудового потенціалу та додала ризики «фемінізації» міграції. На основі виявлення загальноукраїнських та регіональних особливостей демографічних трансформацій обґрунтовано напрями адаптації політики просторового планування для двох типів територій. Для деокупованих громад пріоритетами визначено «розумне стискання», оптимізація мережі послуг, кероване перепрофілювання/ренатуралізація, геріатрична та мобільна інфраструктура. Для територій-реципієнтів: антикризове житло (субсидована оренда, конверсія будівель), розширення освітньої та первинної медичної мережі, інтеграційні хаби та інструменти швидкої зайнятості. Спільним знаменником виступають демографічно чутливе планування, економічна диверсифікація і сильні механізми участі громади. Запропонований підхід поєднує фізичну відбудову з соціально-економічним програмуванням і пропонує інструменти для зменшення територіальних диспропорцій, стимулювання народжуваності та підтримки траєкторій повернення й інтеграції у повоєнний період.

Ключові слова: демографічні трансформації, міграції, внутрішньо переміщені особи, біженці, просторове планування, повоєнне відновлення.

Malchykova D., Pylypenko I., Hevak Yu. WARTIME DEMOGRAPHIC PATTERNS: COMPARATIVE STRATEGIES AND ADAPTIVE APPROACHES IN SPATIAL DEVELOPMENT

The full-scale war in Ukraine has radically transformed the country's demographic and spatial configuration, combining shock destruction with long waves of socio-demographic consequences. Amid multiple stressors, rapid needs assessments indicate that reconstruction requirements will amount to approximately \$524 billion over the next decade, with GDP growth expected to slow to around 2% by 2025. It has been established that mass population displacement and new demographic patterns will remain a defining feature of Ukraine for years to come, shaping all social and spatial processes: degradation and depopulation of frontline and occupied territories contrast with population concentration in relatively safe central and western regions, creating a cascade of multidimensional impacts. Against the backdrop of a pre-war demographic crisis (low birth rate 7.3 and mortality 17.3 in 2021), the war has intensified ageing, labour force losses, and added risks of the "feminisation" of migration. Based on the identification of national and regional features of demographic transformations, directions for adapting spatial planning policy have been substantiated for two types of territories. For de-occupied communities, priorities include "smart shrinkage," optimisation of service networks, managed repurposing or renaturalisation, and geriatric and mobile infrastructure. For recipient territories, priorities include emergency housing (subsidised rent, building conversion), expansion of educational and primary healthcare networks, integration hubs, and rapid employment tools. Common denominators are demographically sensitive planning, economic diversification, and strong community participation mechanisms. The proposed approach combines physical reconstruction with socio-economic programming, offering tools to reduce territorial disparities, stimulate birth rates, and support return and integration trajectories in the post-war period.

Key words: demographic transformations, migration, internally displaced persons, refugees, spatial planning, post-war recovery.

Постановка проблеми. Війна та воєнні дії в Україні зруйнували нормальне життя людей, спричинили суттєве погіршення рівня, якості життя і багатовимірні наслідки в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Це зумовлюється поєднанням фізичних, біологічних, екологічних, психічних та міжособистісних умов в Україні (Heyets et al, 2022). Оцінка швидких потреб і збитків, підготовлена Світовим банком разом з урядом України та партнерами, фіксує потреби відбудови на рівні близько \$524 млрд на наступне десятиліття, а макропрогноз на 2025 рік очікує уповільнення зростання ВВП до ~2% за умов тривалих бойових дій (World Bank, 2025). Станом на січень 2025 року за межами України зареєстровано близько 6,8 млн українських біженців (UNHCR, 2025), в тому числі у країнах ЄС на 31 жовтня 2025 року 4,3 млн осіб мали статус тимчасового захисту, а 13 червня 2025 року Європейська Рада ухвалила рішення про продовження тимчасового захисту для цих осіб до 4 березня 2027 року. (Eurostat, 2025). Водночас, за оцінками Міжнародної організації у 3 кварталі 2025 р. в Україні проживали ~3,7 млн де-факто внутрішньо переміщені особи (ВПО) та ~4,5 млн осіб, які повернулися (ІОМ, 2025). СукупнобіженцізакордономіВПОстановлятьпонад 10,5 млн людей, тобто близько чверті довоєнного населення країни. Першопричиною

пошуку нового місця проживання залишається воєнний урбіцид у його різних проявах – від прицільних руйнувань інфраструктури й житла до тотальної трансформації міського досвіду та ідентичності (Palekha et al, 2023; Malchykova & Pylypenko, 2022; Kliuchko et al, 2024).

Російсько-українська війна набуває затяжного характеру, що означає довготривалі ризики для соціально-економічної стабільності, ринку праці та життєвих стратегій домогосподарств, а також для перспектив повернення мігрантів та біженців. Масштаби й напрямки переміщень населення виступають «лакмусовим папером» просторових трансформацій на локальному, регіональному та національному рівнях. Отже, це також означає, що масові переміщення населення і нові демографічні патерни залишатимуться ключовою ознакою України впродовж наступних років та задаватимуть контекст усіх суспільних і просторових процесів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальні дослідження українських та міжнародних інституцій свідчать про безпрецедентні демографічні зміни, що мають місце в Україні на тлі повномасштабної війни. Якщо переміщення населення, спричинене стихійними лихами, має чіткі наслідки для безпеки в контексті зростання ризиків соціальних конфліктів (Bohnet et al, 2021), то переміщення

осіб, спричинене воєнним конфліктом, зумовлює в першу чергу нові просторові моделі суспільної життєдіяльності. На мікрорівні воєнне насильство впливає на міграційні рішення нелінійно: при низькому/помірному рівні насильства ймовірність переміщення може зменшуватися, тоді як при високому – зростати (Bohra-Mishra & Massey, 2011; Kosyakova et al., 2025).

Масштаби демографічного переміщення українців часів повномасштабного вторгнення є наймасштабнішими у Європі після періоду Другої світової війни (Malchykova & Pylypenko, 2023). Геодемографічна структура країни змінилася дуже суттєво: на тлі занепаду у прифронтових та окупованих регіонах, спостерігається підвищення концентрації населення у відносно безпечних центральних і західних областях, що створює значний тиск на місцеву інфраструктуру та ринок праці (Невак, 2025). Ще один надзвичайно важливий аспект стосується рівня народжуваності в Україні: у 2024 році сумарний коефіцієнт народжуваності в Україні становив лише 1,0, що є одним із найнижчих показників у світі. Така тенденція сигналізує про загрозу «демографічної пастки», коли навіть за сприятливих соціально-економічних умов відновлення чисельності населення у мирний час буде вкрай складним.

Аналіз наслідків війни для соціально-економічного становища країни (Libanova et al, 2022; Yaremyna et al, 2023) вказує на ризики не лише скорочення чисельності, а й суттєві виклики структурних змін – зменшення частки працездатного населення, зокрема чоловіків віком 18–60 років, які є ключовим ресурсом для оборонного сектору, а також окремих галузей економіки. Міграційні процеси суттєво трансформують ринок праці, змінюючи його гендерну та вікову структуру. Переважання серед переміщених осіб жінок і дітей призводить до формування нової конфігурації трудових ресурсів, що потребує гнучкої адаптації інституційних політик та механізмів зайнятості. Критично важливо забезпечити повернення кваліфікованих фахівців, реінтеграцію внутрішньо переміщених осіб у місцеві економіки, збереження та розвиток людського капіталу в умовах демографічних і соціально-економічних викликів.

Libanova & Bystryakov (2025), використовуючи загальні європейські тенденції, представляють інноваційне бачення післявоєнного

просторового розвитку України з метою створення ефективної моделі реконструктивної організації соціально-економічної діяльності. Новизна підходу полягає у визначенні концептуальних засад структурування просторових об'єктів для ефективного використання наявних територіальних і людських ресурсів, з акцентом на подоланні нестабільності економічних систем і врахуванні нових демографічних патернів (Malchykova & Pylypenko, 2023).

Можна стверджувати, що повномасштабна війна створила в Україні нову демографічну реальність, яка має як загальнодержавний, так і яскраво виражений регіональний вимір (Невак, 2025). Це вимагає поглибленого аналізу ситуації для розробки стратегічного бачення повоєнної демографічної політики і просторового розвитку в післявоєнний період, які мають охоплювати весь спектр соціально-демографічних питань.

Відповідно, **метою даного дослідження** стало виявлення загальноукраїнських та регіональних відмінностей демографічних трансформацій в Україні періоду повномасштабного вторгнення, оцінка їхнього впливу на суспільно-географічний розвиток регіонів, а також визначення шляхів адаптації політики просторового планування.

Виклад основного матеріалу. Ще до війни Україна демонструвала негативні демографічні тренди. За 2021 рік показник народжуваності становив лише 7,3 живонароджених на 1000 осіб, тоді як смертність – близько 17,3 на 1000 осіб (State Statistics Service, n.d.). За попередньо проведеним аналізом (Невак, 2025), ці чинники причиняли системне скорочення чисельності населення, що накладало довгостроковий тягар на економіку та соціальну інфраструктуру країни. Повномасштабна війна не лише радикально змінила загальну демографічну структуру, але й загострила вже існуючі кризові тенденції, зокрема низьку народжуваність, інтенсивну трудову еміграцію та процеси старіння населення. Сукупність цих факторів формували іще в довоєнний період комплексні виклики для ринку праці, пенсійної системи та відтворення людського капіталу.

Масові внутрішні переміщення населення і біженство створюють низку додаткових викликів і нових контекстів соціально-економічного і просторового розвитку, які необхідно

враховувати у плануванні повоєнного відновлення. Оскільки в структурі емігрантів переважають жінки та діти, це призводить до гендерного дисбалансу як усередині країни, так і в суспільствах, які приймають біженців. Така «фемінізація» міграції може створити додатковий бар'єр для повернення до статевого і соціального балансу в повоєнний період (Kosyakova et al, 2025). Близько 5 мільйонів осіб, переважно мешканці східних і південних регіонів України, були змушені евакуюватися до відносно безпечних областей, таких як Львівська, Закарпатська, Чернівецька та Івано-Франківська. У низці регіонів чисельність населення зросла на 20–30%, що спричинило значне перевантаження місцевої соціальної інфраструктури: шкіл, медичних закладів, житлового фонду та транспортних систем.

Незважаючи на наявність численних результатів досліджень, нові демографічні патерни в межах країни потребують поглибленого осмислення з огляду на такі положення:

1) Внутрішнє переміщення багатовимірною впливає на персональний добробут та благополуччя внутрішньо переміщених осіб (ВПО): погіршення соціального життя, житлових умов, засобів до існування, освіти, ментального (а іноді і фізичного) здоров'я (Internal Displacement Monitoring, 2021).

2) Економічний вимір впливу внутрішнього переміщення включає прямі витрати на забезпечення ВПО підтримкою в житлі, освіті, охороні здоров'я та безпеці, а також їхню передбачувану втрату доходу.

3) Гуманітарні, безпекові, економічні та суспільні наслідки переміщень. Дослідження показують, що масове внутрішнє переміщення генерує гуманітарні кризи, тиск на місцеві системи послуг і має ширші економічні наслідки через прямі витрати на забезпечення ВПО, а також їхню передбачувану втрату доходу (Perelli-Harris et al, 2024).

4) Внутрішнє переміщення може підвищувати ризики соціального конфлікту (Bohnet et al, 2021), а найновіші емпіричні оцінки економічних втрат від внутрішніх переміщень демонструють значні прямі й непрямі витрати на житло, доходи, здоров'я та безпеку, що підсилює аргументи на користь інвестицій у запобігання та сталі рішення (Internal Displacement Monitoring, 2025).

5) Соціальні контексти внутрішнього переміщення і біженства. Попередні роботи показують, що інтеграція/адаптація та ставлення до ВПО не зводяться до простої дихотомії «позитивного – негативного» сприйняття в приймаючих громадах через культурну роз'єднаність. Зміни в соціальних нормах і практиках, спричинені війною, призводять до відчуття відчуження ВПО як в рідних громадах, так і до труднощів з адаптацією до нового культурного середовища в приймаючих громадах. що формує стабільну модель соціальної ізоляції людей (Tsybuliak et al, 2025). Цей важливий контекст необхідно врахувати при розробці стратегій інтеграції та підтримки, щоб мінімізувати ризики соціальної ізоляції, забезпечити умови для участі ВПО у прийнятті рішень в громадах та посилити їх залученість до формування просторової політики.

6) Наративи (не)повернення і житлова політика. Рефрен *ritournelle* (повторне повернення/неповернення) вказує на дві траєкторії: «зірвану адаптацію і повернення» та «досягнуту адаптацію», коли переміщені стають «новими місцевими» (Balinchenko, 2021). За даними ІОМ (2025), більшість ВПО в Україні планують залишатися у поточних місцях проживання в найближчі місяці, тоді як наміри повернення часто пов'язуються із завершенням війни, це узгоджується з регіональними опитуваннями намірів біженців (UNHCR, 2025). Для вироблення стійких рішень критичною є житлова політика: дослідження 2024-2025 рр. фіксують вразливість ринку оренди для ВПО та еволюцію державних підходів до житлових/майнових рішень (Cedos, 2025).

Традиційні підходи до просторового планування виявляються нерелевантними в цих нових умовах демографічної кризи та соціально-економічних контекстах. Просторове планування виходить далеко за межі інженерно-технічної задачі фізичної реконструкції зруйнованих об'єктів. Воно потребує глибокого та системного врахування демографічних і соціальних змін, які сталися внаслідок військових дій (Malchykova, 2025).

Просторове планування має інтегрувати стратегії розвитку ключових секторів життєдіяльності суспільства, враховуючи при цьому нові регіональні демографічні патерни (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика завдань просторового планування для регіонів з різними демографічними патернами воєнного часу

Напрямок	Деокуповані території, території в зоні бойових дій	Території-реципієнти
Демографія	Скорочення населення, старіння, знелюднення частини сіл; можливий гендерний дисбаланс. Необхідні консервативні демографічні припущення для розрахунку потужностей мережі	Приріст населення за рахунок ВПО; «фемінізація» та омолодження частини когорт; довша «тимчасовість» проживання. Потрібні гнучкі моделі місткості послуг
Житло та простір	Кероване «стискання» (smart shrinkage), реконструкція критичної інфраструктури; можливе перепрофілювання/консервація знелюднених сіл, ренатуралізація; ревізія резервів під промзони	Антикризове житло (субсидована оренда, модульні рішення), конверсія будівель у соціальне житло, регулювання оренди; щільніші квартальні «сервісні кластери»
Послуги (освіта, медицина, соціальний захист)	Мінімальні стандарти наявності послуг; реалізація програми медичних гарантій, мобільні формати і телемедицина; геріатричні та довготривалі послуги з догляду; пріоритезація відновлення «опорних» закладів. Реалізація конституційних прав на освіту. Гарантоване медичне і соціальне забезпечення	Розширення шкіл/садків, мобільні медичні бригади, посилення первинки; підтримка послуг з догляду за дітьми й уразливими групами для швидшої інтеграції на ринок праці. Реалізація конституційних прав на освіту. Гарантоване медичне і соціальне забезпечення
Економіка і землекористування	Локальні точки зростання: агропереробка, логістика, ревізія промислових майданчиків; диверсифікація землекористування, стимулювання малого/сімейного бізнесу	Інтеграція ВПО на ринок праці, послуги для малих і середніх підприємств (інкубатори, консалтинг), кластеризація сервісних функцій; планування інфраструктури для переробки/послуг
Мобільність і доступність	Відновлення доріг і «останньої милі», базових міжселищних маршрутів; цифрові пункти доступу для дистанційних послуг	Підсилення громадського транспорту, мультимодальність (пішохід/велосипед/ОВТ), цифрові сервіси для запису в заклади та адміністрування допомоги
Управління та участь	Пакети «повернення» (житло/робота/сервіси), пріоритезація інвестплану, бюджет розвитку; міжмуніципальна координація для опорних центрів	Інтеграційні хаби (єдине вікно), співучасть мешканців у плануванні, антистигма-кампанії; прозорі механізми розподілу навантажень між громадами

Тільки врахування демографічних реалій, функціональна гнучкість та активне залучення громадськості дозволять створити стійкі громади, здатні до ефективного функціонування в нових умовах. Такий підхід забезпечить не просто відновлення стін, а відродження повноцінного життя в межах всієї країни.

Висновки. Повномасштабна війна в Україні спричинила геодемографічні трансформації, які радикально змінили соціально-просторову структуру країни та поставили нові виклики перед суспільством, державою і міжнародними інституціями. Проведене дослідження засвідчило багатогранність цих змін, зокрема в контексті виразного просторового виміру і впливу на всі рівні просторового розвитку – від локальних громад до національної системи розселення. Демографічний фактор залишається ключовим елементом стратегічного планування, формування політик відновлення та забезпечення сталого розвитку в умовах

воєнного часу і повоєнної реконструкції. Його врахування є критично важливим для розробки ефективних механізмів інтеграції переміщених осіб, відновлення людського капіталу та збалансування регіональних диспропорцій.

На основі виявлення загальноукраїнських та регіональних особливостей демографічних трансформацій обґрунтовано напрями адаптації політики просторового планування для двох типів територій. Для деокупованих громад пріоритетами визначено «розумне стискання», оптимізація мережі послуг, кероване перепрофілювання/ренатуралізація, геріатрична та мобільна інфраструктура. Для територій-реципієнтів – антикризове житло (субсидована оренда, конверсія будівель), розширення освітньої та первинної медичної мережі, інтеграційні хаби та інструменти швидкої зайнятості. Спільним знаменником виступають демографічно чутливе планування, економічна диверсифікація і сильні механізми участі громади.

Результати дослідження можуть бути використані для формування соціальної політики, орієнтованої на адаптацію і соціальну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб, забезпечення умов для їхнього працевлаштування і стабільності проживання. По-друге, на основі отриманих даних можна визначити пріоритетність відновлення інфраструктури у постраждалих регіонах та розробити довгострокові стратегії щодо повернення мігрантів. Дані дослідження підкреслюють необхідність створення диференційованої політики просторового планування для регіонів з різними демографічними патернами воєнного часу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Balinchenko, S. (2021). A dynamic approach to localness in the context of conflict-affected internal displacement and return in Ukraine. *SN Social Sciences*, 1(2), 52. <https://doi.org/10.1007/s43545-021-00057-1>
2. Bohnet, H., Cottier, F., & Hug, S. (2021). Conflict versus Disaster-induced Displacement: Similar or Distinct Implications for Security? *Civil Wars*, 23(4), 493–519. <https://doi.org/10.1080/13698249.2021.1963586>
3. Bohra-Mishra, P., & Massey, D. S. (2011). Individual Decisions to Migrate During Civil Conflict. *Demography*, 48(2), 401–424. <https://doi.org/10.1007/s13524-011-0016-5>
4. Cedos. (2025). Rental Housing in Ukraine: Current State and Challenges. <https://cedos.org.ua/en/researches/rental-housing-in-ukraine-current-state-and-challenges/>
5. Eurostat. (2025, December 05). Temporary protection for 4.3 million in October. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20251210-2>
6. Heyets, V., Blyzniuk, V., & Nykyforuk, O. (2022). The Recovery of Ukraine: Social Quality in the Postwar Societal Space. *International Journal of Social Quality*, 12(1), 1–28. <https://doi.org/10.3167/IJSQ.2022.120102>
7. Hevak, Yu. (2025). Consequences of demographic transformations in Ukraine during the full-scale war for sustainable territorial development. In *Interdisciplinary integration processes in the system of geographical, tourism and ecological science: Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference dedicated to the 35th anniversary of the Faculty of Geography at Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University* (Ternopil, May 15–16, 2025) (pp. 60–63). Ternopil: FOP Osadtsa Yu. V. Retrieved from <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/37577>
8. Internal Displacement Monitoring Centre. (2021). Unveiling the cost of internal displacement. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13119901>
9. Internal Displacement Monitoring Centre. (2025). Global Report on Internal Displacement, 2025. <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2025/>
10. International Organization for Migration (IOM). (2025, October). *Ukraine Internal Displacement Report, GPS Round 21*. <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naselennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-2?close=true>
11. Kliuchko, L., Bedriy, E., Kucheriava, H., Husieva, N., Berman, L., Morar, C., Erdal, S., & Niemets, L. (2024). Urbicide in Eastern Ukraine (Case Study of the City of Kharkiv, Ukraine). In *Achieving Sustainability in Ukraine through Military Brownfields Redevelopment* (pp. 385–399). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-024-2278-8_30
12. Kosyakova, Y., Kogan, I., & van Tubergen, F. (2025). Multidimensional effects of conflict-induced violence on wartime migration decisions: evidence from Ukraine. *Journal of Peace Research*, 62(6), 2088–2106. <https://doi.org/10.1177/00223433251317838>
13. Libanova, E. M., Pozniak, O. V., & Tsymbal, O. I. (2022). Scale and Consequences of Forced Migration of the Population of Ukraine as a Result of Armed Aggression of the Russian Federation. *Demography and Social Economy*, 48(2), 37–57. <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
14. Libanova, E., & Bystriakov, I. (2025). Post-War Ukraine: Innovative Spatial Development Organization. *Demography and Social Economy*, 2(60), 32–51. <https://doi.org/10.15407/dse2025.02.032>
15. Malchykova, D. (2025). Planning Regional Reconstruction amidst Conflict: Balancing Territorial Governance in (Post-)War Ukraine. *Transactions of the Association of European Schools of Planning*, 9(1), 2–14. <https://doi.org/10.24306/TrAESOP.2025.01.001>
16. Malchykova, D., & Pylypenko, I. (2022). Occupation Urbicide: Urban Experience and Everyday Practices of the Population (a Case of Kherson, Ukraine). *Ekonomichna Ta Sotsialna Geografiya*, 88, 6–15. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2022.88.6-15>
17. Malchykova, D., & Pylypenko, I. (2023). War-Torn Territories and Society: Migration Processes, Cases, Contexts of Ukraine. *Europa XXI*, 45, 21–36. <https://doi.org/10.7163/Eu21.2023.45.6>
18. Palekha, Yu. M., Malchykova, D. S., Antonenko, N. V., & Pylypenko, I. O. (2023). Approaches to the Territorial Communities' Typification of Ukraine as a Result of the Russian Military Aggression. *Ukrainian Geographical Journal*. 2023(4), 36–43. <https://doi.org/10.15407/ugz2023.04.036>
19. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). Statistical database. Retrieved December 01, 2025, from http://db.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp
20. Tsybuliak, N., Popova, A., Lopatina, H., & Suchikova, Y. (2025). In a Stranger's House: Social Isolation of Internally Displaced People in Ukraine During Wartime. *Human Affairs (Bratislava, Slovakia)*, 35(2), 240–258. <https://doi.org/10.1515/humaff-2024-0027>

21. UNHCR. (2025). *Operational Data Portal – Ukraine Refugee Situation. Regional Intentions Survey (5th–6th rounds)*. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

22. World Bank. (2025, January 17). *Ukraine: Fourth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4)*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022025114040022/pdf/P1801741ca39ec0d81b5371ff73a675a0a8.pdf>

23. Yaremyna, I. V., Holovchanska-Pushkar, S. E., Dereziuk, A. V., Baidiuk, I. A., & Klimas, L. A. (2023). The demographic situation in Ukraine due to conditions of the war with Russia, the assessment of population migration, the main problems, prospects and motivation of the birth rate. *Reports of Vinnytsia*

National Medical University, 27(3), 506–513. [https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2023-27\(3\)-25](https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2023-27(3)-25)

24. Perelli-Harris, B., Zavisca, J., Levchuk, N., & Gerber, T. P. (2024). Internal Displacement and Subjective Well-Being: The Case of Ukraine in 2018. *Social Forces*, 102(3), 1157–1179. <https://doi.org/10.1093/sf/soad124>

Дата першого надходження рукопису до видання: 15.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025

Дата публікації: 23.12.2025

УДК 911.375(68+477):711.4

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2025-23-3>

Огійчук Н.М.,
спірантка кафедри географії та екології
Херсонський державний університет
nadiia.ohiichuk@gmail.com
ORCID: 0009-0008-3779-0188

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ВІДМІННОСТІ В ІНТЕГРОВАНОМУ МІСЬКОМУ ПЛАНУВАННІ: УРОКИ З ДОСВІДУ КЕЙПТАУНА ТА ЖИТОМИРА

У статті досліджено передумови запровадження інтегрованого планування у Південно Африканській Республіці, а також основні проблеми реалізації концепції інтегрованого розвитку з точки зору досвіду для України. Порівняльний аналіз моделей інтегрованого розвитку міста Кейптаун (ПАР) та міста Житомира (Україна) здійснювався з акцентом на використанні статистичних індикаторів, структури аналітичного блоку, методах партисипації та організації програмної частини документів. Дослідження виявило суттєві відмінності у підходах до формування аналітики: стандартизовані показники, застосовані у Кейптауні, забезпечують репрезентативність, зосередженість на вразливих групах населення та можливість вимірювання прогресу. Натомість Житомир використовує індивідуальний набір легковимірюваних індикаторів, що зумовлено обмеженістю муніципальної статистики та призводить до меншої аналітичної глибини. Встановлено відмінності у способі подачі даних: аналітика Кейптауна лаконічна та візуалізована через інфографіку, тоді як у Житомирі вона переобтяжена текстом і менш репрезентативна. Партисипативні підходи обох міст демонструють різну методологічну інтенсивність: у Кейптауні домінує масштабне соціологічне опитування, тоді як у Житомирі застосовано широкую палітру інструментів залучення мешканців, що забезпечило багатовимірність громадської участі. Програмні блоки концепцій продемонстрували відмінності: Кейптаун чітко визначає ролі муніципалітету та відповідальних органів за реалізацію цілей, тоді як Житомир локалізує стратегічні пріоритети у просторі через фокус-зони та міський каркас. Додатково встановлено, що часові рамки підготовки документів у Південній Африці (6–12 місяців) дають змогу забезпечити глибшу партисипацію та якіснішу розробку, на відміну від обмежених строків в Україні. Окремо визначено, що відсутність в українських громадах практики щорічного моніторингу виконання концепції (на відміну від ПАР) стримує ефективність впровадження стратегічних документів. Результати дослідження окреслюють ключові напрямки вдосконалення українських підходів до інтегрованого розвитку.

Ключові слова: інтегроване планування, просторове планування, концепція інтегрованого розвитку, партисипація.

Ohiiichuk N. METHODOLOGICAL AND STRUCTURAL VARIATIONS IN INTEGRATED DEVELOPMENT PLANNING: LESSONS FROM CAPE TOWN AND ZHYTOMYR EXPERIENCE

The article examines the preconditions for introducing integrated planning in the Republic of South Africa, as well as the key challenges of implementing the concept of integrated development from the perspective of its relevance for Ukraine. A comparative analysis of the integrated development models of the City of Cape Town (South Africa) and the City of Zhytomyr (Ukraine) was carried out with a focus on the use of statistical indicators, the structure of the analytical section, participatory methods, and the organisation of the program component of the documents. The study revealed significant differences in approaches to forming the analytical base: the standardised indicators applied in Cape Town ensure representativeness, a focus on vulnerable population groups, and the ability to measure progress. In contrast, Zhytomyr employs a unique set of easily measurable indicators, which results from limited municipal statistics and leads to a lower analytical depth.

Differences were also identified in the way data are presented: Cape Town's analytics are concise and visualised through infographics, whereas in Zhytomyr, they are overloaded with text and are less representative. The participatory approaches of the two cities demonstrate different methodological intensities: Cape Town relies primarily on a large-scale sociological survey. At the same time, Zhytomyr

employs a wide range of tools to engage residents, ensuring multidimensional public participation. The program components of the concepts also differ: Cape Town clearly defines the roles of the municipality and responsible departments in implementing the goals, whereas Zhytomyr localises its strategic priorities spatially through focus zones and an urban framework.

The study additionally established that the timeframes for preparing documents in South Africa (6-12 months) allow for deeper participation and higher-quality development processes, unlike the limited timelines in Ukraine. It was also found that the absence of regular annual monitoring of concept implementation in Ukrainian communities (in contrast to South Africa) hinders the effectiveness of strategic document implementation. The findings highlight key directions for improving Ukrainian approaches to integrated development.

Key words: integrated planning, spatial planning, integrated development plan, participation.

Постановка проблеми. В контексті становлення українських підходів запровадження концепцій інтегрованого розвитку відбувається вивчення світової практики інтегрованого планування (Melnychuk et al, 2021; Melnychuk & Dronova, 2025), оскільки детальне розуміння результатів багаторічного досвіду запровадження даного підходу в міському розвитку може допомогти більш оптимальному вирішенню кола задач, на які він спрямований. Система просторового планування у Південно Африканській Республіці (ПАР) пережила радикальні трансформаційні процеси, починаючи з 2000-х років. На заміну вкоріненим принципам апартеїду у просторовому плануванні прийшов новий підхід інтегрованого планування, який запропонував перехід від вирішення точкових питань до системного бачення й ефективного управління на рівні муніципалітету (Angela, 2017). Трансформація місцевого самоврядування, що відбувалась наприкінці 1990-х років супроводжувалась регулюванням та зміною нормативно-правового поля у сфері просторового планування. З набранням чинності нового законодавства 1990-х роках, концепція інтегрованого розвитку стала центральним планувальним документом (Harrison, 2001). Впровадження інтегрованого планування муніципалітетами ПАР було викликане потребою ефективного управління та розвитку, особливо у бідних сільських громадах, з залученістю широкої громадськості у прийняття рішень для розбудови расово інтегрованого та демократичного суспільства. Досвід впровадження інтегрованого планування ПАР є корисним для України, оскільки ПАР як і Україна, успадкувала значні територіальні диспропорції, сформовані внаслідок різних політик (апартеїд у ПАР, централізована планова економіка та пострадянська трансформація в Україні).

Метою дослідження є аналіз передумов, досвіду запровадження та результатів інтегрованого планування у Південно Африканській Республіці, а також порівняння методологічних підходів формування концепції інтегрованого розвитку на кейсах двох міст: Житомира та Кейптауну.

Аналіз останніх досліджень. Концепція інтегрованого розвитку (далі – КІР) – документ стратегічного планування, який запроваджений понад 20 років у муніципалітетах ПАР та який покликаний мобілізувати всі зусилля муніципалітетів та їхніх підрозділів з метою усунення відставання у наданні послуг (Mamokhere & Meyer, 2022) та боротьбою з бідністю, і виступає ключовим пріоритетом південноафриканського порядку денного (Makalela, 2007). Крім того, передбачалось що КІР виступатиме інструментом, який координуватиме роботу усіх ланок та сфер, визначатиме просторові диспропорції та скеровуватиме місцевий бюджет задля покращення якості життя населення (Bogole, 2013). Впровадження концепції інтегрованого розвитку у просторовому плануванні муніципалітетів Південно-Африканської Республіки (ПАР) було зумовлене одночасно декількома причинами. По-перше, тривале існування системи апартеїду, яка була направлена на дискримінацію темношкірого населення та переселенців з Азії спричинила вкорінення сегрегованого планування, яке спрямовує ресурси на розвиток інфраструктури на користь муніципалітетів, де переважну більшість становить європеїдна раса (Ameir Issa, 2004). Сегреговане планування призвело до того, що міське середовище одночасно відповідає рівню розвинених країн та країн що розвиваються (Padarath, 2006). Система апартеїду була офіційно відмінена у 1994 році, проте залишила ряд викликів,

боротьба з якими триває до сих пір: соціально-економічна нерівність серед населення та високий рівень бідності серед широких мас населення. По-друге, яскравим проявом системи апартеїду є відсутність ініціативи та реалізації ОМС проєктів місцевого розвитку, партисипативного підходу при довгостроковому плануванні розвитку муніципалітетів (Molale, 2019); (Palesa et al, 2023). Прихід демократичного уряду у 1994 році намагався принести нову практику місцевого розвитку, запровадивши низку ініціатив з метою покращення надання послуг у першу чергу пов'язаних з інфраструктурним розвитком, а також запровадивши розширення участі громадськості для того, щоб скоротити економічний розрив через впровадження інтегрованого планування на місцевому рівні (Dlamini, 2018; Dlamini, 2021).

Виклад основного матеріалу дослідження. ПАР – унітарна держава, яка з точки зору адміністративно-територіального устрою складається з 9 провінцій та 283 муніципалітетів. У системі управління державою існує 3 рівні управління: національний, регіональний та муніципальний. На практиці проблема реалізації рішень інтегрованого планування була продиктована низкою критичних неузгодженостей. По-перше, варто виділити пряму залежність інтегрованого планування від планово-бюджетних циклів різних сфер управління. Південноафриканським законодавством регламентовано, що муніципальний бюджет формується лише після затвердження державного та обласних бюджетів. Одночасно з цим, після затвердження бюджетів вищих рівнів у муніципалітетів є обмежений час на прийняття місцевого бюджету, що унеможливує проведення повноцінної процедури участі зацікавлених сторін у бюджетотворенні документу. По-друге, брак інтегрованості та узгодженості просторово-планувальної документації в межах муніципалітету призводить до відсутності спільного бачення стратегічної рамки у межах кожної муніципальної одиниці. Важливим є також домінування окремих галузевих пріоритетів над інтегрованим плануванням, галузеві або секторальні плани часто виступають відокремленими документами, які між собою не є узгодженими, а іноді взаємосуперечливими (Padarath, 2006). Це створює додаткові перешкоди для інтегрованого

планування, яке передбачає комплексне представлення різних сфер на одній території (Ruwanza et al., 2016).

Намагання уряду Південної Африки подолати низький рівень бідності та надати рівну можливість отримувати базові муніципальні послуги за допомогою інтегрованого планування мало незначний вплив на місцевому рівні. Близько 30% населення Південної Африки досі живе у крайній бідності (Cowling, 2023) і відчуває недостатній доступ до базових послуг. Наступною проблемою, що обмежує вплив інтегрованого планування є неузгодження місцевих потреб з загальнодержавними пріоритетами. Аналізуючи майже 30-річний досвід впровадження інтегрованого планування у Південній Африці, перед сучасною спільнотою планувальників, економ-географів, представників органів місцевого самоврядування та інших стейкхолдерів, які залучені до процесу просторового та стратегічного планування постає питання про релевантність досвіду впровадження концепції у архітектуру планувальних документів в Україні, зважаючи на досвід ПАР. В Україні практика інтегрованого планування стала стратегічним напрямком планування на місцевому рівні відносно нещодавно. У 2015 року Україна приєдналася до виконання Цілей сталого розвитку, а у 2016 році підписала Лейпцизьку хартію сталого європейського міста, що поставило інтегроване планування на порядок денний. З 2018 року проєкт «Інтегрований розвиток міст в Україні» реалізується у шести пілотних містах України, у яких були затверджені концепції інтегрованого розвитку міст. З часом, практика розроблення концепцій розширилась на територіальні громади і наразі до 10% громад мають новий тип планувального документу – концепцію інтегрованого розвитку, наявність розробки якої показує про певну зрілість системи планування ((Melnychuk et al., 2021); (Melnychuk et al., 2025)).

Українським законодавством визначено, що концепції інтегрованого розвитку не є обов'язковим документом до виконання ОМС, а їх розроблення носить лише рекомендаційний характер для громад та міст (Anisimov et al., 2024). На противагу цьому підходу, ми бачимо, що кожен муніципалітет ПАР зобов'язаний розробити і затвердити КІР.

Для того, щоб оцінити інструменти та методологічні підходи розроблення КІР було порівняно два документи: Концепцію інтегрованого розвитку Житомира до 2030 року та п'ятирічний плану інтегрованого розвитку Кейптаун Південно Африканської Республіки. Аналіз відмінностей підходів до розроблення документів показує відмінність у часових горизонтах планування: до 5 років (концепція Кейптауну) та на 10 і більше років (концепція Житомира). Тактичний підхід до планування інтегрованого розвитку до 5 років у ПАР напряму пов'язаний із існуючим терміном повноважень депутатів місцевих рад, оскільки після кожних виборів у муніципалітетах новий депутатський корпус має прийняти існуючий інтегрований план або розробити новий. Український підхід є більш довгостроковим, що і передбачає у собі стратегічне планування, тому запроваджує планування на найближчі 10 та більше років (Verkhovna Rada of Ukraine, 2022).

Зважаючи на те, що інтегрований розвиток передбачає комплексний стратегічний підхід, який поєднує у собі просторовий вимір, горизонт стратегічного планування у 5 років, на наш погляд, є занадто коротким для досягнення програмних цілей. Натомість, довгостроковий горизонт планування впровадження ініціатив та заходів матиме більш мультиплікативний ефект.

Пояснення суті документу концепції інтегрованого розвитку, його місця у архітектурі планувальних документів – перші частини обох документів. Проте далі проглядаються суттєві відмінності: наступним після пояснення суті концепції Кейптауна є визначення візії. Відповідно до якої Кейптаун – «місто надії для всіх: заможне, інклюзивне здорове місто, де жителі реалізують свої надії на краще майбутнє». У концепції міста Житомира – це перехід до аналітичної частини, тому про візію та її схожість/відмінність згадуватиметься далі.

Планувальні рішення концепцій ґрунтуються на аналітиці, яка виступає другим блоком у Житомирі та третім у Кейптауні і містить суттєві відмінності у змісті. Аналітика, що представлена у КІР Кейптауна та Житомира охоплює однакові блоки: демографія, житло, навколишнє середовище, економіка тощо. Проте, концепція Кейптауну додатково включає огляд існуючого рівня доступності та викликів з точки зору надання послуг

містянам (-кам). Порівняння схожості та відмінності ключових показників по кожному з блоків представлено у таблиці 1.

Порівняння аналітики двох концепцій демонструє дилему використання статистичних показників – обрання стандартизованого набору індикаторів, як запропоновано в Концепції міста Кейптаун та запроваджено на державному рівні, або використання індивідуального набору показників, як це реалізовано у Концепції міста Житомира. Стандартизовані індикатори відображають ключові тенденції в соціальній, економічній сферах, навколишньому середовищі, загальному добробуті жителів та якості життя та розглядаються у П'ятирічному плані інтегрованого розвитку Кейптауну як основні та ефективні індикатори для вимірювання прогресу на шляху до цілей та завдань інтегрованого розвитку. На практиці стандартизовані показники дають можливість виявити соціально-економічні явища та прослідкувати їх динаміку. Додаткові переваги стандартизованих показників заощаджують час, дозволяють створити систему моніторингу, спираючись на загальноприйняті показники. Натомість, індивідуальний набір показників Концепції інтегрованого розвитку Житомира виходить з причини відсутності муніципальної статистики з широким переліком показників. Такий набір індикаторів складається переважно з легковимірюваних даних.

Було виявлено суттєві відмінності у подачі аналітичного матеріалу: концепція Кейптауна не є перезавантаженою даними, містить лише ключові та репрезентативні дані, які дозволяють користувачу (-чці) легко їх інтерпретувати. Ці дані викладено переважно у вигляді лаконічної інфографіки, яка займає до 10% всього документу. Натомість у документі Концепції Житомира аналітиці відведено значну частину, яка до того ж нагромаджена текстовою інформацією, що часто не несе репрезентативності і дублює інфографіку. *Чим викликаний такий кількісний і змістовний розрив у представленості індикаторів?* З одного боку це пояснюється запровадженням методологічним підходом південно-африканських планів, при підборі показників використовують визначений набір індикаторів використання яких у плануванні регламентовано урядом Південної Африки (Marais, et al., 2008).

Таблиця 1

Набір показників та блоків соціально-економічного розвитку аналітичної частин концепцій «Концепція інтегрованого розвитку Житомира до 2030 року» та «Five year integrated development plan The city of Cape Town 2022–2027»

Блок аналітичної частини	Концепція інтегрованого розвитку Житомира до 2030 року	Інтегрований план Кейптауну 2022–2027 роки
Демографічний	– чисельність населення, у динаміці 7 років; – статеві-вікова структура у динаміці 1991–2018 рр.; – динаміка народжуваності; – природний приріст; – демографічний прогноз до 2023 року; – середня щільність населення по кожному району міста; – безробіття	– чисельність населення у динаміці 10 років; – віковий склад у динаміці 10 років; – расовий склад населення; – загальна щільність населення; – прогноз навантаження на економічно-активне населення
Чим більший аналіз у динаміці демографічних показників, тим чіткіше можливо окреслити загальну перспективу та за потреби розробити більш коректний прогноз чисельності населення. Водночас, демографічний блок у Житомирі представлений більш широко та дозволяє скласти уявлення не тільки про поточний стан демографічної ситуації, але й зробити прогноз чисельності населення різних статеві-вікових категорій, що буде враховано при розробці ініціатив та заходів.		
Освітній	– кількість місць у дошкільних закладах освіти; – охоплення інклюзивною освітою – кількість студентів ЗВО, ЗП (ПТ) О – кількість ЗВО, ЗП (ПТ) О – розподіл випускників ЗВО за спеціальностями	– рівень охоплення дорослого населення вищою освітою; – расове розподілення дорослого населення з вищою освітою
Велика частина аналітики сфери освіти спирається на кількісні показники, такі як кількість закладів освіти, чи учнів. На нашу думку, кількісні показники не завжди відображають всі аспекти якості сфери освіти. Натомість, рівень охоплення дорослого населення вищою освітою не тільки демонструє частку осіб з вищою освітою, але й свідчить про рівень бідності населення.		
Охорона здоров'я	– кількість закладів первинної/вторинної/третинної ланки	– очікувана тривалість життя у жінок та чоловіків; – дитяча смертність; – боротьба з ВІЛ/СНІД: кількість осіб, яка отримала лікування проти хвороб; – зафіксовані випадки туберкульозу у динаміці 5 років
Кількість закладів первинної, вторинної та третинної ланки не характеризує якість медичних послуг чи стан здоров'я населення. Натомість показники, які застосовуються у плані міста Кейптаун можуть свідчити про покращення/погіршення доступності медичної допомоги населенню.		
Житловий фонд	– типологія житлової забудови міста у т.ч. скандальна забудова	– кількість домогосподарств у динаміці 10 років; – коефіцієнт сімейності
Показник типологія житлової забудови міста Житомир характеризує лише розміщення різного типу житла, не оцінюючи його якість, зношеність житлового фонду чи аварійність. Набір показників міста Кейптаун вказує й на зміну демографічних тенденцій.		
Соціально-економічна сфера	–	– радіус доступності населення до громадських центрів; – рівень злочинності; – індекс людського капіталу; – рівень безробіття
Радіус доступності до громадських закладів свідчить показником оцінки рівня розвиненості інфраструктури та рівня доступності до освітньо-культурних закладів.		
Культура	– кількість закладів культури; – кількість гуртків	– радіус доступності населення до бібліотек
Кількість закладів культури та гуртків, як показник дозволяє оцінити рівень наявності культурно-освітніх закладів у конкретній території, але не відображає радіус доступності для мешканців, які хочуть скористатися послугами цих закладів. Радіус доступності бібліотек – враховує фізичну відстань, яку мешканцям потрібно подолати, щоб скористатися освітніми послугами.		

Продовження таблиці 1

Економіка	– кількість підприємств у розрізі розміру; – кількість ФОП – обсяги реалізованої продукції; – середня заробітна плата – прямі іноземні інвестиції, у т.ч. надходження за країнами та КВЕД; – капітальні інвестиції; – доходи на одного жителя; – ПДФО на одного жителя; – бюджет міста за доходами та видатками; – кількість ІТ компаній	– загальний рівень зайнятості; – рівень зайнятості в провінціях; – % міста у ВВП країни; – сектори, що створюють ВДВ; – ВВП; – обсяг інвестицій; – еквівалент повної зайнятості у розрізі великих та середніх підприємств
У переліку обох документів, деякі показники є схожим. Набір показників концепції міста Житомир характеризує економічний розвиток та виробничу активність міста. Натомість показники плану Кейптауну дозволяють оцінити рівень економічної активності, конкурентоспроможності та потенціал для подальшого розвитку.		
Навколишнє середовище	– площа зелених насаджень; – оцінка вивозу, захоронення ТПВ	– забруднення води кишковою паличкою; – доступність мешканців до зелених просторів; – викиди вуглецю на одного мешканця; – викиди вуглецю за джерелами забруднення
Перелік показників міста Кейптауну є більш комплексним, оскільки дозволяє оцінити не лише якість довкілля, але й зробити висновки щодо рівня здоров'я населення.		
Міська мобільність	– % населення за видом пересування; – протяжність вулично-дорожньої мережі	– % населення за видом пересування; – радіус доступності мешканців до роботи у динаміці 5 років
Показник протяжності вулично-дорожньої мережі вказує на розвиток транспортної інфраструктури, проте не характеризує її якість. Натомість, показник радіусу доступності може відображати аспекти розвитку транспортної інфраструктури, розподілу робочих місць, доступності громадського транспорту, що впливає економічний розвиток регіону.		
Спорт	– кількість спортсменів; – кількість спортивних закладів; – % дітей, які відвідують спортивні гуртки	–
Даний набір показників демонструє рівень розвитку спортивної інфраструктури, а також активності мешканців.		

* Складено автором за даними: «Концепція інтегрованого розвитку Житомира до 2030 року» та «Five year integrated development plan The city of Cape Town 2022–2027».

У інтегрованому плані Кейптауну показники спрямовані на найбільш вразливі верстви населення (для прикладу, расовий склад населення, дитяча смертність, рівень охоплення вищою освітою, ВІЛ/СНІД інфекції, хвороби на туберкульоз, рівень злочинності тощо), і дозволяють окреслити проблемні напрямки, відповідно на яких вже спрямовуються обмежені ресурси міста і пропонуються проєктні рішення концепції. Так, рівень дорослого населення, що охоплене вищою освітою чи рівень захворювань на ВІЛ-інфекції, не лише характеризує певну сферу, але й дає розуміння економічного розвитку міста. Інформація, яка представлена у концепції міста Житомир здебільшого стосується існуючої інфраструктури: кількості освітніх закладів, і закладів охорони здоров'я, кількості підприємств, студентів, як зазначено в документі, а не якісних показників стану розвитку сфер. Важливо розуміти, що від

правильності підібраних показників залежить не тільки коректне відображення існуючої ситуації, а також правильне планування заходів, які слід реалізувати, але й краще сформулювати цілі і завдання програмної частини.

Законодавством обох країн регламентовано, що основним підходом до формування КІР є партисипація ((Zwane, 2020; Zwane & Matsiliza, 2022; The Ministry of Communities and Territories Development, 2022)), що передбачає максимальне залучення та інформування громадськості на всіх етапах процесу розроблення документів з розвитку територіальної громади/муніципалітету. Особливої уваги заслуговують інструменти, які використовувались під час дослідження. Одним з таких є соціологічне опитування – інструмент збору думки мешканців (-нок), а також метод їх залученості до просторового та стратегічного планування. Соціологічне опитування у м. Кейптаун проходило

удва етапи через онлайн і паперове анкетування. За результатом першого етапу було отримано вихідні дані від 31 тисячі мешканців (-нок). Ці дані забезпечили, щоб зміст концепції ґрунтувався на пріоритетності потреб громадськості, які були виявлені під час першого етапу. Другий етап – стосувався внесення пропозицій та зауважень до драфту концепції. За результатом якого, мета, програма та ініціативи були видозмінені.

Окрім соціологічного опитування яке стосувалось тематики сталої міської мобільності, у Житомирі при розробленні концепції запроваджували ширший набір інструментів дослідження: картографічний метод, засідання експертних груп, інтерв'ю, фокус-групи, урбаністичного фестивалю «Майстерня міста», форумів інтегрованого розвитку та урбан кафе. Таким чином, понад 8 тисяч містян (-нок) долучилися до заходів із партисипації та були проінформовані щодо процесу розроблення стратегії. Для прикладу, картографічний метод відображення інформації у вигляді синтез-мап охопив тематики: АТУ та регіональні транспортні зв'язки, щільність населення, типологію житла, промислові території, систему освітніх закладів, інфраструктурні елементи, пішохідні зони, громадський транспорт, заклади культури, медичного обслуговування, природні ресурси.

Наступним блоком після аналітики, виступає програмна частина концепції. П'ятирічним планом інтегрованого розвитку Кейптауну визначено 16 стратегічних цілей, які сприяють досягненню загального бачення та пріоритетів міста. На відміну від концепції Житомира, для кожного завдання визначено роль міста та відповідальний орган міської ради за виконання ініціативи. Концепцією визначено 10 ролей, яке може виконувати місто Кейптаун від регулювання та захисту до моніторингу та адвокації.

Програмна частина плану інтегрованого розвитку Житомира починається з візії, де спільним з Кейптауном є бачення міста рівних можливостей для самореалізації – «міста яким пишаються за захоплюються». На відміну від Кейптауну, у Житомирі визначено 6 стратегічних напрямків та 25 стратегічних цілей, які локалізовані у 8 фокус-зонах, що складає міський каркас по осі північ-південь та південний захід – північний схід. Фокус-зони виступають

своєрідним центром тяжіння та трансформації у кожному мікрорайоні міста, де визначено першочергові завдання для підвищення комфорту проживання мешканців міста (концепція Житомира, 2019). Для кожної з 8-ми фокус-зон запропоновано містобудівні рішення, які зможуть трансформувати міський простір та конкретні проєкти під 6 стратегічних візій з кроками реалізації, ризиками та термінами реалізації. Натомість концепцією Кейптауну не визначено локалізацію стратегічних цілей та завдань у просторі міста.

Додатково, відмінність документів полягає у часових рамках розроблення документів. КІР у Південній Африці здійснюється у період від 6 місяців до 1 року. Цього періоду достатньо для здійснення усіх етапів роботи, організації громадських обговорень та забезпечення якісної партисипації. В Україні ж, стратегічні документи такого типу готуються у обмежені строки, а відповідно це унеможливорює ОМС забезпечити якісне залучення громадськості, проведення ряду обговорень тощо.

Південно-африканський підхід пропонує після затвердження документу концепції проводити щорічний моніторинг. Попри те, що все більше територіальних громад та міст України розробили концепцію, на практиці моніторинг жодної не проводився.

Висновки. Інтегрований підхід дав світовій практиці стратегічного та просторового планування нові підходи, які наразі є головними постулатами місцевого розвитку: партисипативна участь громадян і забезпечення пропорційного розвитку всіх сфер життєдіяльності людини в межах певної території. Порівняльний аналіз інструментів дослідження та методологічних підходів Концепції інтегрованого розвитку Житомира до 2030 року та п'ятирічного плану інтегрованого розвитку міста Кейптаун Південно Африканської Республіки продемонстрував переваги і недоліки підходів кожної з країн, відмінності у методологічних підходах, які дають різні результати:

1) Стандартизовані індикатори забезпечують порівнюваність та репрезентативність вихідних даних, тоді як індивідуальні набори компенсують нестачу даних, але знижують аналітичну глибину. Концепція Кейптауна пропонує лаконічну та інфографічно орієнтовану аналітику, сфокусовану на вразливих групах

населення та реальних соціально-економічних тенденціях. Натомість у Житомирі аналітика переобтяжена текстом і значною мірою спирається на структурні, а не якісні показники.

2) Різний рівень державної регламентації індикаторів та доступність статистики напряму впливає на коректність формування стратегічних цілей і програмних рішень. Хоч обидві країни декларують партисипативність, інструменти залучення громадськості суттєво різняться: Кейптаун спирається на масштабне соціологічне опитування, тоді як Житомир використовує широку багатокомпонентну систему участі.

3) Програмні частини концепцій також структурно відрізняються: у Кейптауні чітко визначено ролі муніципалітету й відповідальних органів, тоді як у Житомирі цілі локалізовано через фокус-зони та міський каркас. Довші строки розроблення документів у Південній Африці забезпечують глибшу партисипацію, тоді як у стислі строки в Україні це значно ускладнено. Нарешті, регулярний моніторинг, передбачений південноафриканською моделлю, відсутній у практиці українських громад, що послаблює ефективність стратегічного управління.

Виходячи з поширення практик інтегрованого планування і відновлення в Україні, важливо використовувати успішні практики та інструментарій Південноафриканського досвіду, зокрема міста Кейптаун до інтегрованого міського планування в Україні. У майбутньому дослідження може бути продовжено у вигляді аналізу всієї планувальної системи обох країн та розширено з урахуванням світового досвіду інтегрованого планування територій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ameir Issa, A.H. (2004). Decentralisation in SADC countries: transformation and challenges of decentralisation. Unpublished Masters dissertation. University of Western Cape: Cape Town. https://www.connecting-africa.net/query_2.php?rid=B00061644
2. Borole, T. (2013). Poverty alleviation by means of Integrated Development Planning: the case of Dr Kenneth Kaunda District Municipality (Dr KKDM). Unpublished Masters dissertation. North-West University: Potchefstroom. <https://repository.nwu.ac.za/items/3e64ceee-9285-4fe4-b3c8-e7b471296515>
3. Cowling, N. (2023). Number of people living in extreme poverty in South Africa 2016-2030. October 2023.

4. Dlamini B., Reddy PS. (2018). A case study of Umtshezi Local Municipality in the KwaZuluNatal Province of South Africa. *African Journal of Public Affairs*, 10, 1-24. <https://journals.co.za/doi/10.10520/EJC-e5e2c7208>

5. Dlamini, B. I., Zogli, L.-K. J., & Hlongwane, T. (2021). Assessing the integrated development plan as a performance management system in a municipality. *International Journal of Entrepreneurship*, 25, 1–21. <https://www.abacademies.org/articles/assessing-the-integrated-development-plan-as-a-performance-management-system-in-a-municipality-10778.html>

6. City of Cape Town. (2022). Five-year integrated development plan 2022–2027. https://resource.capetown.gov.za/documentcentre/Documents/City%20strategies%2C%20plans%20and%20frameworks/IDP_2022-2027.pdf

7. Harrison, P. (2001). The genealogy of South Africa's Integrated Development Plan. *Third World Planning Review*, 23(2), 175–193. <https://doi.org/10.3828/twpr.23.2.q4172h26466148n3>

8. Khunoethe, H., Reddy, P. S., & Mthuli, S. A. (2021). Performance Management and the Integrated Development Plan of the Msunduzi Municipality in South Africa. *NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*, 14(2), 161–187. <https://doi.org/10.2478/nispa-2021-0019>

9. Makalela, K. (2007). Integrated Development Planning as a Strategy for Poverty Alleviation: The Dilemma Within the Ambit of South Africa. The 2nd Annual International Conference on Public Administration and Development Alternatives 26-28 July 2017, Tlotlo Hotel, Gaborone, Botswana, 9-15. https://www.researchgate.net/publication/355668501_Integrated_Development_Planning_as_a_Strategy_for_Poverty_Alleviation_The_Dilemma_Within_the_Ambit_of_South_Africa

10. Mamokhere, J., & Meyer, D. F. (2022). Including the excluded in the integrated development planning process for improved community participation. *International Journal of Research in Business and Social Science*, 11(4), 286–299. <https://doi.org/10.20525/ijrbs.v11i4.1806>

11. Marais, L., Human, F., & Botes, L. (2008). Measuring what? The utilisation of development indicators in the integrated development planning process. *SAIPA*, 43(3), 376–400. <https://doi.org/10.10520/EJC51606>

12. Melnychuk, A. L., & Dronova, O. L. (2025). Integrated Urban Development: Organization of Communications within the Planning Process. *Ukrainian Geographical Journal*, 3, 61–74. <https://doi.org/10.15407/ugz2025.03.061>

13. Melnychuk, A., Denysenko, O., & Ostapenko, P. (2021). New tools for new urban spaces? analyses of planning and participation tools and their performance in (post)transitional perspective. *Ekonomichna Ta Sotsialna Geografiya*, 85, 11–22. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2021.85.11-22> [In Ukrainian]. [Мельничук А., Денисенко О., Остапенко П. Нові інструменти для нового міського простору? Аналіз інструментів планування, участь та їх дієвості]

у (пост)транзитній перспективі // Економічна та соціальна географія, 2021. Вип. 85. С. 11–22.]

14. Melnychuk, G. V., & Dronova, O. L. (2024). Integrated urban development: approaches & planning methods. *Ukrainian Geographical Journal*, 2024(1), 63–78. <https://doi.org/10.15407/ugz2024.01.063>

15. Molale, T. B. (2019). Participatory communication in South African municipal government: Matlosana local municipality's Integrated Development Plan (IDP) processes. *Communicare: Journal for Communication Studies in Africa*, 38(1), 57–75. DOI:10.36615/jcsa.v38i1.1543

16. Padarath, Rashika. (2006). A process of Integrated Governance for Integrated Planning in South Africa. Paper presented at the 42nd International Society of City and Regional Planners (ISoCaRP) Congress, Istanbul, 14–18 September. https://www.isocarp.net/Data/case_studies/871.pdf

17. Palesa, M., Lusanda, J., Abongile, Z., & Aaron, T. (2023). The Role of Community Participation in the Development of an Integrated Development Plan in the Greater Taung Local Municipality. *African Journal of Development Studies*, 13(2), 207–223. <https://doi.org/10.31920/2634-3649/2023/v13n2a10>

18. Ruwanza, S., & Shackleton, C. M. (2016). Incorporation of environmental issues in South Africa's municipal Integrated Development Plans. *International Journal of Sustainable Development and World Ecology*, 23(1), 28–39. <https://doi.org/10.1080/13504509.2015.1062161>

19. Van der Berg, A. (2017). South Africa's integrated urban development framework and sustainable development goal 11: policy mismatch or success? *Obiter*, 38(3), 557–573. <https://doi.org/10.17159/obiter.v38i3.11424>

20. Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Land Use Planning» (No. 711-IX, June 17, 2020). (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/go/711-20> [Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» від 17.06.2020 № 711-IX (2022)].

21. Law of Ukraine «On Basics of Town planning» of 16.11.1992 N. 2780– XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12/ed20201016#Text> [Закон України Про основи містобудування від 16.11.1992 № 2780-XII]

22. Zwane, V. Z. J. (2020). Community Participation in the Integrated Development Plan (IDP) of the Umzumbe Local Municipality. ProQuest Dissertations & Theses. [https://ir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/27220/dissertation_zwane_vzj%20\(1\).pdf?sequence=3f](https://ir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/27220/dissertation_zwane_vzj%20(1).pdf?sequence=3f)

23. Anisimov, O., Smirnova, M., & Dulko, I. (2024). Spatial Planning in Ukraine: 2023 Country Profile. Aalto University School of Engineering. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10600560>

24. Концепція інтегрованого розвитку Житомира до 2030 року. (2019). <https://zt-rada.gov.ua/?pages=15347>

25. Order of the Ministry for Communities and Territories Development of Ukraine No. 172 «On Approval of the Procedure for Formulating the Concept of Integrated Territorial Community Development». (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-22#Text> [Наказ Міністерства розвитку громад та територій № 172 «Про затвердження Порядку формування Концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади». (2022)]

*Дата першого надходження рукопису
до видання: 17.09.2025*

*Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 20.10.2025*

Дата публікації: 23.12.2025

УДК 911.3

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2025-23-4>

Сливка Р.Р.,
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії та природознавства,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
roman.slyvka@cnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-6657-3667

Гілецький Й.Р.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри географії та природознавства,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
yosyp.hiletskyi@cnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-4680-2765

Закутинська І.І.,
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії та природознавства,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
iryna.zakutynska@cnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-7072-8318

Сливка Л.В.,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри українознавства і філософії,
Івано-Франківський національний медичний університет
lslyvka@ifnmu.edu.ua
ORCID ID: 0009-0006-1301-5887

ГЕОГРАФІЧНІ ОСНОВИ БРЕНДУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: КЕЙС ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО ОПІЛЛЯ

Обґрунтовано, що геобрендинг (place branding) територіальних громад є інструментом керування репутації та просторової ідентифікації й має спиратися на сучасне фізико-географічне районування, коректну термінологію та реальні ландшафтно-культурні маркери. Мета – оцінити наукову коректність і повноту географічної саморепрезентації громад Івано-Франківського Опілля на їхніх вебресурсах і в стратегічних документах. Методика включала контент-аналіз сайтів, інвестиційних паспортів і стратегій розвитку семи громад (Більшівцівської, Букачівської, Бурштинської, Єзупільської, Галицької, Дубовецької та Рогатинської) зі зіставленням описів із науковими уявленнями про межі та внутрішню структуру Опілля. Виявлено системну недопредставленість опільської ідентичності, фрагментарність фізико-географічних блоків, термінологічні та фактологічні похибки (зокрема щодо категорій ПЗФ), а також дефіцит візуальної комунікації (фотобанки, картосхеми, туристична навігація). Натомість Бурштинська, Дубовецька та Рогатинська громади демонструють часткову інституціалізацію «опільського бренду» через стратегії, культурні ініціативи та маршрутні практики. Запропоновано стандарт саморепрезентації громад (короткий фізико-географічний профіль, етнокультурні маркери, ядра спадщини, рекреаційні вузли, глосарій) і КРІ-рамку моніторингу (впізнаваність, відвідуваність, частка локального контенту, кількість ініціатив, приріст МСП у креативно-туристичних нішах), а також мережеву платформу «Опільські громади» для ко-брендингу. Доведено, що участь географічної спільноти критична для верифі-

кації меж, виправлення дефініцій у документах, аудиту ПЗФ та узгодження наративів сайтів із відкритими джерелами. Підкреслено, що стійкий бренд виникає через дії стейкхолдерів і освітній компонент (музейна педагогіка, польові проекти), які формують «носіїв бренду» та відтворюють просторову грамотність.

Ключові слова: геобрендинг, place branding, територіальна ідентичність, Опілля, саморепрезентація громад, цифрові комунікації, ПЗФ, KPI.

Slyvka R.R., Hiletskyi Y.R., Zakutynska I.I., Slyvka L.V. GEOGRAPHICAL FOUNDATIONS OF TERRITORIAL COMMUNITY BRANDING: THE CASE OF IVANO-FRANKIVSK OPILLIA

The paper argues that place branding of Ukrainian territorial communities should be treated as reputation governance and spatial identification rather than logo-making, and therefore must rely on verified geographical characteristics, up-to-date physical-geographical regionalisation, and coherent landscape – cultural markers. The aim is to assess the scientific accuracy and completeness of how communities of Ivano-Frankivsk Opillia represent themselves on official websites and in strategic documents. Methodologically, a content audit of websites, investment passports and development strategies was conducted for seven communities (Bilshivtsi, Bukachivtsi, Burshtyn, Yezupil, Halych, Dubivtsi and Rohatyn), and the statements were compared with academic interpretations of Opillia's boundaries and internal structure. Results reveal a systematic underrepresentation of Opillia identity, fragmented physical-geographical profiles, terminological and factual errors (including mislabeling of protected areas), and a lack of visual communication (photo banks, sketch maps, visitor navigation). At the same time, Burshtyn, Dubivtsi and Rohatyn show partial institutionalisation of an 'Opillia brand' through strategies, cultural initiatives and route practices. The paper proposes a standardised self-representation template (concise physical profile, ethnocultural markers, heritage cores, recreation nodes and a glossary), a KPI framework (awareness, visitation, share of local content, number of initiatives, SME growth in creative – tourism niches), and a network platform 'Opillia Communities' for co-branding. The role of geographers is highlighted as crucial for boundary verification, terminology standardisation, protected-area audits and aligning official narratives with open sources and education-oriented actions. It frames branding as a geography-led governance tool today.

Key words: place branding, geobranding, territorial identity, Opillia, community self-representation, digital communication, protected areas, KPI.

Постановка проблеми. У сучасних умовах посиленої конкуренції територіальних громад за ресурси, інвестиції, туристичні потоки та людський капітал особливої ваги набуває вивчення механізмів формування та просування географічного образу місця. Геобрендинг, який у міжнародній літературі позначається як *place branding*, розглядається не лише як маркетинговий інструмент, а як стратегічний, ідентично-орієнтований процес конструювання та комунікації образу території, що ґрунтується на взаємодії її внутрішньої ідентичності та зовнішнього сприйняття. У сучасних концепціях (Anholt S., 2010; Kavartzis M., Hatch, 2013) наголошується, що ефективний бренд місця вибудовується не стільки на символічних атрибутах, скільки на реальних діях стейкхолдерів, узгоджених із просторовими особливостями та культурним змістом регіону. В Україні розвиток муніципального бренд-менеджменту стає перспективним напрямом,

здатним підтримати локальну економіку та стимулювати соціально відповідальні форми бізнесу, передусім у сфері туризму та гостинності. Водночас спостерігається проблема некоректності багатьох брендів з позицій географічної науки: вони містять спрощення, помилки або хибні регіональні атрибуції, що спотворює просторову ідентичність територій та ускладнює комунікацію з потенційними відвідувачами й інвесторами.

Особливо гостро ця проблема проявляється у випадку Опілля, яке, на відміну від Гуцульщини, Покуття чи Бойківщини, досі не має усталеного й упізнаного географічного образу у загальноукраїнському інформаційному просторі. Додатковим чинником плутанини виступає асоціація топоніма «Опілля» з комерційним брендом пивоварні, а не з історико-географічним регіоном. На тлі адміністративно-територіальної реформи, коли новоутворені територіальні громади активно

шукають власну ідентичність, постає питання наукової коректності їхньої географічної саморепрезентації в офіційних документах, стратегіях розвитку та цифрових медіа. Саме тому постає потреба у суспільно-географічному аналізі того, як громади Івано-Франківського Опілля позиціонують себе з погляду географічного положення, культурно-ландшафтних особливостей та регіональної належності.

Проблема полягає у відсутності уніфікованих підходів до репрезентації територіальної ідентичності на рівні громад, що створює розрив між науково обґрунтованими межами регіону та його публічним образом, і потребує комплексного дослідження в контексті сучасної географії та просторового планування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Етнографи визнають, що поняття «Опілля» як своєрідного регіону, більше відоме у географії, ніж в етнографії. З етнографічного погляду ця територія, що займає простір між Волинню, східною частиною Поділлям та Дністром, де у ранньослов'янський період проживали племена дулібів і білих хорватів. При цьому визнають, що стабільний контингент аборигенного населення впродовж численних перепиттів тривалого історичного періоду стійко оберігав і захищав свою етнокультурну самобутність, мову, релігію, побутові традиції і народну назву жителів цього краю – «ополяни». (Етнографія українців, 2015, с. 200).

Одним з тих, хто започаткував використання терміна «опілля» як власної назви саме для західної частини Подільської височини був фундатор української географії С. Л. Рудницький. У своїй праці «Знадоби до морфології подільського сточища Дністра», яка була надрукована у збірнику математично-природничої секції НТШ у 1913 р. (Рудницький, 1907). С. Рудницький виділив у межах Поділля два райони горбовинних форм поверхні – Підопілля та Опілля, тобто використав термін «опілля» для власних назв геоморфологічних районів.

Ґрунтовно семантичне трактування терміна «опілля» дослідив у своїй публікації Б. П. Муха (Муха, 2004). У Географічній енциклопедії України слово «опілля» трактується як географічний термін, а саме «як давньоруська назва безлісних або малолісистих рівнинних територій з родючими ґрунтами в межах лісових зон»

(Опілля, 1990, с. 462). Такі безлісі ділянки здавна використовували під орні землі. У минулому автохтонне населення формувало серед просторів зайнятих мішаними чи широколистяними лісами ділянки для рільництва, ліси вирубували – і так відбувалося «ополення». Співзвучні за назвою регіони виділяють не тільки в Україні (Волинське Опілля, Опілля західної частини Поділля), але і у Польщі – Опольська Сілезія (l sk Opolski), Опільщина (Opolszczyzna) – територія проживання історичного племені ополян.

Із 30-х років ХХ століття назва Опілля для західної частини Подільської височини почала все частіше використовуватися як у географічних описах регіонів так і картографічних додатках до них. «Українська загальна енциклопедія» 1934 року видання згадує подільське Опілля і описує цю територію як «західну смугу галицького Поділля між Львовом і Серетом» (Українська Загальна Енциклопедія, 1935, Т. 2., с. 931). Сьогодні є розуміння, що у фізико-географічному відношенні – Опілля є західною горбогірною частиною Подільської височини, яка на заході і півдні межує з Передкарпатською височинною областю, півночі – з Розточчям і Малим Поліссям, а на сході – із Західноподільською височинною областю (Іванов, Войтків, Гусак, 2021).

Особливо посприяли поширенню вживання назви «опілля» у кінці 50-х – на початку 60-х років ХХ століття публікації П. Цися. У Геоморфології УРСР (Цись, 1962) вчений пропонує авторське геоморфологічне районування території Подільської височини, де виділяє район дуже розчленованої скульптурної височини Опілля. У цьому виданні він досить детально описує межі цього геоморфологічного району, генетичні та мофометричні особливості його рельєфу. Західну межу Опілля П. М. Цись проводив вздовж своєрідного уступу у межириччі Щирки та Зубри, де висоти стрімко долають ізогіпсу 300 м. Він простягається від долини Дністра у напрямку на північ по лінії Миколаїв – Демня – Хоросно – Підсадки. Північною межею Опілля слугує підніжжя Гологоро-Кременецького горбогірного пасма до верхів'їв вододілу золотої Липи і Стрипи в околицях села Поляни Золочівського району Львівської області, де бере початок річка Мала Стрипа. Тобто Гологоро-Кременецьке

горбогірне пасмо виділяється геоморфологами як окремий геоморфологічний район. Від села Поляни, яке є крайньою східною точкою Опілля на стику із горбогір'ям, П. М. Цись провів східну межу Опілля у напрямку на Дибще (західніше Козової). Вона проходить уступом висот, які стрімко знижуються до Тернопільського плато. Від Дибща по межиріччю Золотої Липи і Коропця до Підгайців. В його околицях межа перетинає долину Коропця і поступово набирає південно-східного напрямку, проходячи через Доброводи, східніше Монастирськ на село Бариськ. Там східна межа, перетнувши долину річки Бариська у напрямку на Соколів, виходить до долини та гирла Стрипи. Невеличка частина геоморфологічного Опілля південніше гирла Бистриці переходить правобережжя Дністра, займаючи простір між долинами Бистриці та річки Тлумач. Південна межа правобережної частини геоморфологічного Опілля проходить стрімким уступом по лінії Підлужжя – Тисмениця – Клубівці – Острина.

Загальною особливістю рельєфу скульптурної височини Опілля є майже повна відсутність пластового рельєфу, наявність широких долин головних річок (Зубри, Бібрки, Свіржу, Гнилої Липи, Нараївки, Золотої Липи, Коропця, Бариськи). Горбисті пасма мають типові напрям простягання з північного заходу на південний схід. Загалом для опільських ландшафтів властиві абсолютні висоти в інтервалі від 280 до 451 м.

На основі деяких відмінностей у рельєфі в межах Опілля П. М. Цись виділив три геоморфологічні підрайони: Власне Опілля, яке включає Миколаївсько-Бібрську височину, Придністровське Опілля, яке простягається південно-східною частиною району Опілля вздовж течії Дністра від гирла Бистриці до гирла Стрипи. Третім підрайоном за П. М. Цисем є Південно-Опільська хвиляста височина, яка простягається південніше уступу висот, що проходить по лінії Розділ – Берездівці – Бориничі – Дев'ятники – Любша – Підкамінь – Рогатин – Пуків Липиця – Гнильче – Горожанка до гирла Золотої Липи. Південніше цієї лінії висоти рідко перевищують 350 м, тоді як у межах Власне Опілля вони сягають поза 450 м. Цей геоморфологічний підрайон є одним із найбільше піднятих і найглибше розчленованих частин Подільської височини. Серед найвищих

пагорбів найбільшу абсолютну висоту має гора Попелиха (451 м). Це найвища точка Тернопільської області. Вона розміщена на південний захід від Села Мечищів Тернопільського району поблизу межі з Івано-Франківською областю. Від села Млинівка Івано-Франківського адміністративного району до вершини пагорба значно ближче, ніж від Мечищева. Неподалік вершини встановлений геодезичний знак із вказаною висотою 443 м, який помилково сприймають за найвищу точку. В межах Івано-Франківської області найвищою точкою Опілля і всієї частини Подільської височини є пагорб з висотою 446 м, який розташований на північний схід від села Кліщівна Рогатинської ОТГ.

У сучасних джерелах геоморфологи Я. С. Кравчук, Ю. В. Зінько та інші Подільську височину вважають геоморфологічною підобластю, яка включає район скульптурної височини Опілля, який підрозділяється десять геоморфологічних підрайонів. У межах геоморфологічного підрайону Власне Опілля (за П. М. Цисем) сучасні географи виділяють підрайони Стільського Опілля, Бібрського, Перемишлянського, Рогатинського та Бережанського Опілля. У межах підрайону Південно-Опільської хвилястої височини (за П. М. Цисем) – Ходорівське, Бурштинське та Галицьке Опілля, а Придністровського Опілля – Бистрицько-Тлумацьке та Монастирсько-Коропецьке Опілля (лівобережне Придністер'я).

Помітний внесок у конкретизацію меж та внутрішньої структуризації регіону зроблено у працях П. Дем'янчука та Й. Свинка, які розглядають Опілля як географічний екотон і акцентують на його перехідному характері між височинними та рівнинними ландшафтами (Дем'янчук, Свинко, 2011). У сфері суспільної географії та культурної антропології важливою є праця Р. Лозинського, який у співавторстві з М. Майданським випрацював антропогеографічний опис опільських сільських поселень і зазначив особливості їх просторової організації. Згадані автори дають таку характеристику сільським опільським поселенням: «Опільські села витягнуті вздовж долин ланцюгом, з характерним простяганням полів від садиби над річкою – вгору на вододіл. Сінокоси, вигони для худоби та ставки переважно знаходяться у заплавах річок, а забудова

й сади є на сухіших схилах, а ще вище на схилах і вододільних поверхнях – рілля (смуги ланів)» (Лозинський, 2020, с.80-81).

Як зазначає дослідник Опілля, Р. Кирчів, археологічні пам'ятки засвідчують давню заселеність цього краю. На основі наявних відомостей з етнографії, народного мистецтва, фольклору, традиційних промислів окремих місцевостей, дослідник визначає Опілля як певний локальний етнографічний район західноукраїнського краю (Опілля, 2010).

У межах Івано-Франківської області, відповідно знаходяться частини Рогатинського, Бурштинського та Галицького Опілля. Окрім охоплення географічної горбогірної частини Поділля, етнографічне Опілля, яке є західним продовженням подільського етнографічного ареалу, частково оконтурюю і землі в межах Передкарпатської височини. Багаторічний дослідник етнографії Івано-Франківщини М. Паньків зазначав, що ополяни зокрема живуть у межах колишнього Рогатинського та північної частини Галицького районів (з 2020 р. Івано-Франківський район). Дослідник зазначає, що «своєю культурою і побутом опіляни близькі до мешканців Покуття і Поділля. Цікаве Опілля своїм одягом. У жінок чорні або темно-червоні (вишневі) сукняні або оксамитові безрукавки і спідниці, вишиті низинкою рослинним орнаментом, а в останні роки – бісером. Їжа досить близька до покутської» (Прикарпаття: спадщина віків, 2006, с. 470–471). У межах Івано-Франківської області, відповідно знаходяться частини Рогатинського, Бурштинського та Галицького Опілля.

Констатуємо, що значна частина публікацій зосереджується на фізико-географічному та етнографічному аспектах регіону, тоді як його суспільно-географічний зміст, просторове позиціонування, брендування та саморепрезентація громад майже не досліджені. У науковій літературі фактично відсутні аналізи того, як Опілля репрезентується у цифровому середовищі, офіційних комунікаціях територіальних громад, стратегічних програмах розвитку чи туристичних проектах. Бракує праць, що оцінюють коректність використання географічної термінології та відповідність самоназивання фактичному фізико-географічному районуванню. Частково сучасний інтерес до регіону відродився завдяки проекту

Івано-Франківської ОДА «Опілля: скарби нації», однак він має переважно промоційну, а не науково-аналітичну спрямованість.

Потужна в теоретичному відношенні праця Я. Олійника та О. Гнатюка «Територіальна ідентичність населення Подільського регіону» (Олійник, Гнатюк, 2017) не виокремлює географічно Тернопільське Опілля в якості окремого етногеографічного району, не фіксує проявів окремішньої опільської ідентичності. Автори монографії виокремлюють Галицько-подільський район в межах Подільського суспільно-географічного регіону. А також зазначають «найвищий ступінь рефлексії місцевої географічної специфіки», однак не називаючи Тернопільське Опілля в якості цієї специфіки (Олійник, Гнатюк, 2017 с. 181). Проте співавтори слушно стверджують, що на розвиток територіальної ідентичності як соціокультурного явища впливає низка чинників, які доцільно поєднати у такі групи: природничо-географічні; історико-географічні; історико-культурні; демографо-екістичні; економічні; політико-географічні та геополітичні; позиційні; управлінські. Для цілей нашого дослідження цінною є теза Я. Олійника та О. Гнатюка, що внутрішні управлінські чинники реалізуються через діяльність місцевих еліт. До місцевих еліт відносимо місцевий політикум, бізнесові кола, громадські організації, представників освіти та культури тощо. Управління реалізується як формальний процес (з боку органів влади), і неформальний, що реалізується у формі цілеспрямованого поширення знань, ідей, пропаганди та ін. (Олійник, Гнатюк, 2017, с. 51) Повністю поділяємо висновок А. Мельника, О. Гнатюка та М. Растворової, що управлінські впливи стають каталізатором осмислення населенням місцевої географічної специфіки та перетворення її у підґрунтя територіальної ідентичності (Мельник, Гнатюк, Растворова, 2013).

Зазначимо, що у публікаціях, доступних широкому загалу (зокрема у Вікіпедії), простежується тенденція до змішування фізико-географічних, етнографічних і адміністративних меж, що ускладнює формування чіткого та науково обґрунтованого образу регіону. Такі джерела іноді включають до Опілля території, які географи не вважають опільськими, тоді як етнографічні описи можуть бути розширені поза межі геоморфологічного району, виходячи з ареалу побутування локальної групи

опілян. Такі розбіжності між «науковою» та «популярною» географією є показовими й демонструють стан невирішеності питання про просторову ідентичність регіону.

Невирішеним залишається також питання про географічні засади брендингу територій: у наукових працях практично відсутній аналіз того, як громади позиціонують себе у публічному просторі, яким є рівень відповідності між офіційними описами й реальними географічними характеристиками, та яким чином геобрендинг впливає на просторову організацію місцевого розвитку. Немає досліджень, що оцінюють використання цифрових інструментів – сайтів громад, візуальних матеріалів, картографічних ресурсів, туристичних наративів – у контексті формування бренду Опілля.

Таким чином, попри значну кількість праць із фізичної географії, геоморфології та етнографії Опілля, суспільно-географічний аспект, а саме саморепрезентація територіальних громад і їх географічне брендування, залишається практично невивченим. Ця прогалина й визначає наукову нішу даного дослідження, спрямованого на оцінку коректності географічної комунікації та формування територіальної ідентичності громад Опілля в умовах сучасних викликів просторового розвитку.

Метою статті є встановлення наукової коректності, повноти та глибини географічної саморепрезентації територіальних громад Івано-Франківського Опілля на їхніх офіційних вебресурсах та у стратегічних документах, а також оцінка відповідності цих матеріалів фактичним фізико-географічним характеристикам і регіональній ідентичності Опілля. Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

- зіставити сучасні наукові уявлення про межі, структуру та культурно-ландшафтні особливості Опілля з їх публічним відображенням громадами;
- проаналізувати термінологічну точність і якість географічних описів у документах місцевого самоврядування;
- виявити інформаційні прогалини, помилки та непослідовності у позиціонуванні громад як частини Опілля;
- оцінити рівень інтеграції опільської ідентичності у стратегії розвитку, маркетингові матеріали та цифрові комунікації;

– визначити потенціал геобрендингу як інструменту просторової ідентифікації та конкурентоспроможності громад;

– окреслити роль географічної науки у стандартизації саморепрезентації та формуванні науково обґрунтованого бренду території.

Виклад основного матеріалу дослідження. Географічна саморепрезентація територіальних громад є невід’ємною складовою формування публічного образу території та інструментом позиціонування у конкурентному середовищі. Для регіонів, які мають глибоку ландшафтну, історико-культурну та етнографічну специфіку, коректне відображення географічної ідентичності стає критичним ресурсом просторового розвитку. Івано-Франківське Опілля – один з таких регіонів, де науково окреслені межі, морфологічні особливості та культурний код часто не знаходять належного відображення в офіційних документах територіальних громад. Саме тому аналіз саморепрезентації семи територіальних громад Опілля (Більшівцівської, Букачівської, Бурштинської, Єзупільської, Галицької, Дубовецької та Рогатинської) дозволяє оцінити ступінь відповідності офіційних описів фактичним параметрам регіональної ідентичності та окреслити ключові вектори вдосконалення геобрендингу.

Аналіз офіційного сайту Більшівцівської ТГ показав повну відсутність згадок про Опілля як фізико-географічну чи етнокультурну територію (Більшівцівська територіальна громада, 2025). У матеріалах громади не подано власного географічного опису, а інвестиційний паспорт, попри наявність картосхеми, не містить фізико-географічного блоку. Обмеження репрезентації лише констатацією «вигідного розташування» є недостатнім і в багатьох аспектах некоректним: посадове наближення до Івано-Франківська не створює виняткової транспортної переваги порівняно із сусідніми громадами (Галицькою, Ямницькою, Угринівською). На рівні природно-ресурсного блоку окреслено окремі елементи (глини, вапняки, ставки), але без ландшафтної інтерпретації та прив’язки до опільського рельєфу. SWOT-аналіз не містить жодних посилань на опільську ідентичність, традиції чи ландшафтні маркери. Додатково слід зауважити відсутність у комунікації громади унікального природного об’єкта – “Подільських скель”, які могли б

стати візуальним маркером бренду і підсилювати просторову ідентичність через фотографічну та туристичну репрезентацію. Це свідчить про низький рівень інтеграції опільського ідентичнісного компонента у публічну комунікацію громади, що блокує потенціал для геобрендингу.

На офіційному сайті Букачівської ТГ слово «Опільля» також не фіксується (Букачівська територіальна громада, 2025). Водночас інвестиційний паспорт, розміщений на згаданому сайті подає ряд некоректних відомостей щодо ПЗФ, зокрема вживання терміна «заповідник» щодо територій, які мають статус заказників або заповідних урочищ. Помилки цього типу не лише суперечать Закону України «Про природно-заповідний фонд», а й свідчать про неузгодженість комунікації з вимогами просторової та екологічної грамотності.

Натомість у «Стратегічному плані розвитку Букачівської громади 2025–2030» (Стратегічний план розвитку Букачівської територіальної громади 2025–2030, 2025) відзначено локальний бренд «ковбасного краю» та участь у проєкті «Скарби Опільля», де громада презентувала локальну кухню та вишивку. У документі трапляються поодинокі посилання на розташування окремих сіл у межах Опільля, хоча вони подані без системної верифікації фізико-географічного районування.

Особливо показовою є помилкова класифікація громади як частини «Східноєвропейської рівнини, області Опільля Західноукраїнської провінції Лісостепової зони». Таке зональне трактування не відповідає сучасному районуванню, згідно з яким громада розташована у Розтоцько-Опільській фізико-географічній області зони широколистяних лісів. Це демонструє потребу у стандартизації географічної термінології у стратегічних документах. SWOT-аналіз, попри визнання туристичного потенціалу, не включає опільську ідентичність як складову конкурентної переваги.

На офіційному сайті Бурштинської міської ради і водночас територіальної громади (Бурштинська міська рада, 2025) безпосередніх згадок Опільля небагато, однак стратегічні документи демонструють часткове впровадження геобрендингового підходу. У розміщений на сайті Стратегії розвитку громади 2024–2030 років уже сформульовано завдання

щодо «використання потенціалу етнокультурних та рекреаційних можливостей сіл громади як субрегіону Опільля» (Про затвердження Стратегії розвитку Бурштинської міської територіальної громади на 2024–2030 роки, 2024, с. 36–37). Це перший системний приклад серед семи ТГ, де «Опільля» згадується не як декоративний топонім, а як ціннісна рамка для туристичної та культурної політики.

Проте фізико-географічний опис громади у документі відсутній, а ландшафтні характеристики подані фрагментарно. Попри стратегічну орієнтацію на туризм, опільська ідентичність не розкрита у візуальних ресурсах (бракує фотогалереї природних ландшафтів, інфографіки, картосхем). Це вказує на нерозкритий потенціал геобрендингу як інструмента репутаційного менеджменту.

Сайт Єзупільської селищної ради (Єзупільська селищна рада, 2025) відзначається якісним описом географічного положення, однак у ньому повністю відсутні відсилання до опільського регіону та характеристики рельєфу Придністровської височини. Відсутність фотогалереї також не сприяє формуванню цілісного візуального образу громади.

Цікаво, що громада була залучена до проєкту «Опільля: скарби нації», хоч за етнографічними параметрами Єзупіль і частина його сіл належать радше до прикордонної зони між Покуттям і Опіллям. Проте саме такий «пограничний» статус міг би стати сильним елементом бренду, якби був інтерпретований правильно.

Хоча Галицька ТГ охоплює територію одного з ключових ландшафтних вузлів історико-географічного Опільля, офіційні документи громади не артикулюють цю ідентичність. У Стратегії розвитку громади (Стратегія розвитку

Галицької міської територіальної громади на 2024–2027 роки, 2024) трапляються застарілі фізико-географічні дефініції, що суперечать сучасному районуванню. Комунікація громади концентрується на історичному брендуванні Галича як колишньої столиці князівства, що частково відтісняє географічний вимір.

Натомість Дубовецька громада (Стратегія розвитку Дубовецької сільської територіальної громади на 2023–2027 роки, 2023) демонструє окремі елементи інтеграції локального бренду:

стратегічне бачення позиціонує громаду як «мальовниче місце Придністровського Опілля», а діяльність гуртка «Простір Опілля» віддзеркалює культурне закорінення у регіон. Це один із небагатьох випадків, коли топонім активно використовується у культурній комунікації.

Рогатинська ТГ є єдиною громадою, де система стратегічних документів містить послідовні посилання на належність до Опілля, а також конкретні інструменти туристичної навігації та брендингу. Стратегія розвитку громади (Стратегія розвитку Рогатинської міської територіальної громади на 2023–2029 роки, 2023) передбачає:

- створення знаків туристичної навігації;
- розробку туристичних маршрутів;
- розвиток музею «Опілля» та культурних просторів;
- регулярні фестивалі та ярмарки з акцентом на локальну ідентичність.

Розміщення в громаді Рогатинського історико-краєзнавчого музею «Опілля» зміцнює наративний потенціал бренду, а історична газета «Голос Опілля» формує сталі маркери локальної ідентичності. Це приклад громади, яка, хоч і не повністю, але системно інтегрує опільську компоненту в туристичну та культурну політику.

Порівняння семи територіальних громад засвідчило наявність таких спільних проблем:

1. Системна недопредставленість опільської ідентичності в офіційній комунікації більшості ТГ.
2. Термінологічні помилки та застарілі дефініції у фізико-географічних описах.
3. Плутанина в класифікації природоохоронних територій (заповідник/заказник/урочище).
4. Відсутність уніфікованих описів географічного положення, рельєфу, ландшафтів і геоморфологічних меж.
5. Дефіцит візуальної репрезентації: відсутні фотобанки, картосхеми, відеонові ресурси.
6. Відсутність КРІ-рамки для моніторингу ефективності брендування (впізнаваність, інтенсивність локальних ініціатив, частка опільського контенту в документах).
7. Розрив між популярними і офіційними географіями, зокрема у Вікіпедії, де окремі села визначені як частина Опілля, але це не

підтверджується офіційними сайтами.

8. Водночас три громади – Бурштинська, Дубовецька та Рогатинська – демонструють часткову життєздатність «опільського бренду» та зацікавленість у його подальшому інституційному оформленні.

Особливо важливим є зафіксований невикористаний потенціал оповідних практик (storytelling): історії про ремесла, ландшафт, гастрономію, традиційний одяг та фольклор могли б стати ядром айдентики, проте наразі не інтегровані у комунікацію.

Комплексний аналіз дозволив виявити асинхронність між фактичним науковим розумінням Опілля та його офіційною репрезентацією громадами. Це створює інформаційну асиметрію, знижує рівень керованої репутації та блокує використання Опілля як регіонального бренду. Потребує впровадження єдиної рамки географічної саморепрезентації, стандартизація термінології, аудит ПЗФ та розбудова візуально-цифрової інфраструктури.

Попри глибоку історико-географічну традицію, Опілля не має консолідованого геобренду в національному інформаційному полі; медійні «замінники» (комерційні назви) частково підміняють зміст регіональної ідентичності. Принципова відмінність успішного геобрендингу – не у «логотипізації», а у керованій репутації через реальні дії стейкхолдерів (культурна пропозиція, маршрути, стандарти навігації, освітні програми), що узгоджується з ідентично-орієнтованими підходами. Доцільним є створення мережевої платформи «Опільські громади» для кобрендингу: спільна айдентика, календар подій, мапи-маршрути («музей-ландшафт-сакральна спадщина»), узгоджені дані ПЗФ. Рекомендовано впровадити єдиний стандарт саморепрезентації: короткий фізико-географічний профіль (районування, рельєф, ґрунти), етнокультурні маркери, ядра спадщини, рекреаційні вузли, а також глосарій термінів і «чек-лист» для інвестпаспортів і стратегій. Ключем до стійкості бренду є освітній компонент (шкільні/позашкільні модулі, музейна педагогіка, студентські польові проекти), що формує «носії бренду» серед молоді. Варто запуснути КРІ-рамку з відкритою публічною звітністю (впізнаваність, відвідуваність, частка локального контенту, кількість ініціатив, приріст

малих і середніх підприємств (МСП) у креативно-туристичних нішах). КРІ-рамка (Key Performance Indicators) у контексті геобрендування територіальних громад – це система кількісних і якісних показників, що дозволяє вимірювати ефективність формування, впізнаваності й життєздатності географічного бренду. Її запровадження забезпечує перехід від деклараційного до доказового управління розвитком бренду території. Відкрита публічна звітність гарантує прозорість і залученість громади, дозволяючи жителям і стейкхолдерам бачити динаміку та результати брендової політики. Основними напрямками вимірювання КРІ є: 1) впізнаваність, тобто рівень знання про Опілля серед мешканців області, туристів, потенційних інвесторів (вимірюється через опитування, згадки у ЗМІ, частоту пошукових запитів); 2) відвідуваність, а саме – кількість туристів, відвідувачів музеїв, учасників подій, користувачів маршрутів; 3) частка локального контенту, тобто питома вага інформації, фотографій, карт, текстів, створених місцевими авторами чи інституціями у відкритих джерелах (вебсайти, соцмережі, Вікіпедія); 4) кількість ініціатив: число культурних, екологічних, освітніх, туристичних і цифрових проєктів, реалізованих громадами у співпраці між собою; 5) приріст малих і середніх підприємств у креативно-туристичних нішах, зокрема динаміка реєстрації малого і середнього бізнесу, пов'язаного з туризмом, ремеслами, локальною гастрономією, дизайном і медіа.

Додатково нами пропонується контент-аудит офіційних сайтів і Вікіпедії з подальшим вирівнюванням наративів; візуальний стандарт (фотобанк, картосхеми, шрифтовий кольорова палітра) та навігаційні протоколи для громадських просторів Опілля (набір правил, принципів і технічних рішень для зручного орієнтування людей в просторі за допомогою знаків, показників, карт громадського простору і т.д.). Роль географів у цьому процесі є ключовою. Саме географічна наука забезпечує методологічне підґрунтя для коректного визначення меж Опілля, опису його ландшафтних і ресурсних особливостей, а також для обґрунтування просторової структури туристичних і культурних кластерів. Географи виступають посередниками між природною та соціокультурною реальністю, перекладаючи

складну систему просторових взаємозв'язків у мову доступних для громад управлінських рішень. Їх участь у створенні стандартів саморепрезентації гарантує наукову точність і відсутність термінологічних помилок, а участь у картографуванні та просторовому аналізі забезпечує візуальну та аналітичну якість геобренду. Освітній потенціал географічної науки дозволяє виховувати нове покоління фахівців, здатних поєднувати локальну ідентичність із просторовою конкурентоспроможністю регіону. Таким чином, географи стають не лише аналітиками, а й фасилітаторами творення «географічно грамотного бренду», який базується на справжніх просторових рисах Опілля, а не на випадкових символах.

Висновки. Дослідження засвідчило системну недостатню представленість Опілля як геокультурного ресурсу в офіційній комунікації більшості територіальних громад Івано-Франківської частини регіону та наявність стійких термінологічних і фактологічних похибок у фізико-географічних описах. Слабка інтеграція опільської ідентичності в тексти вебсайтів, інвестиційних паспортів, стратегій розвитку та SWOT-аналізів знижує якість географічної саморепрезентації, послаблює комунікаційну силу бренду та обмежує використання Опілля як ресурсу просторового та туристичного розвитку. Зафіксований розрив між науково обґрунтованими уявленнями про межі, ландшафтну структуру й етнокультурний зміст Опілля та їх офіційним відображенням створює інформаційну асиметрію між фаховою та «популярною» географією, що ускладнює керований розвиток геобренду.

Разом з тим, досвід Бурштинської, Дубовецької та Рогатинської ТГ демонструє практичну здійсненність і результативність ідентично-орієнтованого геобрендингу за умов мережевої координації, опори на стратегії розвитку та запровадження КРІ-моніторингу. Пріоритетним завданням є уніфікація стандартів географічної саморепрезентації: сучасне фізико-географічне районування, коректне зональне позиціювання, опис опільських ландшафтів і природоохоронних територій, виправлення помилкових класифікацій об'єктів ПЗФ та введення обов'язкового блоку про геоморфологічні й рекреаційні активи в інвестпаспорти. Доцільно інституалізувати

мережеву платформу «Опільські громади» як інструмент спільного брендування (айдентика, календар подій, туристичні маршрути, вузли «музей–ландшафт–сакральна спадщина») та цілеспрямовано підсилити цифрову присутність через формування фотобанків, картосхем, узгоджених наративів на офіційних сайтах і в Вікіпедії. Управлінський ефект геобрендингу доцільно вимірювати через систему відкритих КРІ: впізнаваність бренду, відвідуваність локацій, частку локального контенту в документах громад, кількість громадських та підприємницьких ініціатив, приріст МСП у культурно-креативних і туристичних нішах.

Особливого значення в цьому контексті набуває активна участь географічної спільноти як гаранта наукової достовірності описів, просторової коректності меж, природоохоронних характеристик та змістовного наповнення бренду. Географи можуть ініціювати створення інтегрованої картографічної бази Опілля, узгодженої з сучасним фізико-географічним районуванням, та забезпечити її впровадження в управлінські документи громад як еталонного джерела просторової інформації. Їх залучення до розроблення стандартів саморепрезентації, публічних обговорень стратегій, освітніх та туристичних проєктів мінімізує ризик наративних і термінологічних викривлень, надає бренду Опілля «просторову глибину» й уможливорює поєднання локальної ідентичності з конкурентоспроможністю на регіональному й національному рівнях. У цьому сенсі внесок суспільної географії виходить за рамки аналітичної діагностики, перетворюючись на партнерство з громадами у творенні географічно грамотного, ціннісно насиченого і стійкого бренду Опілля.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Більшівцівська територіальна громада. (б.р.). Взято з <https://bilshivcivskagromada.if.gov.ua/> [Bilshivtsi Territorial Community. (n.d.). Retrieved from <https://bilshivcivskagromada.if.gov.ua/>]
2. Букачівська територіальна громада. (б.р.). Взято з <https://bukachivska-gromada.gov.ua/> [Bukachivtsi Territorial Community. (n.d.). Retrieved from <https://bukachivska-gromada.gov.ua/>]
3. Дем'янчук, П. М., & Свинко, Й. М. (2011). Західно-Подільське горбогір'я як географічний еко-тон: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники. [Demianchuk, P. M., & Svyenko, Y. M. (2011). Western Podillian Upland as a geographical ecotone: Monograph. Ternopil: Pidruchnyky i Posibnyky.]
4. Етнографія українців (3-тє вид., перероб. і доп.). (2015). За ред. С. А. Макаруча. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. [Ethnography of Ukrainians (3rd ed., revised and expanded). (2015). S. A. Makarchuk (Ed.). Lviv: Ivan Franko National University of Lviv.]
5. Єзупільська селищна рада. (б.р.). Взято з <https://ezupilska-gromada.gov.ua/> [Yezupil Settlement Council. (n.d.). Retrieved from <https://ezupilska-gromada.gov.ua/>]
6. Іванов, Є. А., Войтків, П. С., & Гусак, О. А. (2021). Будівельні корисні копалини Опілля: стан і перспективи розроблення та екологічні наслідки. В Освітні та наукові виміри природничих наук (с. 148–152). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка. [Ivanov, Ye. A., Voitkiv, P. S., & Husak, O. A. (2021). Construction mineral resources of Opillia: state, development prospects and environmental consequences. In Educational and scientific dimensions of natural sciences (pp. 148–152). Sumy: Makarenko Sumy State Pedagogical University.]
7. Лозинський, Р. (2020). Культурні ландшафти Галичини: етика взаємодії з природою. Сокильники–Львів. [Lozynskiy, R. (2020). Cultural landscapes of Galicia: ethics of interaction with nature. Sokilnyky–Lviv.] https://www.researchgate.net/publication/347205795_Kulturni_landsafti_Galicini_etika_vzaemodii_ludini_z_prirodou_Cultural_Landscapes_of_Galicia_Ukraine_The_Ethics_of_Human-Nature_Relation_in_Ukrainian
8. Мельничук, А. Л., Гнатюк, О. М., & Растворова, М. О. (2013). Київський географічний щорічник, 8, 170–175. [Melnichuk, A. L., Hnatiuk, O. M., & Rastvorova, M. O. (2013). Kyiv Geographical Yearbook, 8, 170–175.] https://www.geokyiv.org/pdf/reports/30_Melnichuk_Gnatyuk_Rastvorova.pdf
9. Олійник Я., Гнатюк О. Територіальна ідентичність населення Подільського регіону : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2017 https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2022/10/terytorial_identychnas_nya_podilskogo_regionu_olijnyk_gnatyuk.pdf
10. Опілля. (1990). У Географічна енциклопедія України (Т. 2, с. 462). За ред. О. М. Маринича. Київ: Українська Радянська Енциклопедія ім. М. П. Бажана. [Opillia. (1990). In Geographical Encyclopedia of Ukraine (Vol. 2, p. 462). O. M. Marynych (Ed.). Kyiv: Ukrainian Soviet Encyclopedia.]
11. Прикарпаття: спадщина віків. (2006). Львів: Манускрипт-Львів. [Prykarpattia: Heritage of centuries. (2006). Lviv: Manuscript-Lviv.]
12. Рудницький, С. (1907). Знадоби до морфології Підкарпатського сточища Дністра. Збірник математично-природничої секції НТШ, 2. [Rudnytskyi, S. (1907). Contributions to the morphology of the Subcarpathian Dniester basin. Proceedings of the Mathematical and Natural Sciences Section of the Shevchenko Scientific Society, 2.]
13. Стратегічний план розвитку Букачівської територіальної громади на 2025–2030 роки. (2024). Взято з <https://bukachivska-gromada.gov.ua/news/1746528020/>

[Strategic Development Plan of the Bukachivtsi Territorial Community for 2025–2030. (2024). Retrieved from <https://bukachivska-gromada.gov.ua/news/1746528020/>]

14. Стратегія розвитку Галицької міської територіальної громади на 2024–2027 роки. (2024). Взято з https://rada.info/upload/users_files/04054263/16dbe26372b8a4833272510f42f4157a.pdf [Development Strategy of the Halych City Territorial Community for 2024–2027. (2024). Retrieved from https://rada.info/upload/users_files/04054263/16dbe26372b8a4833272510f42f4157a.pdf]

15. Стратегія розвитку Дубовецької сільської територіальної громади на 2023–2027 роки. (2023). Взято з <https://dubovecka-gromada.gov.ua/news/1695040083/> [Development Strategy of the Dubivtsi Rural Territorial Community for 2023–2027. (2023). Retrieved from <https://dubovecka-gromada.gov.ua/news/1695040083/>]

16. Стратегія розвитку Рогатинської міської територіальної громади на 2023–2029 роки. (2023). Взято з <https://rmtg.gov.ua/ua/strategy/197/2429> [Development Strategy of the Rohatyn City Territorial Community for 2023–2029. (2023). Retrieved from <https://rmtg.gov.ua/ua/strategy/197/2429>]

17. Українська загальна енциклопедія. Книга знання. (1932). У 3 т. Т. 2. За ред. І. Раков-

ського. Львів; Станіслав; Коломия: Рідна школа. [Ukrainian General Encyclopedia. The Book of Knowledge. (1932). In 3 vols. Vol. 2. I. Rakovskyi (Ed.). Lviv; Stanislaw; Kolomyia: Ridna Shkola.]

18. Цись, П. М. (1962). Геоморфологія УРСР. Львів: Видавництво Львівського університету. [Tsys, P. M. (1962). Geomorphology of the Ukrainian SSR. Lviv: Lviv University Press.]

19. Anholt, S. (2010). Definitions of place branding – Working towards a resolution. *Place Branding and Public Diplomacy*, 6(1), 1–10. <https://doi.org/10.1057/PB.2010.3>

20. Kavaratzis, M., & Hatch, M. J. (2013). The dynamics of place brands: An identity-based approach to place branding theory: An identity-based approach to place branding theory. *Marketing Theory*, 13(1), 69–86. <https://doi.org/10.1177/1470593112467268>

*Дата першого надходження рукопису
до видання: 17.09.2025*

*Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 20.10.2025
Дата публікації: 23.12.2025*

СЕКЦІЯ 2
ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ ТА ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.52:556.512(477.41)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2025-23-5>

Хамдош І.Н.,
ліцеїст
*Відокремлений підрозділ «Науковий ліцей»
Державного університету «Житомирська політехніка»*
24d_khin@liceum.ztu.edu.ua
ORCID: 0009-0000-5643-6880

Циганенко-Дзюбенко І.Ю.,
доктор філософії, в.о. завідувача кафедри сталої інфраструктури та гідроекології
Державний університет «Житомирська політехніка»
ke_miyu@ztu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-3240-8719

Курило С.М.,
кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри сталої інфраструктури та гідроекології
Державний університет «Житомирська політехніка»
ke_miyu@ztu.edu.ua
ORCID: 0009-0008-6138-8850

**РЕЖИМНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОБВОДНЕННЯ
ЗАПЛАВНИХ ЛАНДШАФТІВ БАСЕЙНУ Р. ГНИЛОП'ЯТЬ
ЗА МУЛЬТИСПЕКТРАЛЬНИМИ ДАНИМИ НОРМАЛІЗОВАНОГО
ІНДЕКСУ MNDWI**

Стаття присвячена дослідженню режимних характеристик обводнення заплавних ландшафтів басейну річки Гнилоп'ять з використанням мультиспектрального індексу MNDWI та сучасних методів дистанційного зондування. Метою роботи є встановлення закономірностей сезонної динаміки та просторової диференціації водності заплавних територій для обґрунтування науково-практичних підходів до моніторингу та управління водними ресурсами малих річок Поліського регіону. Дослідження базується на комплексному аналізі супутникових даних Landsat за період 2022–2024 років з використанням модифікованого нормалізованого різницевого водного індексу, який демонструє високу ефективність у виявленні водних поверхонь та мінімізації впливу забудованих територій і рослинності. Проаналізовано гідрологічні особливості басейну площею 2150 км², включаючи багаторічну динаміку стоку за 1991–2020 роки та структуру водного балансу з урахуванням ролі інфільтраційних процесів. Встановлено, що значення MNDWI демонструють виражену сезонну мінливість з максимальними показниками у весняний період внаслідок сніготанення та паводків, та мінімальними значеннями у літньо-осінній сезон. Виявлено прогресивне підвищення водності заплавних ландшафтів протягом досліджуваного періоду, особливо у центральній та південній частинах басейну, де максимальні значення MNDWI перевищували 0,4000, що свідчить про формування нових водних поверхонь або підвищення рівня ґрунтових вод. Просторова диференціація обводнення тісно корелює з геоморфологічними особливостями заплави: найвищі значення індексу характерні для центральних знижених частин з тривалим затриманням води, тоді як периферійні ділянки демонструють кращий дренаж. Результати дослідження

розкривають екологічне значення режимних характеристик для функціонування заплавної біоценози та мають важливе практичне значення для оптимізації гідроекологічного моніторингу, розробки планів управління річковими басейнами та інтеграції в системи раннього попередження про екстремальні гідрологічні явища.

Ключові слова: заплавні ландшафти, MNDWI, дистанційне зондування, водний режим, басейн річки Гнилоп'ять, мультиспектральні індекси, супутникові дані, гідроекологічний моніторинг.

Khamdosh I.N., Tsyhanenko-Dziubenko I.Yu., Kurylo S.M. WATER REGIME CHARACTERISTICS OF FLOODPLAIN LANDSCAPES IN THE GNYLOPYAT RIVER BASIN BASED ON MULTISPECTRAL DATA OF THE NORMALIZED MNDWI INDEX

The article is devoted to studying the water regime characteristics of floodplain landscapes in the Gnylopyat River basin using the MNDWI multispectral index and modern remote sensing methods. The research objective is to establish patterns of seasonal dynamics and spatial differentiation of floodplain wateriness to substantiate scientific-practical approaches for monitoring and managing water resources of small rivers in the Polissya region. The study is based on comprehensive analysis of Landsat satellite data for 2022–2024 using the Modified Normalized Difference Water Index, which demonstrates high efficiency in detecting water surfaces while minimizing the influence of built-up areas and vegetation. Hydrological features of the 2150 km² basin were analyzed, including long-term runoff dynamics for 1991–2020 and water balance structure considering the role of infiltration-influent processes. MNDWI values show pronounced seasonal variability with maximum indicators during spring period due to snowmelt and floods, and minimum values during summer-autumn season. Progressive increase in floodplain landscape wateriness was revealed throughout the study period, especially in central and southern parts of the basin, where maximum MNDWI values exceeded 0.4000, indicating formation of new water surfaces or groundwater level rise. Spatial differentiation of water content closely correlates with geomorphological features of the floodplain: highest index values are characteristic of central lowered parts with prolonged water retention, while peripheral areas demonstrate better drainage. Research results reveal ecological significance of regime characteristics for floodplain biocenosis functioning and have important practical value for optimizing hydroecological monitoring, developing river basin management plans, and integration into early warning systems for extreme hydrological events.

Key words: floodplain landscapes, MNDWI, remote sensing, water regime, Gnylopyat River basin, multispectral indices, satellite data, hydroecological monitoring.

Постановка науково-практичної проблеми. Заплавні ландшафти річкових систем є одними з найбільш динамічних та екологічно значущих компонентів гідросфери, що характеризуються складною просторово-часовою організацією гідрологічних процесів. Сучасні глобальні кліматичні зміни, інтенсифікація антропогенного навантаження на водні ресурси та зростаюча частота екстремальних гідрологічних явищ обумовлюють критичну необхідність розробки ефективних методів моніторингу та оцінки водного режиму заплавної території. Особливої актуальності це питання набуває для малих річок, які є найбільш вразливими до техногенного впливу та кліматичних флуктуацій, водночас виконуючи ключові екосистемні функції на регіональному рівні.

Традиційні методи гідрологічного моніторингу, що базуються на точкових наземних спостереженнях, не забезпечують достатньої просторової репрезентативності для комплексної оцінки режимних характеристик обводнення великих заплавної масивів. Це обумовлює

необхідність розробки та впровадження інноваційних підходів до дистанційного моніторингу водності заплавної території з використанням сучасних супутникових технологій та мультиспектральних індексів. Особливого значення набуває модифікований нормалізований різницевий водний індекс (MNDWI), який демонструє високу ефективність у виявленні та картуванні водних поверхонь завдяки здатності мінімізувати вплив забудованих територій та рослинності на результати аналізу.

Басейн річки Гнилоп'ять, як типовий представник малих річок Поліського регіону, характеризується складною мозаїчною структурою заплавної території, що включає різноманітні морфодинамічні типи заплави з відмінними гідрологічними режимами. Відсутність детальних досліджень режимних характеристик обводнення цих територій створює суттєву прогалину в розумінні функціонування заплавної геосистеми регіону та унеможливорює розробку науково обґрунтованих підходів до їх раціонального використання та охорони.

Вирішення цієї проблеми потребує комплексного підходу, що поєднує методи дистанційного зондування з детальним ландшафтно-екологічним аналізом території.

Актуальність дослідження обумовлена низкою факторів глобального та регіонального значення. На глобальному рівні спостерігається тенденція до деградації заплавних екосистем внаслідок кліматичних змін, регулювання річкового стоку та інтенсифікації господарської діяльності в межах річкових басейнів. За оцінками міжнародних експертів, близько 87% світових заплавних територій зазнали значних трансформацій протягом останнього століття, що призвело до критичного зниження їх екосистемних функцій та біорізноманіття. В українському контексті ця проблема набуває особливої гостроти в умовах посилення водного дефіциту, підвищення повторюваності екстремальних гідрологічних явищ та необхідності адаптації водного господарства до змінних кліматичних умов.

Розвиток супутникових технологій дистанційного зондування відкриває принципово нові можливості для високоточного моніторингу водних ресурсів на великих територіях із високою часовою роздільною здатністю. Застосування мультиспектральних індексів, зокрема MNDWI, дозволяє отримувати об'єктивну інформацію про динаміку водних поверхонь в режимі, близькому до реального часу, що є критично важливим для оперативного реагування на зміни гідрологічної ситуації. Особливої цінності набувають такі підходи для моніторингу територій, які характеризуються обмеженою доступністю для наземних спостережень або високою вартістю традиційних методів моніторингу.

Наукова новизна дослідження полягає у вперше здійснюваному комплексному аналізі режимних характеристик обводнення заплавних ландшафтів басейну річки Гнилоп'ять з використанням мультиспектрального індексу MNDWI. Методологічною новизною є розробка спеціалізованого алгоритму обробки супутникових даних, адаптованого до специфічних ландшафтно-екологічних умов Поліського регіону з урахуванням особливостей фенологічних циклів місцевої рослинності, геоморфологічної будови заплавних територій та гідрометеорологічного режиму. Вперше

для досліджуваного регіону будуть встановлені кількісні залежності між значеннями MNDWI та основними гідрологічними параметрами, що дозволить створити прогностичні моделі для оцінки майбутніх змін водного режиму заплавних ландшафтів.

Зв'язок теми статті з важливими науково-практичними завданнями. Тематика дослідження безпосередньо корелює з пріоритетними напрямками розвитку сучасної гідроекології та ландшафтознавства, визначеними в національних та міжнародних стратегічних документах. Зокрема, робота відповідає цілям Національної стратегії управління водними ресурсами України до 2050 року, яка передбачає впровадження інноваційних технологій моніторингу водних об'єктів та адаптацію водного господарства до кліматичних змін. Дослідження також узгоджується з завданнями Європейської водної рамкової директиви щодо досягнення доброго екологічного стану водних екосистем та розвитку систем раннього попередження про екстремальні гідрологічні явища.

В контексті глобальних ініціатив робота підтримує досягнення Цілей сталого розвитку ООН, зокрема Цілі 6 "Чиста вода та належні санітарні умови" та Цілі 15 "Життя на суші", через розробку наукових основ для сталого управління водно-земельними ресурсами. Особливе значення дослідження має для реалізації завдань Паризької угоди щодо клімату в частині адаптації водних екосистем до змінних кліматичних умов та мітигації негативних наслідків екстремальних гідрологічних явищ.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів для оптимізації регіональних систем гідроекологічного моніторингу, розробки планів управління річковими басейнами та обґрунтування природоохоронних заходів у межах заплавних екосистем. Результати дослідження можуть бути інтегровані в існуючі системи раннього попередження про повені та засуху, що підвищить їх ефективність та знизить ризики для населення і господарських об'єктів. Крім того, розроблені методичні підходи можуть бути екстрапольовані на інші річкові басейни аналогічних ландшафтно-кліматичних умов, що забезпечить масштабованість результатів дослідження.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Дистанційне зондування Землі стало потужним інструментом для моніторингу динаміки поверхневих вод у заплавах ландшафтах, зокрема завдяки використанню мультиспектральних індексів на основі супутникових знімків Landsat та Sentinel-2. Модифікований нормалізований диференціальний водний індекс (MNDWI) продемонстрував високу ефективність у виявленні водних об'єктів, оскільки він мінімізує вплив забудованих територій та підвищує якість виділення води порівняно з класичним NDWI (Cavallo et al., 2022). Численні дослідження підтверджують, що MNDWI особливо ефективний для картування обводнення заплав та визначення гідроперіоду водно-болотних угідь (Hopkinson et al., 2020; Grenfell et al., 2025). Часові серії супутникових знімків дозволяють реконструювати багаторічні зміни режиму обводнення, виявляти тренди скорочення або розширення водних поверхонь та встановлювати зв'язки з гідрологічними та кліматичними факторами (Huang et al., 2018; Jin et al., 2017). Для підвищення точності картування водних об'єктів під рослинним покривом розроблено спеціалізовані індекси, такі як WIW (Water in Wetlands), які успішно виявляють воду під емергентною рослинністю, що є критичним для аналізу сезонних заплавних ландшафтів (Lefebvre et al., 2019). Глобальні набори даних водних індексів, отримані з Landsat-8 та Sentinel-2, забезпечують високу просторову та часову роздільну здатність для моніторингу гідрологічної динаміки великих річкових басейнів (Li et al., 2025). Інтеграція мультиспектральних даних з цифровими моделями рельєфу та геоморфологічною інформацією значно покращує точність моделювання гідроперіоду заплав, дозволяючи враховувати топографічно обумовлені особливості затоплення (Grenfell et al., 2025). Такі підходи є особливо актуальними для оцінки вразливості водно-болотних угідь до змін клімату та антропогенного впливу (Chen et al., 2009).

Сучасний стан досліджень у галузі дистанційного моніторингу водних ресурсів характеризується інтенсивним розвитком методологічних підходів та розширенням сфери практичного застосування супутникових технологій. Фундаментальні дослідження (Ху, 2006) щодо модифікації нормалізованого різницевого водного індексу заклали теоретичні

основи для використання MNDWI в задачах картування водних поверхонь. Автор продемонстрував переваги MNDWI порівняно з класичним NDWI (McFeeters, 1996) у частині мінімізації впливу забудованих територій та підвищення точності виявлення водних об'єктів, що стало поштовхом для широкого впровадження цього індексу в гідрологічних дослідженнях.

Подальший розвиток методології застосування MNDWI знайшов відображення в роботах, присвячених моніторингу великих річкових систем та їх заплав. (Alsdorf et al., 2010) здійснили комплексний аналіз сезонних змін водозберігання в заплавах Амазонки, використовуючи комбінацію супутникових гравіметричних та оптичних даних. Їх дослідження показало, що заплавні території акумулюють до 40% загального об'єму води в басейні, що підкреслює критичну важливість моніторингу цих екосистем для розуміння регіональних гідрологічних процесів. Аналогічні результати отримано (Li et al., 2014) при дослідженні заплави річки Ергуна з використанням полярометричних радарних даних, які дозволили виявити тісні зв'язки між сезонною динамікою затоплення та фенологічними циклами заплавної рослинності.

В українському науковому просторі значний внесок у розвиток методології дистанційного моніторингу водних екосистем зроблено в роботах Циганенко-Дзюбенко та співавторів. Зокрема, дослідження (Циганенко-Дзюбенко et al., 2024) щодо особливостей планування та реалізації моніторингу малих річок в умовах урбанізації та військових дій розкрило специфічні виклики, що постають перед дослідниками при роботі з трансформованими водними екосистемами. Автори обґрунтували необхідність інтеграції традиційних та інноваційних методів моніторингу для забезпечення комплексної оцінки стану водних об'єктів в умовах множинних стресових факторів.

Особливої уваги заслуговують дослідження, присвячені гідроекологічній проблематиці річок Житомирської області. (Кірейцева et al., 2024) здійснили комплексний GAP-аналіз водокористування у контексті запобігання евтрофікації річки Тетерів в межах урбоєкосистеми м. Житомира, що дозволило виявити ключові фактори антропогенного впливу на водну екосистему та обґрунтувати заходи щодо

її стабілізації. Подібні результати отримано (Скиба et al., 2024) при дослідженні вмісту есенціальних важких металів у поверхневих водах урбанізованих ділянок річки Тетерів, що підтвердило необхідність постійного моніторингу якості води в умовах інтенсивного антропогенного навантаження.

Інноваційні підходи до математичного моделювання гідроекологічних процесів представлено в роботі Циганенко-Дзюбенко et al. (2025), де автори розробили інтегрально-модифіковану модель Стрітера-Фелпса для прогнозування просторово-часової динаміки гідроекологічних параметрів річкових екосистем. Ця модель демонструє високу ефективність у прогнозуванні змін якості води та може бути адаптована для аналізу режимних характеристик заплавних територій. Подібні методологічні підходи розвинуто в роботі Циганенко-Дзюбенко & Кірейцева (2025) щодо прогнозування гідроекологічного стану річки Тетерів, що підтверджує перспективність використання математичного моделювання для вирішення практичних завдань водного господарства.

Сучасні тенденції інтеграції дистанційного зондування з наземними методами дослідження відображено в роботах Sheffield et al. (2018), які обґрунтували потенціал супутникових технологій для підтримки сталого розвитку в регіонах з обмеженими даними спостережень. Автори підкреслили, що ефективність супутникового моніторингу значною мірою залежить від якості калібрації алгоритмів за наземними даними та врахування специфічних ландшафтно-кліматичних умов досліджуваних територій. Цей висновок підтверджується результатами Foster et al. (2020), які продемонстрували важливість валідації супутникових оцінок водокористування за незалежними джерелами інформації для забезпечення надійності отриманих результатів.

Аналіз публікацій останніх років свідчить про зростаючий інтерес наукової спільноти до розробки спеціалізованих методів моніторингу заплавних екосистем з використанням супутникових технологій. Водночас, більшість досліджень зосереджена на великих річкових системах, тоді як малі річки та їх заплави залишаються недостатньо вивченими, особливо в контексті регіональних особливостей Поліського регіону України. Це обумовлює актуальність проведення

спеціалізованих досліджень режимних характеристик обводнення заплавних ландшафтів басейну річки Гнилоп'ять з використанням сучасних методів дистанційного зондування.

Викладення основного матеріалу. Басейн річки Гнилоп'ять розташований у межах Житомирської та Вінницької областей України, представляючи типовий приклад малих річкових систем Поліського регіону з характерною мозаїчною структурою заплавних ландшафтів (рис. 1). Географічне положення басейну в зоні переходу від мішаних лісів до лісостепу обумовлює унікальні ландшафтно-екологічні умови, що впливають на формування специфічних режимних характеристик обводнення заплавних територій. Загальна площа басейну становить близько 2150 км², що дозволяє віднести річку до категорії малих водотоків з типовими для даного регіону гідрологічними особливостями.

Гідрологічні особливості басейну тісно пов'язані з регіональними кліматичними умовами та характеризуються вираженою сезонною мінливістю водного режиму. Аналіз багаторічних даних стоку за період 1991–2020 років (рис. 2) свідчить про типову для регіону динаміку водності з максимальними значеннями у весняний період та мінімальними – у літньо-осінній сезон.

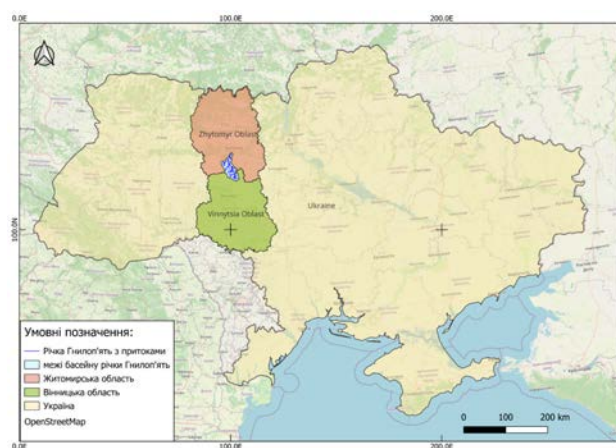

Рис. 1. Географічне положення басейну річки Гнилоп'ять у межах України (розроблено автором)

Характерною особливістю гідрологічного режиму є наявність двох виражених піків стоку: основного весняного максимуму (березень-квітень) та другорядного осіннього

підвищення (жовтень-листопад), що обумовлено особливостями випадіння атмосферних опадів та сніготанення в басейні.

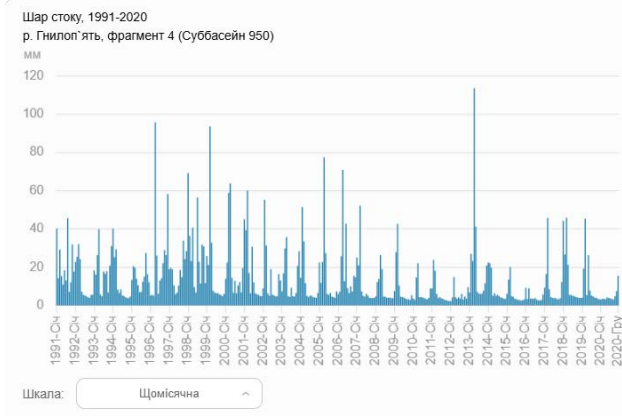

Рис. 2. Шар стоку річки Гнилоп'ять за період 1991-2020 років (згенеровано автором на основі джерела [7])

Водний баланс басейну (рис. 3) демонструє складну структуру гідрологічних процесів з переважанням випаровування над стоком у літній період. Загальна кількість опадів становить 693 мм на рік, з яких значна частина (409 мм) витрачається на сумарне випаровування та транспірацію. Поверхневий стік формує лише 78 мм, що становить приблизно 11% від загальної кількості опадів, тоді як ґрунтовий стік забезпечує 98 мм водного стоку. Особливої уваги заслуговує роль інфільтраційно-інфлюентних процесів, що забезпечують надходження 270 мм води у ґрунтовий водоносний горизонт, формуючи стабільну гідрологічну основу для функціонування заплавної екосистем.

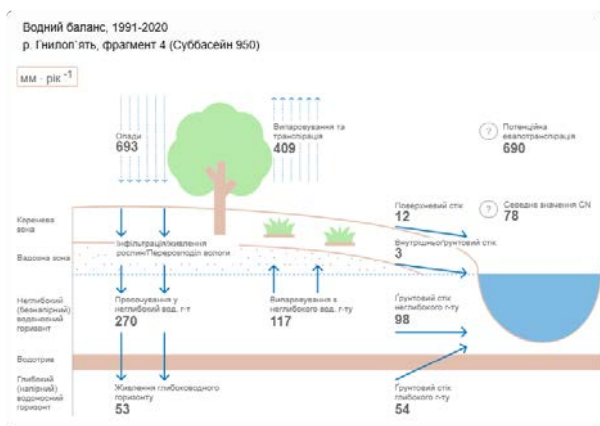

Рис. 3. Водний баланс басейну річки Гнилоп'ять за період 1991-2020 років (згенеровано автором на основі джерела [7])

Калібрування супутникових даних Landsat здійснювалося у кілька етапів з використанням наземних контрольних точок. Для валідації результатів було обрано 25 репрезентативних ділянок з відомим гідрологічним станом, де проводилися польові вимірювання рівня води та границь водних поверхонь. Порівняння класифікованих водних поверхонь за MNDWI з даними наземних спостережень показало точність визначення водних об'єктів на рівні 87,3% (загальна точність) при коефіцієнті Каппа 0,82, що відповідає високому рівню достовірності результатів для гідроекологічних досліджень. Атмосферна корекція супутникових знімків виконувалася за алгоритмом DOS (Dark Object Subtraction) з подальшим уточненням радіометричних параметрів.

Просторово-часовий аналіз значень MNDWI за період 2022-2024 років (рис. 4) розкриває динамічні зміни у режимних характеристиках обводнення заплавної ландшафтів басейну. У 2022 році спостерігався відносно стабільний розподіл водних поверхонь з переважанням середніх значень MNDWI (0,1000-0,2000) у центральній частині басейну та вищими значеннями (0,2000-0,3000) вздовж основного русла річки. Заплавні території характеризувалися мозаїчним розподілом водності з чергуванням ділянок різного ступеня обводнення, що відображає складну морфодинамічну структуру заплави.

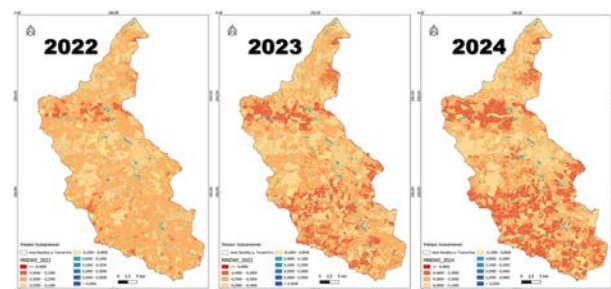

Рис. 4. Просторово-часова динаміка MNDWI у басейні річки Гнилоп'ять за 2022-2024 роки (розроблено автором)

Статистичний аналіз розподілу значень MNDWI за 2022 рік показав, що 42% площі заплавної ландшафтів характеризувалися значеннями індексу у діапазоні 0,1000-0,2000, тоді як лише 8% території демонстрували високі показники водності ($MNDWI > 0,3000$).

Середнє квадратичне відхилення значень MNDWI становило 0,089, що вказує на відносно однорідний гідрологічний стан заплави у вихідному році спостережень.

Значні зміни у режимних характеристиках обводнення зафіксовано у 2023 році, коли спостерігалось суттєве підвищення значень MNDWI, особливо у верхів'ях басейну та на окремих ділянках заплави. Ця тенденція може бути пов'язана як з кліматичними факторами (підвищена кількість опадів), так і з антропогенними впливами, зокрема змінами у структурі землекористування басейну. Найбільш виражені зміни відмічено у північно-західній частині басейну, де значення MNDWI досягали 0,3000–0,4000, що свідчить про формування тимчасових водних поверхонь або підвищення рівня ґрунтових вод.

У 2024 році тенденція до підвищення водності заплавлених територій набула ще більш виразного характеру, особливо у центральній та південній частинах басейну. Максимальні значення MNDWI (понад 0,4000) зафіксовано на ділянках, що раніше характеризувалися помірною водністю, що може вказувати на кардинальні зміни у гідрологічному режимі цих територій. Такі трансформації можуть бути обумовлені комплексом факторів, включаючи зміни у кліматичних умовах, антропогенні модифікації водозбірної території та природні сукцесійні процеси у заплавлених екосистемах.

Аналіз просторової диференціації значень MNDWI виявив чітку залежність від геоморфологічних особливостей заплави. Найвищі значення індексу характерні для центральних, найбільш знижених частин заплави, де формуються умови для тривалого затримання води та розвитку гідроморфних ґрунтів. Периферійні ділянки заплави, розташовані ближче до схилів долини, демонструють нижчі значення MNDWI, що відображає краще дренажування цих територій та менший ступінь їх гідроморфізму.

Сезонна динаміка обводнення заплавлених ландшафтів проявляється у різко виражених контрастах між весняним та літньо-осіннім періодами. Весняне сніготанення та паводки призводять до значного розширення площ з високими значеннями MNDWI, коли практично вся заплава може бути охоплена затопленням різного ступеня інтенсивності. У літній період відбувається поступове зниження

рівня води та скорочення площ з високою водністю, при цьому зберігаються лише найбільш обводнені ділянки, що відповідають постійним водотокам та найглибшим депресіям заплави.

Міжрічна варіабельність режимних характеристик обводнення тісно корелює з кліматичними флуктуаціями, зокрема з варіаціями кількості та режиму випадіння атмосферних опадів. Роки з підвищеною кількістю опадів характеризуються більш тривалими періодами високої водності заплавлених територій та розширенням площ з максимальними значеннями MNDWI. Навпаки, у посушливі періоди спостерігається швидке зниження водності та фрагментація водних поверхонь заплави.

Особливої уваги заслуговує вплив антропогенних факторів на режимні характеристики обводнення заплавлених ландшафтів. Сільськогосподарське використання прилеглих територій, меліоративні заходи та зміни у структурі землекористування басейну можуть суттєво впливати на формування поверхневого стоку та, відповідно, на водний режим заплавлених територій. Аналіз супутникових даних дозволяє виявити ділянки з аномально високими або низькими значеннями MNDWI, що можуть свідчити про локальні антропогенні впливи на гідрологічні процеси.

Екологічне значення виявлених режимних характеристик обводнення полягає у їх ключовій ролі для функціонування заплавлених біоценозів. Зони з тривалим затопленням сприяють формуванню специфічних гідрофільних рослинних угруповань та служать важливими біотопами для водно-болотних видів тварин. Ділянки з періодичним затопленням характеризуються найвищим біорізноманіттям завдяки формуванню екотонних зон між водними та наземними екосистемами. Території з мінімальною водністю виконують роль рефугіумів для наземних видів у періоди максимального затоплення заплави.

Перспективи використання результатів дослідження. Результати проведеного дослідження мають широкі перспективи практичного застосування у різних сферах науково-прикладної діяльності. Насамперед, розроблена методика дистанційного моніторингу водності заплавлених ландшафтів може бути інтегрована в регіональні системи гідроекологічного моніторингу Житомирської

та Вінницької областей, забезпечуючи оперативне отримання об'єктивної інформації про стан водних ресурсів без значних фінансових витрат на наземні спостереження. Особливої цінності така система набуває в умовах скорочення мережі гідрологічних постів та необхідності підвищення ефективності водогосподарської діяльності.

Методичні напрацювання дослідження можуть бути екстрапольовані на інші річкові басейни аналогічних ландшафтно-кліматичних умов, що дозволить створити уніфіковану систему моніторингу малих річок всього Поліського регіону. Це сприятиме формуванню комплексної бази даних про водні ресурси регіону та забезпечить науково обґрунтовану основу для розробки стратегій адаптації до кліматичних змін. Крім того, отримані результати можуть бути використані для валідації та калібрування гідрологічних моделей, підвищуючи точність прогнозування водного режиму малих річок в умовах мінливого клімату.

Практична значущість роботи простягається на сферу природоохоронної діяльності, де результати дослідження можуть слугувати науковим обґрунтуванням для виділення водно-болотних угідь міжнародного значення, розробки планів управління заповідними територіями та оцінки ефективності природоохоронних заходів. Виявлені закономірності просторово-часового розподілу водності заплавних ландшафтів є критично важливими для збереження біорізноманіття та підтримання екосистемних функцій заплавних територій. Результати також можуть бути використані для розробки рекомендацій щодо оптимального режиму використання заплавних земель у сільському господарстві з урахуванням природних циклів затоплення.

Висновки. Проведене дослідження режимних характеристик обводнення заплавних ландшафтів басейну річки Гнилоп'ять з використанням мультиспектрального індексу MNDWI дозволило встановити ряд важливих закономірностей, підтверджених кількісними показниками достовірності. Валідація результатів за 25 наземними контрольними точками засвідчила високу точність методики (87,3%, коефіцієнт Каппа 0,82), що обґрунтовує можливість використання дистанційного зондування для оперативного моніторингу

гідрологічного стану заплавних територій малих річок Поліського регіону.

Аналіз просторово-часової динаміки водності за період 2022–2024 років виявив статистично значуще прогресивне підвищення значень MNDWI, особливо виражене у центральній та південній частинах басейну, де максимальні показники зросли з 0,3000 (2022) до понад 0,4000 (2024). Площа заплавних ділянок з високою водністю ($MNDWI > 0,3000$) збільшилася з 8% у 2022 році до 23% у 2024 році, що свідчить про суттєві трансформації гідрологічного режиму під впливом комплексу кліматичних та можливих антропогенних факторів. Середнє квадратичне відхилення значень MNDWI зросло з 0,089 до 0,124, відображаючи підвищення просторової гетерогенності обводнення заплавних ландшафтів.

Встановлена тісна просторова кореляція між диференціацією значень MNDWI та геоморфологічними особливостями заплави підтверджує придатність індексу для ландшафтно-екологічного картування. Виявлені закономірності мають фундаментальне значення для розуміння функціонування заплавних екосистем і формують наукову основу для розробки адаптивних стратегій управління водними ресурсами в умовах кліматичних змін. Розроблена методика дистанційного моніторингу може бути екстрапольована на інші басейни малих річок аналогічних ландшафтно-кліматичних умов, забезпечуючи масштабованість результатів та ефективність гідроекологічного спостереження на регіональному рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Alsdorf, D., Beighley, E., Laraque, A., Lee, H., Tshimanga, R., O'Loughlin, F., ... Paris, A. (2010). Opportunities for hydrologic research in the Congo Basin. *Reviews of Geophysics*, 48(4). <https://doi.org/10.1029/2010RG000335>
2. Cavallo, C., Papa, M. N., Gargiulo, M., Palau-Salvador, G., Vezza, P., & Ruello, G. (2022). Detection of surface water and floods with multispectral satellites. *Remote Sensing*, 14(23), 6005. <https://doi.org/10.3390/rs14236005>
3. Chen, Y., Xu, Y., & Yin, Y. (2009). Impacts of land use change scenarios on storm-runoff generation in Xitiao basin, China. *Quaternary International*, 208(1–2), 121–128. <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2008.12.014>
4. Foster, T., Mieno, T., & Brozovi, N. (2020). Satellite based monitoring of irrigation water use:

Assessing measurement errors and their implications for agricultural water management policy. *Water Resources Research*, 56(11), e2020WR028378. <https://doi.org/10.1029/2020WR028378>

5. Grenfell, S., Ellery, W., & Ellery, M. (2025). Development and application of a hybrid terrain-multiplespectral image model of floodplain hydroperiod. *Wetlands Ecology and Management*, 33(1), 8. <https://doi.org/10.1007/s11273-025-10072-1>

6. Hopkinson, C., Fuoco, B., Grant, T., Bayley, S. E., Brisco, B., & MacDonald, R. (2020). Wetland hydroperiod change along the Upper Columbia River floodplain, Canada, 1984 to 2019. *Remote Sensing*, 12(24), 4084. <https://doi.org/10.3390/rs12244084>

7. Huang, C., Chen, Y., Zhang, S., & Wu, J. (2018). Detecting, extracting, and monitoring surface water from space using optical sensors: A review. *Reviews of Geophysics*, 56(2), 333–360. <https://doi.org/10.1029/2018RG000598>

8. Jin, H., Huang, C., Lang, M. W., Yeo, I.-Y., & Stehman, S. V. (2017). Monitoring of wetland inundation dynamics in the Delmarva Peninsula using Landsat time-series imagery from 1985 to 2011. *Remote Sensing of Environment*, 190, 26–41. <https://doi.org/10.1016/j.rse.2016.12.001>

9. Lefebvre, G., Davranche, A., Willm, L., Campagna, J., Redmond, L., Merle, C., Guelmami, A., & Poulin, B. (2019). Introducing WIW for detecting the presence of water in wetlands with Landsat and Sentinel satellites. *Remote Sensing*, 11(19), 2210. <https://doi.org/10.3390/rs11192210>

10. Li, J., Ma, R., Xue, K., Loiselle, S., & Zhang, Y. (2025). A global multi-sensor dataset of surface water indices from Landsat-8 and Sentinel-2 satellite measurements. *Scientific Data*, 12, 23. <https://doi.org/10.1038/s41597-025-05562-z>

11. Li, N., Wang, L., Wu, Y., Wang, Y., Liao, M., & Wang, C. (2014). Seasonal inundation monitoring and vegetation pattern mapping of the Erguna floodplain by means of a RADARSAT-2 fully polarimetric time series. *Remote Sensing of Environment*, 152, 426–440. <https://doi.org/10.1016/j.rse.2014.07.009>

12. McFeeters, S. K. (1996). The use of the Normalized Difference Water Index (NDWI) in the delineation of open water features. *International Journal of Remote Sensing*, 17(7), 1425–1432. <https://doi.org/10.1080/01431169608948714>

13. Osypov, V., Bawa, A., Osadcha, N., Osadchyi, V., Shevchenko, O., Bonchkovskyi, A., Kostetskyi, O., Nikoriak, V., Ahafonov, Y., Matviienko, Y., Mossur, H., O'Donncha, F., Jacobs, M., Srinivasan, R., Arnold, J., & White, M. J. (2025). A high resolution hydrological

dataset for Ukrainian river basins with an interactive web interface. *Geoscience Data Journal*, 12, Article gdj3.70027. <https://doi.org/10.1002/gdj3.70027>

14. Sheffield, J., Wood, E. F., Pan, M., Beck, H., Coccia, G., Serrat Capdevilla, A., & Verbist, K. (2018). Satellite remote sensing for water resources management: Potential for supporting sustainable development in data poor regions. *Water Resources Research*, 54(12), 9724–9758. <https://doi.org/10.1029/2018WR023090>

15. Tsyhanenko-Dziubenko, I., Kireitseva, H., & Fonseca Ara jo, J. (2024). Physiological and biochemical biomarkers of macrophyte resilience to military-related toxic stressors. *Journal of Environmental Problems*, 9(4), 227–234. <https://doi.org/10.23939/ep2024.04.227>

16. Tsyhanenko-Dziubenko, I., Kireitseva, H., Sheliah, K., Levytska, T., & Kalenska, V. (2025). Mathematical forecasting of spatio-temporal dynamics of hydroecological parameters of river ecosystems using integrally-modified Streeter-Phelps model. *Journal of Environmental Problems*, 10(3), 309–316. <https://doi.org/10.23939/ep2025.03.309>

17. Tsyhanenko-Dziubenko, I., Kireitseva, H., Shomko, O., Gandziura, V., & Khamdosh, I. (2025). Analytical assessment of heavy metals polyelement distribution in urbanized hydroecosystem components: Spatial differentiation and migration patterns. *Journal of Environmental Problems*, 10(2), 135–144. <https://doi.org/10.23939/ep2025.02.135>

18. Tsyhanenko-Dziubenko, I., Irevien, V., & Ustymenko, V. (2024). Dissecting biochemical mechanisms that mediate tolerance to military chemical stressors in diverse malacological systems. *Environmental Problems*, 9(1), 51–58. <https://doi.org/10.23939/ep2024.01.051>

19. Xu, H. (2006). Modification of normalised difference water index (NDWI) to enhance open water features in remotely sensed imagery. *International Journal of Remote Sensing*, 27(14), 3025–3033. <https://doi.org/10.1080/01431160600589179>

20. Циганенко-Дзюбенко, І. Ю., & Кірейцева, Г. В. (2025). Прогнозування гідроекологічного стану річки Тетерів з використанням модифікованої моделі Стрітера-Фелпса. *Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія*, 1(75), 53–64.

Дата першого надходження рукопису

до видання: 19.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису

після рецензування: 24.10.2025

Дата публікації: 23.12.2025

СЕКЦІЯ 3 ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ

УДК 911.3

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2025-23-6>

Омельченко Н.В.,
кандидатка географічних наук,
старша викладачка кафедри географії та екології
Херсонський державний університет
nvomelchenko@ksu.ks.ua
ORCID: 0000-0002-8067-9433

Давидов О.В.,
кандидат географічних наук, доцент кафедри географії та екології
Херсонський державний університет
odavydov@ksu.ks.ua
ORCID: 0000-0003-2144-9627

ВІЗИТ-ЦЕНТРИ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ПРОСТОРОВОГО РОЗТАШУВАННЯ ТА КОНТЕНТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ

У статті проаналізовано просторові та функціональні особливості формування мережі візит-центрів у національних природних парках України в контексті сталого розвитку, екологічної освіти та комунікації з місцевими громадами. Візит-центри розглянуто як ключові інституційні елементи інфраструктури національних парків, що забезпечують інформаційне, еколого-освітнє, рекреаційне та управлінське супроводження відвідування природоохоронних територій. Методологічну основу дослідження становить комплексний міждисциплінарний підхід, який поєднує ретроспективний аналіз, просторові дослідження, контент-аналіз відкритих інформаційних джерел та типологізацію візит-центрів. Проведено просторовий аналіз 55 національних природних парків України з урахуванням туристичних регіонів, що дозволило виявити суттєву нерівномірність поширення візит-центрів. Встановлено, що лише близько третини парків мають повноцінно функціонуючі візит-центри, значна частина яких перебуває у стані часткового функціонування або тимчасово не працює внаслідок воєнних дій. За результатами контент-аналізу визначено три основні типи візит-центрів: інформаційні, класичні з експозиційними приміщеннями та поліфункціонально-інтерактивні. Домінуючим типом є інформаційні візит-центри з обмеженим функціональним наповненням. Найбільш розвинені поліфункціональні моделі характерні для Карпатського туристичного регіону і сформувалися переважно за рахунок міжнародної фінансової підтримки. Отримані результати свідчать про наявність системних дисбалансів у розвитку інфраструктури національних природних парків України та обґрунтовують необхідність формування уніфікованих підходів до планування, функціонального наповнення й модернізації мережі візит-центрів відповідно до міжнародних стандартів.

Ключові слова: національний природний парк, природоохоронні установи, візит-центр, екологічна освіта, рекреація, екологічний туризм.

Omelchenko N., Davydov O. VISITOR CENTERS OF UKRAINIAN NATIONAL NATURE PARKS: ANALYSIS OF SPATIAL DISTRIBUTION AND CONTENT DIVERSITY

This paper examines the spatial distribution and functional diversity of visitor centres within the system of National Nature Parks of Ukraine in the context of sustainable development, environmental education, and communication between protected area administrations, local communities, and visitors.

Visitor centres are considered as key institutional components of park infrastructure that support information provision, environmental awareness, recreation management, and regulation of visitor flows. The study is based on a comprehensive interdisciplinary methodology combining retrospective analysis, spatial analysis, content analysis of open information sources, and typological classification. A spatial assessment of 55 national nature parks was conducted using the framework of major tourist regions of Ukraine, revealing a pronounced territorial imbalance in the distribution of visitor centres. The results show that only about one third of parks possess fully established visitor centres, while a significant proportion operate partially or remain temporarily closed due to the impacts of military actions and occupation. Content analysis identified substantial variation in functional capacity, infrastructure, and operational status of existing centres. Based on functional characteristics, three main types of visitor centres were distinguished: informational centres with minimal infrastructure, classical centres with exhibition facilities, and multifunctional interactive centres combining educational, exhibition, and visitor service functions. Informational centres dominate the national network and primarily serve as basic points of orientation and information. The most advanced multifunctional models are concentrated in the Carpathian and Podillian tourist regions and are largely the result of targeted investments and international cooperation projects. The findings highlight systemic disparities in the development of visitor centre infrastructure across Ukraine and indicate a strong dependence on external funding, regional governance capacity, and geopolitical conditions. The study substantiates the need for unified strategic approaches to planning, functional zoning, and modernization of visitor centres in accordance with international standards in order to strengthen environmental education, visitor management, and sustainable use of protected areas. The article highlights that.

Key words: national nature park, protected area institutions, visitor centre, environmental education, recreation, ecological tourism.

Вступ. Національні природні парки (далі НПП) є важливими об'єктами природно-заповідного фонду України, що виконують різноманітні функції, серед яких: природоохоронна, рекреаційна, науково-дослідницька, культурна та екологічно-освітня (Закон України про ПЗФ, 1992).

В умовах, коли у Світі зростає загальний інтерес до збереження природи, екологічної освіти та сталого розвитку, важливого значення набувають комунікаційні механізми, які забезпечують взаємодію між адміністраціями природоохоронних об'єктів, місцевими громадами та відвідувачами (рекреантами). Важливою основою зазначених механізмів вважаються візит-центри, як спеціалізовані осередки НПП, що виконують інформаційну, еколого-просвітницьку, туристичну та контролюючу функції (BfN, 2020). В контексті природоохоронних закладів, візит-центри визначаються нами як структурні підрозділи, що включають в себе різноманітні спеціалізовані фізичні місця, укомплектовані персоналом та фаховим обладнанням, в межах яких надаються інформаційно-консультативні послуги, для організації та проведення заходів щодо відвідування території національних парків (Омельченко, Давидов, 2025).

Незважаючи на високий потенціал НПП як природоохоронних, еколого-освітніх та

рекреаційних центрів, між ними та місцевими громадами в Україні часто формуються напружені, а подекуди й конфліктні відносини. Це зумовлено пануванням стереотипної думки в громадах про національні парки як установи, що не лише обмежують господарську діяльність та доступ до ресурсів, а представляють собою організації, які не завжди надають прозору інформацію про власну діяльність. У цьому контексті візит-центри розглядаються як інструмент, здатний змінити парадигму взаємодії: з бюрократичної та закритої – на відкрити, сервісну та орієнтовану на співпрацю.

Для формування об'єктивного уявлення про місце візит-центрів в системі сучасних НПП України, перед нами була поставлена мета провести просторовий аналіз їх поширення в межах існуючих природоохоронних установ, а також здійснити комплексний моніторинг їх функціонального наповнення та визначити потенціал подальшого розвитку.

Для досягнення поставленої мети, були визначені наступні завдання :

1. Провести ретроспективний аналіз створення та функціонування візит-центрів у національних парках Світу та України.

2. Здійснити просторовий аналіз розташування та функціонування візит-центрів як структурних складових НПП України в розрізі існуючих туристичних регіонів.

3. Провести контент-аналіз функціональних особливостей візит-центрів, що діють у межах НПП України.

4. Розробити типологію існуючих візит-центрів і визначити напрями їх подальшого розвитку.

Ретроспективний аналіз виникнення візит-центрів в національних парках Світу та України. Історично концепція «візит-центрів», як складових національних парків, сформувалася у США, під час масштабної державної програми «Mission 66», реалізованої Національною парковою службою у 1956–1966 роках (Carr, 2007). У межах цієї програми були створені перші 100 візит-центрів, які поєднували адміністративну, музейну, туристичну та освітню складові. Подальший розвиток концепції «візит-центрів» у США та Канаді відбувався з урахуванням сучасних технологій, інклюзивного дизайну та інтеграції з цифровими платформами (National Park Service, 2019). Таким чином, візит-центри еволюціонували від звичайних інфо-пунктів до повноцінних природоохоронних та екологічно-освітніх платформ, які поєднують інтерактивність, інклюзивність та мультимедійні технології.

У Європі візит-центри впроваджувалися поетапно, переважно з 1980–1990-х років, під впливом європейських моделей сталого природокористування. У Швеції, де національні парки функціонують з 1909 року, з 1990-х років активно створювались природні-центри, які поєднують природу, культуру та освіту (SEPA, 2021). У Німеччині візит-центри є обов'язковим елементом структури національних парків (K nigsstuhl Nationalpark-Zentrum, 2020), з чітким фокусом на взаємодію з відвідувачами, екологічне виховання та розвиток регіонального туризму. Подібні функції виконують центри у країнах Скандинавії та Балтії (Kajala, 2006).

На пострадянському просторі візит-центри почали з'являтися лише на початку XXI століття, здебільшого завдяки фінансуванню міжнародних проєктів (GIZ, ENPI, WWF). В Україні їх створення розпочалося на початку 2000-х років переважно за підтримки аналогічних міжнародних екологічних ініціатив. Незважаючи на окремі успішні приклади (Карпатський НПП, Мезинський НПП), цей процес в межах нашої країни досі не став

системним. На сьогоднішній день лише близько 29% НПП країни мають реально функціонуючі візит-центри, причому їх обладнання та функціональне наповнення суттєво різняться.

Аспекти функціонування та розвитку візит-центрів у національних парках розглядаються у різноманітних працях закордонних та українських науковців. Німецьке Федеральне агентство охорони природи у виданні «Visitor Centres in National Parks of Germany: Concept, Design, and Management» (BfN, 2020) представляє сучасні підходи до проєктування, дизайну та менеджменту візит-центрів, які відіграють ключову роль у популяризації природної спадщини та екологічної освіти.

Практичні рекомендації щодо управління відвідувачами в умовах природоохоронних територій представлені у міжнародній праці «Tourism and Visitor Management in Protected Areas: Guidelines for Sustainability» (Leung et al., 2018). У відповідній праці узагальнені найкращі практики у сфері туризму та природоохоронної діяльності в контексті реалізації концепції «візит-центрів». У міждисциплінарному дослідженні «Sustainable Management of Protected Areas: Lessons from Europe and Beyond» (Leal-Filho et al., 2024) акцент зроблено на інтеграції освітніх, рекреаційних і природоохоронних функцій.

Вагомий внесок у розробку теоретичних засад впровадження візит-центрів для розвитку екотуризму й управління природоохоронними територіями зроблено в колективній праці «Sustainable tourism in protected areas: Guidelines for planning and management», підготовленій для Програми ООН з навколишнього середовища, Всесвітньою туристичною організацією та Всесвітнім союзом охорони природи. В цих рекомендаціях ключовим посланням є важливість управління ресурсами та відвідувачами на основі концепції сталого розвитку та запровадження візит-центрів (Eagles 2002).

Відповідно, візит-центри як ключовий елемент інфраструктури НПП, посідають центральне місце у концепції сталого управління природоохоронними територіями. Візит-центри виконують низку взаємопов'язаних функцій: інформування відвідувачів, екологічну освіту, регулювання туристичних потоків, інтеграцію місцевих громад до процесів охорони природи (Eagles et al., 2002; Leung et al., 2018).

В українській науці також останніми часом

зростає увага до розвитку інфраструктури візит-центрів. Так, Габчак Н. і Дубіс Л. вивчають структурно-функціональні особливості сучасної екотуристичної інфраструктури на прикладі національних природних парків Карпатського регіону, зокрема «Синевир» та «Ужанського» (Habchak, Dubis, 2022, 2023).

Карпенко Ю. аналізує освітню діяльність і роль національних парків України як центрів наукової комунікації та палеоекологічного туризму, що значною мірою реалізується через діяльність візит-центрів (Karpenko, 2020). Існують певні наукові праці спрямовані на узагальнення досвіду впровадження екологічного туризму та еколого-просвітницької діяльності в НПП України та ролі візит-центрів у контексті рекреаційної діяльності (Котик, 2021; Павлюк, 2023).

Відповідно у сучасних наукових працях простежується тенденція до комплексного оцінювання візит-центрів, як ключових елементів інфраструктури національних парків, що поєднують рекреаційну, освітню, комунікаційну та природоохоронну функції. Водночас зазначимо, що системні методичні підходи до створення, функціонального зонування, комунікаційного дизайну та еколого-освітньої діяльності візит-центрів в українському контексті, на даний момент недостатньо опрацьовані. Це створює передумови для подальших досліджень, орієнтованих на порівняльний аналіз, стратегічне планування та розробку рекомендацій щодо розвитку мережі візит-центрів відповідно до міжнародних стандартів.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань нами був використаний комплексний міждисциплінарний підхід, що поєднує ретроспективний аналіз, просторові дослідження, контент-аналіз інформаційних джерел, статистичну обробку даних та типологізацію візит-центрів. Такий підхід дозволив поєднати кількісні й якісні методи обробки інформації, забезпечивши системність і наукову обґрунтованість результатів.

Ретроспективний аналіз використано для вивчення етапів становлення та розвитку візит-центрів у національних парках Світу та України, а також для виявлення загальних тенденцій і ключових чинників формування сучасної моделі функціонування відповідних об'єктів.

Для виявлення географічних особливостей

розміщення візит-центрів у межах НПП України був здійснений просторовий аналіз та групування парків за туристичними регіонами країни. Усього до аналізу включено 55 національних природних парків відповідно до даних Міністерства охорони довкілля та природних ресурсів України (<https://mepr.gov.ua/>). Визначення регіональних особливостей поширення візит-центрів ґрунтувалося на поділі території України на туристичні макрорегіони: Карпатський, Подільський, Поліський, Придніпровський, Слобожанський та Азово-Чорноморський (Бейдик, 2001). Просторове розташування візит-центрів визначалося за даними відкритих джерел – офіційних сайтів парків, туристичних порталів та Google Maps.

Для формування уявлення про функціональне наповнення об'єктів дослідження, було проведено контент-аналіз офіційних сайтів НПП України, сторінок відповідних закладів у соціальних мережах, звітів природоохоронних установ та матеріалів онлайн-медіа.

На основі зібраних даних було розроблено типологію існуючих візит-центрів за поєднанням просторових, функціональних та інституційних характеристик. Така типізація дала змогу виокремити основні моделі їх організації – від базових інформаційних пунктів до комплексних еколого-освітніх хабів. Визначення типів сприяло формуванню уявлення про поточний рівень розвитку мережі візит-центрів і окресленню перспективних напрямів удосконалення їх структури та розширення функціональних можливостей відповідно до потреб відвідувачів і завдань природоохоронної справи.

Результати дослідження. Станом на 2025 рік в межах України виділяється 55 національних природних парків (<https://mepr.gov.ua/>), які репрезентують всі природно-географічні зони країни. Проведений просторовий аналіз розташування національних парків та візит-центрів, як їх структурних підрозділів, дозволив нам провести їх групування за туристичними регіонами.

Карпатський туристичний регіон (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області) характеризується найбільшою концентрацією НПП (рис. 1), тут розташовано 16 парків, що складає 29% від загальної кількості парків в Україні.

«Візит-центри» функціонують у межах 6 парків, серед яких: «Синевир», «Карпатський», «Гуцульщина», «Верховинський», «Галицький», «Яворівський». Івано-Франківська область є лідером в країні за кількістю візит-центрів при національних природних парках.

Представлений регіон має спільні кордони та добре транспортне сполучення з Молдовою, Румунією, Угорщиною, Словаччиною та Польщею, що є важливим фактором впливу на формування мережі візит-центрів в межах національних природних парків, в контексті міжнародного співробітництва. Більшість цих країн-сусідів мають у складі своїх НПП візит-центри як дуже важливі елементи природоохоронного управління, який поєднує захист природи з потребами та інтересами туристів і місцевих жителів. Окрім цього, вплив та підтримка сусідніх країн відчувається і в фінансовому аспекті, зокрема Екотуристичний візит-центр «Карпатського» національного природного парку був відкритий у 2009 році за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках проєкту «Створення транскордонної мережі розвитку та просування туризму між Івано-Франківською областю України та повітом Марамуреш Румунії». Проєкт реалізувався «Туристичною асоціацією Івано-Франківщини» у партнерстві з Карпатським національним природним парком, Івано-Франківською обласною державною адміністрацією та Асоціацією «Екологик», Румунія (<https://cnp.if.ua/>)

Поліський туристичний регіон (Волинська, Житомирська та Рівненська області) представлений п'ятьма НПП (9 % від загальної кількості парків), з яких візит-центр функціонує лише в Шацькому НПП (рис. 1). В той же час слід зазначити, що парки Полісся мають значний природний потенціал для розвитку інфраструктури візит-центрів. Регіон вирізняється багатством лісових і водно-болотних екосистем, мальовничими ландшафтами та сприятливими умовами для екологічного й пізнавального туризму. Це створює передумови для активнішого залучення відвідувачів і формування сучасних еколого-освітніх просторів у межах національних парків.

Подільський туристичний регіон (Вінницька, Тернопільська та Хмельницька області) також характеризується наявністю

п'яти НПП (9 % від загальної кількості) (рис. 1), серед яких лише НПП «Подільські Товтри» – найбільший в Україні і один з найбільших парків Європи – має функціонуючий візит-центр (<https://www.npptovtry.org.ua/>). Відповідно попри великий рекреаційний потенціал регіону, рівень розвитку інфраструктури залишається низьким.

Придніпровський туристичний регіон (Дніпропетровська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська та Чернігівська області) представлений сімома НПП (12% від загальної кількості) (рис. 1), з них найбільш активно функціонує візит-центр у НПП «Мезинський» (Чернігівська область) (<https://mezinpark.com.ua/>). Відсутність парків у інших областях знижує потенціал розвитку мережі.

Слобожанський туристичний регіон (Луганська, Сумська та Харківська області) має в наявності шість НПП (11% від загальної кількості) (рис. 1), 3 з яких мають візит-центри: «Деснянсько-Старогутський» (в умовах воєнного часу інфраструктура парку частково зруйнована), «Гетьманський». Візит-центр НПП «Слобожанський» (Харківщина) активно функціонує, незважаючи на обмеження, спричинені близькістю до фронту (<http://slobozhanskyi.in.ua/>).

Азово-Чорноморський туристичний регіон (Донецька, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська області та АР Крим) має у своєму складі п'ятнадцять НПП (27% від загальної кількості) – одна з найвищих концентрацій в Україні (рис. 1). «Візит-центри» функціонують лише у чотирьох парках («Нижньодніпровський», «Тузовські лимани», «Куяльницький», «Приазовський»), а ще в одному він знаходиться на стадії проектування («Бузький Гард», Миколаївська область). Повномасштабне вторгнення та окупація частини територій регіону додатково ускладнює ситуацію, оскільки вісім з п'ятнадцяти парків є недоступними для відвідування, що суттєво обмежує реалізацію їх рекреаційної функції.

За результатами просторового аналізу була створена база даних, яка дозволила візуалізувати рівень концентрації візит-центрів в межах НПП країни та виявити території з високою або низькою насиченістю (рис. 1).

Проведений аналіз свідчить, що лише 16 НПП (≈29%) мають повноцінні візит-центри, ще 6 парків перебувають у процесі

створення таких центрів. Наведена інформація вказує на те, що багато парків лишаються з обмеженою інфраструктурою для відвідувачів (інформаційні стенди, маршрути, контроль, екскурсії). Відсутність візит-центрів у багатьох парках обмежує їх можливості, щодо перспектив розвитку екологічного туризму, моніторингу, освітньої діяльності тощо.

З метою визначення функціонального наповнення візит-центрів було здійснено контент-аналіз офіційних сайтів НПП України, а також їх сторінок у соціальних мережах та певних матеріалів онлайн-медіа (зокрема, регіональних новинних порталів, туристичних довідників тощо).

Контент-аналіз був акцентований на статусі візит-центрів: щодо особливостей їх загального функціонування (працює постійно, працює частково, тимчасово закрито), щодо наявного спеціалізованого обладнання та структурних складових (інформаційний стенд, музей, лекційна зала, мультимедійний центр, сувенірна крамниця тощо). Також було вивчено наявність додаткової інфраструктури в межах парків, а саме: еколого-освітні стежки, музеї природи, паркові виставки, інтерактивні майданчики.

За результатами проведеного контент-аналізу, було виявлено, що із 16 існуючих візит-центрів при всіх НПП України, лише 5 з них функціонують постійно, 6 з них – працює частково і інші 5 є тимчасово закритими унаслідок бойових дій або окупації.

За результатами контент-аналізу виявлено значну диференціацію функціонального наповнення візит-центрів національних природних парків України. Лише частина парків має повноцінно облаштовані центри з визначеною структурою – музейними експозиціями, мультимедійними залами, інформаційними стендами, зонами для проведення еколого-освітніх занять тощо. Водночас істотна кількість візит-центрів перебуває на стадії часткового функціонування або декларує наявність лише мінімальної інфраструктури (каса, базові інформаційні матеріали, довідкові стенди тощо).

Таким чином, проведення комплексного контент-аналізу дозволило нам виділити три основні типи візит-центрів за функціональним спрямуванням:

1. **Інформаційні** – з мінімальним функціоналом (буклети, карти, каса, стенди). В більшості випадків не мають окремого приміщення

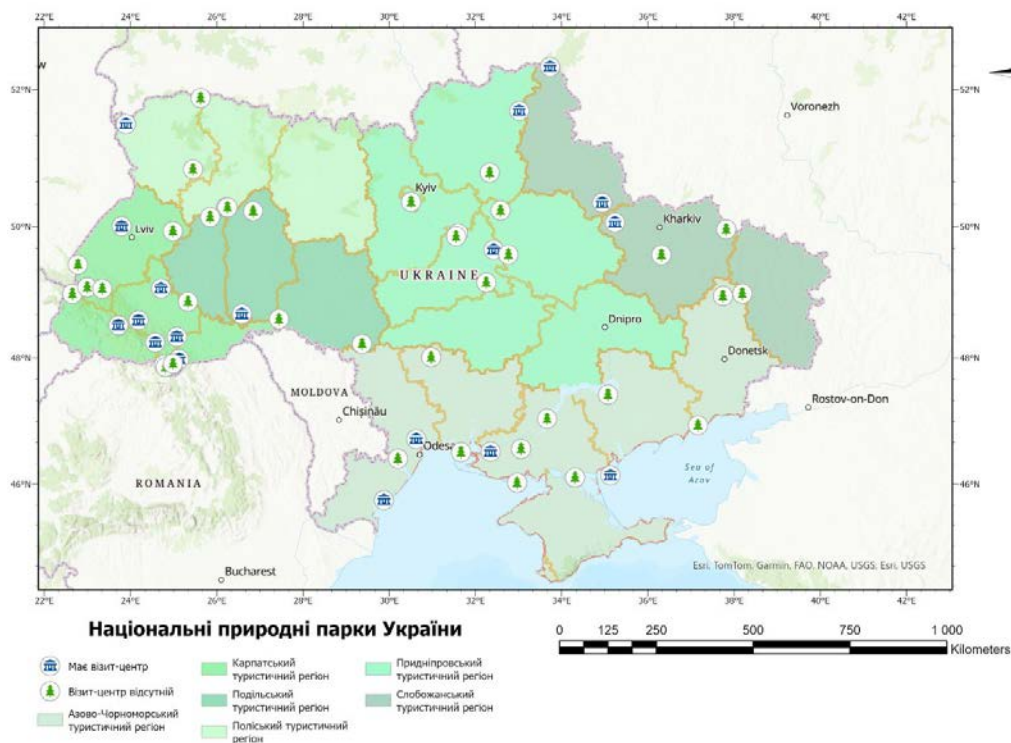

Рис. 1. Просторове розташування національних природних парків та візит-центрів у їхніх межах (у розрізі туристичних макрорегіонів України)

та функціонують на базі рекреаційних відділів національних парків.

2. Класичні з експозиційними приміщеннями – мають широкий функціонал, який включає окремі приміщення, стендові та інтерактивні елементи, тематичні карти, екологічні класи, зали для презентацій та виставок.

3. Поліфункціонально-інтерактивні – представлені окремим приміщенням, в межах якого мають місце інтерактивні інформаційні та еколого-освітні стенди, екологічні класи, бібліотека, тематичні виставки та музеї, сувенірні крамнички та кафе для відвідувачів.

Вивчення функціональних особливостей існуючих в межах національних парків України візит-центрів, дозволяє стверджувати, що домінуючим типом є *інформаційний*. До відповідного типу належать 8 з 16 функціонуючих візит-центрів в країні, які виконують переважно роль первинних інформаційних пунктів. Подібні візит-центри функціонують в межах таких національних парків як: Шацький, Синевирський, Галицький, Куяльницький, Гетьманський, Деснянсько-Старогутський, Слобожанський та Нижньодніпровський.

Класичні візит-центри, з різноманітним функціоналом, мають місце в межах 5 національних природних парків, серед яких: Подільські Товтри, Мезинський, Тузловські лимани, Яворівський та Приазовський.

Національні природні парки Гуцульщина, Верховинський та Карпатський характеризуються найвищим рівнем функціональної наповненості, що дає підстави віднести їх до поліфункціонально-інтерактивного типу з максимальним інформаційним, освітнім, експозиційним і культурним наповненням. Водночас формування та розвиток візит-центрів НПП Гуцульщина і Карпатський значною мірою стали результатом залучення цільових зовнішніх інвестицій, зокрема в межах міжнародних проєктів. Дані контент-аналізу дозволяють стверджувати, що розвинена функціональність, а саме наявність мультимедійних компонентів, спеціалізованого еколого-освітнього обладнання та стаціонарних експозицій притаманні переважно паркам Карпатського й Подільського регіонів, тоді як у східних і південних областях такі елементи представлені фрагментарно або відсутні взагалі.

Відповідний аналіз показав не лише поточний стан інфраструктурного розвитку,

а й системні дисбаланси у формуванні мережі візит-центрів в межах України. Наявність різномірних за функціональністю та рівнем забезпечення об'єктів демонструють нерівномірність інституційного розвитку НПП та залежність якості візит-центрів від зовнішнього фінансування, локальних управлінських рішень і регіональних умов. З огляду на виявлену фрагментарність інфраструктури, доцільним є формування уніфікованих підходів до її планування, а також посилення мультимедійної та просвітницької складових для забезпечення повноцінної взаємодії відвідувачів із природною та культурною спадщиною парків.

Дискусія. Представлені результати дослідження свідчать про істотну нерівномірність просторового розподілу та функціонального різноманіття візит-центрів, в межах національних природних парків України. Виявлені диспропорції пов'язані не лише з природними особливостями чи віддаленістю від туристичних потоків, але й відсутністю державної стратегії при плануванні інфраструктури НПП.

На відміну від країн Європейського Союзу, де візит-центри є обов'язковим інфраструктурною складовою національних парків (наприклад, у Швеції, Німеччині, Норвегії), в Україні їх створення залишається епізодичним і часто залежить від зовнішнього фінансування. У більшості європейських країн запроваджені державні стандарти проєктування та функціонального різноманіття візит-центрів (SEPA, 2021; BfN, 2020). Нажаль в Україні відповідні стандарти відсутні, а реалізація проєктів пов'язаних із створенням візит-центрів, обмежена фінансовими можливостями парків та бажанням регіонального керівництва.

Більшість існуючих візит-центрів, в межах національних природних парків України, функціонують переважно як інформаційні офіси, а не як багатофункціонально-інтерактивні заклади. Брак мультимедійного забезпечення, інтерактивних експозицій, системного підходу до інтерпретації природної спадщини зменшує їхню ефективність як інструментів екологічної просвіти. Це значно обмежує роль центрів у формуванні екологічної культури, особливо в молодіжному та дитячому середовищі.

Досвід таких національних парків як «Карпатський», «Гуцульщина» або «Подільські Товтри» демонструє, що успішне

функціонування візит-центрів в Україні можливе лише за умови комплексного зовнішнього супроводу (фінансування, технічна допомога, навчання персоналу). Програми GIZ, WWF, ENPI, а також транскордонні ініціативи з Румунією та Польщею забезпечували не лише інфраструктурну, але й методологічну підтримку, що є важливою умовою для успішної реалізації.

Бойові дії на території України негативно вплинули на розвиток інфраструктури візит-центрів у Східній та Південній Україні. Частина центрів пошкоджена або втрачена, а також вимагає нових підходів до післявоєнної реконструкції та інтеграції туристичної та просвітницької функцій в контекстах безпеки.

За умов, коли певна кількість національних парків є недоступними для відвідування, актуальним стає питання цифровізації природоохоронної діяльності справи або створення віртуальних візит-центрів. Віртуальні візит-центри не лише дозволяють підтримувати функціональність національних парків у період війни, вони сприяють популяризації різноманітних природоохоронних установ та дозволяють проводити заходи щодо екологічної освіти у дистанційному форматі.

Висновки. За результатами проведеного дослідження ми дійшли наступних висновків:

1. Проведений ретроспективний аналіз створення та функціонування візит-центрів у національних парках світу та України дозволяє стверджувати, що перші візит-центри з'явилися у США в 1950–1960-х роках ХХ століття. У країнах Європейського Союзу процес створення та розвитку візит-центрів набував активного характеру у 1980–1990-х роках ХХ століття. На території країн пострадянського простору перші візит-центри почали формуватися лише на початку ХХІ століття.

2. В межах території України налічується 55 національних природних парків, просторове розміщення яких характеризується значною нерівномірністю. Найбільша концентрація НПП припадає на Карпатський (16 парків) та Азово-Чорноморський (15 парків) туристичні регіони. Саме в цих регіонах зосереджена і найбільша кількість візит-центрів: у Карпатському регіоні функціонує 6 візит-центрів, в Азово-Чорноморському – 4, з яких два на момент дослідження тимчасово не здійснюють діяльність.

3. За результатами проведеного контент-аналізу встановлено, що в національних природних парках України функціонують 16 візит-центрів. Із них 7 здійснюють діяльність частково, 5 є повністю закритими, тоді як лише 4 візит-центри функціонують на постійній основі. Постійно діючі візит-центри зосереджені переважно в Карпатському туристичному регіоні (3 об'єкти) та Подільському туристичному регіоні (1 об'єкт).

4. Аналіз функціонального різноманіття існуючих візит-центрів дозволив виділити три основні типи. *Інформаційні візит-центри* характеризуються мінімальним функціональним наповненням і в більшості випадків не мають окремого приміщення, функціонуючи на базі рекреаційних підрозділів національних природних парків. *Класичні візит-центри з експозиційними приміщеннями* мають розширений функціонал, що включає окремі приміщення, стендові та інтерактивні елементи, тематичні карти, екологічні класи, а також зали для презентацій і виставок. *Поліфункціонально-інтерактивні візит-центри* представлені окремими спеціалізованими будівлями, у межах яких поєднуються інтерактивні інформаційні та еколого-освітні стенди, екологічні класи, бібліотека, тематичні виставки або музеї, а також супутня інфраструктура для відвідувачів, зокрема сувенірні крамниці та кафе.

ЛІТЕРАТУРА:

1. BfN. (2020). Visitor centres in national parks of Germany: Concept, design, and management. German Federal Agency for Nature Conservation. <https://www.bfn.de>
2. Carr, E. (2007). Mission 66: Modernism and the National Park Dilemma in the United States, 1945-1972. <https://era.ed.ac.uk/handle/1842/30086>
3. Eagles, P. F. J., McCool, S. F., & Haynes, C. D. (2002). Sustainable tourism in protected areas: Guidelines for planning and management. IUCN–The World Conservation Union.
4. Habchak, N. F., & Dubis, L. F. (2022). Analysis of ecotourism infrastructure within the nature-protected areas of the Transcarpathian region (on the example of National Nature Park “Synevyr”). *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 31(1), 22–30. <https://doi.org/10.15421/112203>
5. Habchak, N., & Dubis, L. (2023). Uzshanskyi National Nature Park: Features of the ecotourism infrastructure and development prospects. *Geography and Tourism*, (71), 20–27. <https://doi.org/10.17721/2308-135x.2023.71.20-27>
6. Ham, S. H. (1992). Environmental interpretation: A practical guide for people with big ideas and small budgets. Fulcrum Publishing.

7. Kajala, L. (Ed.). (2006). *Monitoring Outdoor Recreation in the Nordic and Baltic Countries* (TemaNord 2006:530). Nordic Council of Ministers.
8. Karpenko, Y. (2020). Infrastructure and educational activities in national parks of Ukraine. *Studia Quaternaria*, 37(2), 91–103. <https://doi.org/10.24425/sq.2020.133723>
9. Karpenko, Y. (2020). Mezyn National Natural Park as a centre of paleoecological and ecotourism activity. *Studia Quaternaria*, 37(1), 45–60. Retrieved from https://www.studia.quaternaria.pan.pl/pdfs/sq37-1/3_Karpenko.pdf
10. Leal-Filho, W., et al. (2024). Sustainable management of protected areas: Lessons from Europe and beyond. *Journal of Environmental Management*, 358, 119–135. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2024.120567>
11. Leung, Y.-F., Spenceley, A., Hvenegaard, G. T., & Buckley, R. (2018). Tourism and visitor management in protected areas: Guidelines for sustainability. IUCN–International Union for Conservation of Nature.
12. National Park Service. (n.d.). *Mission 66 and the development of the national park visitor center*. NPS History eLibrary. <https://npshistory.com/publications/allaback/intro.htm>
13. SEPA (Swedish Environmental Protection Agency). (2021). Naturum – Sweden's nature centres. <https://www.swedishepa.se>
14. State Agency of Forest Resources of Ukraine. (2023). Statistical materials on protected areas and forest management. <https://forest.gov.ua>
15. USA Національна паркова служба США (National Park Service). (2019). NPS visitor use statistics. <https://irma.nps.gov/STATS>
16. WWF (World Wide Fund for Nature). (2023). Reports and projects on ecological education and sustainable tourism in Ukraine. <https://wwf.ua>
17. Бейдик О.О. (2001) Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2001. – 395 с. [Beydyk, O. O. (2001). *Recreational and Tourism Resources of Ukraine: Methodology and Methods of Analysis, Terminology, and Zoning*. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv. 395 p.] (in Ukrainian).
18. Екотуристичний візит-центр Карпатського національного природного парку успішно пройшов екологічну сертифікацію за стандартом «Зелений офіс» [Електронний ресурс] / Без автора // Жива планета. – 2 квітня 2021 р. – Режим доступу: <https://www.ecolabel.org.ua/ekoturistichnij-vizit-tsentr-karpatskogo-natsionalnogo-prirodnogo-parku-uspishno-projshov-ekologichnu-sertifikatsiyu-za-standartom-zelenij-ofis> (дата звернення: 03.08.2025). [Eco-tourism Visitor Center of the Carpathian National Nature Park Successfully Passed Environmental Certification under the "Green Office" Standard. (2021, April 2). *Living Planet*. [Electronic resource]. Retrieved August 3, 2025, from <https://www.ecolabel.org.ua/ekoturistichnij-vizit-tsentr-karpatskogo-natsionalnogo-prirodnogo-parku-uspishno-projshov-ekologichnu-sertifikatsiyu-za-standartom-zelenij-ofis>] (in Ukrainian).
19. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» № 2456-ХІІ від 16 червня 1992 року (із змінами). (1992). Відомості Верховної Ради України, 34, ст. 502. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> [Law of Ukraine "On the Nature Reserve Fund of Ukraine" No. 2456-XII of June 16, 1992 (as amended). (1992). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 34, Art. 502. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>] (in Ukrainian).
20. Котик, І. (2021). Екотуризм як чинник сталого розвитку національних парків України. Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Географія, 75(1), 23–31. [Kotyck, I. (2021). Ecotourism as a Factor of Sustainable Development of National Parks of Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Geography*, 75(1), 23–31] (in Ukrainian).
21. Міністерство довкілля та природних ресурсів України. (2023). Офіційний перелік національних природних парків України. <https://mepr.gov.ua> [Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine. (2023). *Official List of National Nature Parks of Ukraine*. <https://mepr.gov.ua>] (in Ukrainian).
22. Національний природний парк «Подільські Товтри» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. URL: <https://www.npptovtry.org.ua/> (дата звернення: 03.08.2025). [Podilski Tovtry National Nature Park. Official website. [Electronic resource]. Retrieved August 3, 2025, from <https://www.npptovtry.org.ua/>] (in Ukrainian).
23. Омельченко Н.В. Запровадження та розбудова «Візит-центрів» – як перспективний напрямок розвитку національних природних парків Нижнього Подніпров'я на після воєнному етапі / Н.В. Омельченко, О.В. Давидов // Міжнародна науково-практична конференція "Катастрофа Каховського водосховища: перспектива майбутнього", 2025. – С. 19-20. [Omelchenko, N. V., & Davydov, O. V. (2025). Implementation and Development of Visitor Centers as a перспективний Direction for the Development of National Nature Parks of the Lower Dnipro Region in the Post-War Period. In *Proceedings of the International Scientific and Practical Conference "The Kakhovka Reservoir Disaster: Future Prospects"* (pp. 19–20).] (in Ukrainian).
24. Офіційний сайт Карпатського національного природного парку <https://cnnp.if.ua/> [Carpathian National Nature Park. Official website. [Electronic resource]. Retrieved August 3, 2025, from <https://cnnp.if.ua/>] (in Ukrainian).
25. Офіційний сайт Мезинського національного природного парку <https://mezinpark.com.ua/> [Mezyn National Nature Park. Official website. [Electronic resource]. Retrieved August 3, 2025, from <https://mezinpark.com.ua/>] (in Ukrainian).
26. Офіційний сайт Слобожанського національного природного парку <http://slobozhanskyi.in.ua/> [Slobozhanskyi National Nature Park. Official website. [Electronic resource]. Retrieved August 3, 2025, from <http://slobozhanskyi.in.ua/>] (in Ukrainian).
27. Павлюк, О. (2023). Еколого-просвітницька діяльність національних парків України: сучасний стан та перспективи розвитку. Український географічний журнал, 3(115), 42–51. [Pavliuk, O. (2023). Environmental Education Activities of National Parks of Ukraine: Current State and Development Prospects. *Ukrainian Geographical Journal*, 3(115), 42–51] (in Ukrainian).

Дата першого надходження рукопису

до видання: 19.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису

після рецензування: 20.10.2025

Дата публікації: 23.12.2025

НОТАТКИ

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

Випуск 23

Коректура • *Я.І. Вишнякова*

Комп'ютерна верстка • *М.С. Михальченко*

Підписано до друку: 23.12.2025
Формат 60х84/8. Гарнітура Octava.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 7,21
Замов. № 0126/074. Наклад 150 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
Е-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.